

บทที่ 1

บทนำ

1. ความสำคัญ และที่มาของปัญหา

ความเป็นมาในอดีตผู้คนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีวิถีชีวิตที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ท้องถิ่นในพื้นที่ มีนิสัยความรักสงบและการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย โดยมีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ โดยยึดถือกันมาในอดีตและถ่ายทอดสู่รุ่นลูกหลานจนถึงปัจจุบันกลายเป็นจุดเด่น แต่ทว่าสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้มีความรุนแรง ความไม่สงบ ความไม่พร้อมในเรื่องโครงสร้างพื้นฐาน ปัญหาคุณภาพชีวิตของประชาชน และปัญหาสังคมจิตวิทยา ฯลฯ โดยที่ผ่านมามีได้รับการแก้ไขปัญหาด้วยการใช้กำลัง การข่าว รวมทั้งการปรับสภาวะแวดล้อมด้านกายภาพและด้านสังคมในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว แต่อย่างไรก็ตามปัญหาที่ดำรงอยู่ในช่วงที่ผ่านมาก็คือการที่สังคมยังไม่ได้ให้คุณค่าของความหลากหลายทางวัฒนธรรมว่าเป็นพลังสร้างสรรค์ในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาดังกล่าวสะท้อนได้จากเคยมีแนวคิดนโยบายการสร้างรัฐชาติไทยที่ผ่านมามีในอดีตซึ่งมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายด้านความมั่นคงของประเทศ เนื่องจากช่วงนั้นประเทศไทยประสบกับปัญหามีประวัติดราม่าการเมืองการปกครองที่ผ่านเหตุการณ์สำคัญๆ โดยคงความเอกราชของรัฐชาติได้โดยสถาบันพระมหากษัตริย์และบรรพบุรุษชนชาติไทย โดยที่ผ่านมามีการพัฒนาที่เน้นเอาความคิดจากภายนอกเข้าไปครอบงำเข้าไปจัดการเป็นการบีบให้เปลี่ยนแปลงตามที่รัฐต้องการ แต่ว่ามีประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมน้อยมากถือเป็นการมองเชิงเศรษฐศาสตร์ ซึ่งค่อนข้างต่างจากสังคมมุสลิมที่ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมที่มีวิถีชีวิตผูกโยงกับศาสนา สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้เกิดช่องว่างระหว่างอำนาจรัฐกับประชาชนมุสลิมในพื้นที่ชายแดนใต้เป็นอย่างมาก เนื่องจากพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ มีบริบทด้านประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม และการเมืองการปกครองที่แตกต่างจากพื้นที่อื่นๆของประเทศไทย แม้แต่ในสังคมมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็มีช่องว่างทางสังคมระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมืองได้ก่อให้เกิดปัญหาความเดือดร้อนการดำรงชีพทางสังคมและวัฒนธรรม เกิดความขัดแย้งทั้งกับภายนอกชุมชนและภายในชุมชนที่เป็นประเด็นของชนชั้นมากขึ้น เกิดสภาพสังคมเหลื่อมล้ำไม่พอดี

จากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่เป็นปัญหาสำคัญคือ ความขัดแย้งทางด้านความคิดทำให้เกิดข้อพิพาทในเรื่องต่างๆ มากมาย เนื่องจากความคิดของแต่ละฝ่ายมีความแตกต่างกัน มีค่านิยมที่แตกต่างกัน ความไม่เข้าใจในข้อกฎหมายในพื้นที่ แต่สิ่งเหล่านี้ ส่วนใหญ่เป็นความจริง ก็เพราะว่าต่างฝ่ายก็จะอ้างว่า

ฝ่ายของตนถูกต้อง ถึงแม้ว่าจะผิดหลักกฎหมายก็ตามจนในที่สุดเกิดการฆ่าตัดตอนจนเป็นปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ดังกล่าว ดังนั้น ปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ที่กำลังประสบอยู่ในปัจจุบันนี้ จะต้องหาแนวทางแก้ไขที่ทุกฝ่ายจะต้องช่วยกัน โดยเฉพาะภาครัฐ และภาคประชาชนจะต้องให้ความสำคัญ และที่สำคัญที่สุดประชาชนที่เป็นผู้นำท้องถิ่นและผู้นำศาสนาจะต้องเป็นแกนหลักในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

สภาพแวดล้อมการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับประชาชนในสังคมอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทำให้บ้านปลายและแพร่หลายความขัดแย้งทางด้านความคิด วัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ที่ไม่สอดคล้องกันทางด้านความคิดเห็นในด้านต่างๆ อันเป็นต้นเหตุของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในทุกสังคม ซึ่ง ปัญหาข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันเริ่มต้นจากข้อขัดแย้งนิดๆหน่อยๆ จนในที่สุดลุกลามหรือแพร่หลายเป็นข้อขัดแย้งที่ค่อนข้างจะใหญ่โตและครอบคลุมหมู่คนกลุ่มใหญ่ขึ้น จนไม่สามารถที่จะหยุดยั้งข้อขัดแย้งนั้น จนเกิดข้อพิพาทขึ้นมาระหว่างชุมชนในสังคมที่เป็นปัญหาใหญ่ และเป็นปัญหาระดับชาติที่สังคมส่วนใหญ่กำลังเผชิญอยู่ ในปัจจุบันที่ต่างฝ่ายต่างไม่ยอมรับกฎระเบียบที่ได้วางไว้ถึงแม้ว่าข้อพิพาทนั้น ต้องระงับโดยใช้กฎหมาย โดยอาศัยหลักความปรองดองและสร้างจิตสำนึกบนความเป็นจริง และความถูกต้องบนพื้นฐานหลักธรรมมาภิบาล ตลอดจนนำข้อกฎหมายมาประกอบในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท โดยทั้งนี้ สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยทุกด้าน ทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี ได้ส่งผลกระทบต่อสังคมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่สำคัญคือการปรับตัวและการรักษาเอกลักษณ์เฉพาะในการก้าวไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งเผชิญกับปัญหาใหม่ที่สำคัญและรุนแรง เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาความยากจน และความรู้สึกไม่เป็นธรรมในสังคม ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นภาคใต้มีหลายมิติ ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ และการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ซึ่งส่วนหนึ่งของต้นเหตุของความขัดแย้งคือความไม่สมดุล ความไม่เสมอภาค และความไม่เป็นธรรมที่มีอยู่ในชุมชน โดยเฉพาะสถานการณ์ความรุนแรงในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของประชาชนในภูมิภาคในวงกว้าง ทั้งในเรื่องความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน คุณภาพของการศึกษา เสถียรภาพทางเศรษฐกิจ และความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน ตลอดจนความไว้วางใจของประชาชนที่มีต่อรัฐ สถานะเช่นนี้ ภาครัฐจะต้องทำความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลง พร้อมทั้งจะเรียนรู้ เตรียมการปรับทัศนคติและปรับตัว เพื่อรองรับในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาไปพร้อมกับการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อให้ทุกฝ่ายร่วมคิด ร่วมทำในการพัฒนาพื้นที่ร่วมกัน โดยมุ่งให้ทุกคนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีการดำรงชีวิตที่สามารถอยู่ได้อย่างมีความสุขบนเอกลักษณ์เฉพาะของศาสนาและวัฒนธรรม โดยเฉพาะการที่ชาวไทยมุสลิมซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่

ในพื้นที่ “ อยู่อย่างมุสลิมในสังคมไทย ” ถือเป็นพลังสร้างสรรค์ที่สำคัญของชาติในฐานะที่เป็นพลเมืองไทย และอยู่ร่วมกับเพื่อนร่วมชาติอย่างมีความสุข มีความสามัคคีร่วมกัน ซึ่งการเห็นคุณค่าของความหลากหลายทางวัฒนธรรม เป็นพลังและปัญญาที่จะช่วยให้เกิดความมั่นคง สันติสุข และการพัฒนาที่ยั่งยืน รวมทั้งเป็นพลังสำคัญที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ในทางสร้างสรรค์พัฒนาประเทศ และเน้นการมีส่วนร่วมในกระบวนการแก้ไขปัญหาและการพัฒนา เพื่อปกป้องวิถีชีวิตของคนในสังคมจากผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงและแรงกดดันจากภายนอก

นอกจากนี้ ในรายงานวิจัยเรื่อง “ การดำเนินกระบวนการยุติธรรมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ : ปัญหาและแนวทางการแก้ไข ” ประกอบด้วย สภาพปัญหา แนวทางแก้ไข และยุทธศาสตร์การสร้างความเชื่อมั่นในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้กล่าวถึงสภาพปัญหาของกระบวนการยุติธรรมในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้ มีลักษณะดังนี้

1. ปัญหาความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐานที่ใช้ในการดำเนินคดี
2. ปัญหาการใช้อำนาจบังคับเพื่อมาให้อัยคำต่อเจ้าหน้าที่
3. ปัญหาการจับกุมเด็กและเยาวชนที่ไม่เป็นไปตามหลักกฎหมาย
4. ปัญหาการใช้วิธีการสอบสวนที่ไม่เป็นไปตามหลักกฎหมาย
5. ปัญหาผลกระทบของการใช้อำนาจค้น
6. ปัญหาการควบคุมตัวระหว่างจับกุมและสอบสวน
7. ปัญหาการไม่คืนของกลาง
8. ปัญหาการลักพาตัวบุคคลากรในกระบวนการยุติธรรม
9. ปัญหาความไม่เป็นธรรมในการบังคับใช้กฎหมาย กรณีเจ้าหน้าที่รัฐกระทำผิด

กับประชาชนกระทำผิด

10. ปัญหาการใช้ความรุนแรงในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม

จากเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งแต่ปี 2547 เป็นต้นมา เหตุการณ์ต่างๆ เป็นการลอบทำร้ายเจ้าหน้าที่ของรัฐ และประชาชนในพื้นที่ การลอบฆ่าเจ้าหน้าที่ของรัฐและประชาชน การลอบเผาสถานที่ราชการและการลอบวางระเบิด เหตุการณ์ดังกล่าวมิได้เบาบางลงเลย แต่กลับทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น ภาครัฐจึงได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (กอส.) ขึ้นมา เพื่อศึกษาวิเคราะห์และหาวิธีแก้ไขสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งจากผลการศึกษาของคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (กอส.) ระบุว่าเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ส่วนใหญ่เกิดจากประชาชนในพื้นที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมจากเจ้าหน้าที่รัฐ ประชาชนขาดโอกาสเข้าไม่ถึง

กระบวนการยุติธรรม ไม่ได้ได้รับความเสมอภาค ขาดความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรม ดังเช่น เมื่อตำรวจจับกุมผู้กระทำความผิด ประชาชนจะก่อเหตุประท้วงและสร้างความรุนแรงขึ้น เนื่องจากไม่ไว้วางใจในกระบวนการยุติธรรม

จากปรากฏการณ์ปัญหาความไม่สงบที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ และมีการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาดังกล่าวจากผลงานวิจัยของนักวิชาการต่างๆ ว่าเกิดจกกลไกของรัฐ ในการสร้างกระบวนการยุติธรรมที่ขาดประสิทธิภาพในการเข้าถึงประชาชนกลุ่มรากหญ้าในสังคม ซึ่งเห็นได้จากข้อมูลสถิติการรับเรื่องราวร้องทุกข์เกี่ยวกับพฤติกรรมเจ้าหน้าที่รัฐในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งแต่วันที่ 1 เดือนพฤศจิกายน 2549 – 30 กันยายน 2552 ของศูนย์ดำรงธรรมจังหวัดชายแดนภาคใต้ หน่วยงานศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอบต.) มีจำนวนทั้งสิ้น 312 เรื่อง แยกประเภทร้องเรียนตามลำดับได้ คือ เรื่องการทุจริตประพฤตินมิชอบ คิดเป็นร้อยละ 40.38 เรื่องการมีพฤติกรรมไม่เหมาะสม คิดเป็นร้อยละ 29.48 เรื่องคดีความมั่นคง คิดเป็นร้อยละ 17.64 และเรื่องการไม่บริการประชาชน คิดเป็นร้อยละ 12.5 โดยทั้งนี้ ผลการดำเนินการสรุปได้ว่าการร้องทุกข์เกี่ยวกับพฤติกรรมเจ้าหน้าที่ของรัฐทั้ง 4 ประเภทสามารถยุติได้เป็นส่วนใหญ่ จำนวน 234 เรื่อง หรือร้อยละ 75 แต่มีที่อยู่ระหว่างดำเนินการอีกจำนวน 78 เรื่อง หรือร้อยละ 25 หรือในส่วนประเด็นข้อมูลสถิติผลการดำเนินการเรื่องร้องเรียนร้องทุกข์จากประชาชน จำแนกตามประเภทของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในรอบปีงบประมาณ 2552 (ตั้งแต่ เดือน ตุลาคม 2551 – กันยายน 2552) ของศูนย์ดำรงธรรมจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า สำนักงานตำรวจแห่งชาติ มีจำนวน 31 เรื่อง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มีจำนวน 20 เรื่อง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีจำนวน 15 เรื่อง และ กระทรวงการศึกษา มีจำนวน 11 เรื่อง นอกจากนี้ ข้อมูลสถิติผลการติดต่อประชาชนการร้องเรียนร้องทุกข์ จากประชาชน จำแนกตามช่องทางการร้องเรียน ร้องทุกข์ ในรอบปีงบประมาณ 2552 (ตั้งแต่ เดือน ตุลาคม 2551 – กันยายน 2552) ของศูนย์ดำรงธรรมจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า ช่องทางหลักการร้องเรียน- ร้องทุกข์ ที่พบมากที่สุดตามลำดับ คือ ช่องทางจดหมายถึง ผอ.ศอบต. มีมากที่สุด รองลงมาคือช่องทางการติดต่อ ณ ศูนย์ดำรงธรรมจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศจร.จชต). ช่องทางอื่นๆ และ ช่องทางผ่านตู้ปณ. 88 โทรศัพท์สายด่วน 1880 ตามลำดับ

ฉะนั้น จากปัญหาความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เกิดจากหลายสาเหตุ แต่สาเหตุสำคัญที่ฝ่ายก่อความไม่สงบมักจะนำไปอ้างเพื่อสร้างกระแสการต่อต้านอำนาจรัฐ คือปัญหาความไม่เป็นธรรมในสังคม เช่น ปัญหาการบังคับใช้กฎหมาย และปัญหาอันเกิดจากกระบวนการยุติธรรมที่ยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ ทำให้ประชาชนขาดความเชื่อมั่น ไม่ไว้วางใจ และไม่ให้ความร่วมมือกับภาครัฐเท่าที่ควร และจากสถิติ

การร้องเรียนดังกล่าวทำให้ภาครัฐ จึงมุ่งใช้หลักนิติธรรมในการฟื้นฟูอำนาจรัฐ ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนเป็นพลังในการขับเคลื่อนการอำนวยความสะดวกให้เกิดขึ้นตามนโยบายเสริมสร้างสันติสุขในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งจากการแก้ปัญหาที่ผ่านมาได้ข้อสรุปตรงกันทุกหน่วยว่าการแก้ไขปัญหาของประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะตำบล หมู่บ้าน ต้องให้ชุมชนแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง ในกรณีนี้ ทางศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอบต.) ในฐานะหน่วยงานที่มีบทบาทในการแก้ไขปัญหาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงได้ใช้นโยบายนำประชาชนเข้ามาเป็นหุ้นส่วนร่วมกับภาครัฐในการแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยการจัดตั้งศูนย์อำนวยการความเป็นธรรมภาคประชาชนระดับตำบล (ADELAN CENTER) ขึ้นทุกตำบล ในพื้นที่จังหวัดสตูล ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และ 4 อำเภอในจังหวัดสงขลา ได้แก่ อำเภอจะนะ เทพา นาทวี สะบ้าย้อย รวม 326 ตำบล เพื่อเป็นศูนย์กลางในการประสานงานของเครือข่ายหรือของประชาชนในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ตลอดจน นำนโยบายของภาครัฐสู่การปฏิบัติในชุมชน

โครงสร้างของศูนย์อำนวยความสะดวกความเป็นธรรมภาคประชาชนระดับตำบล หรือ (ADELAN CENTER) จะมี 2 ระดับ / ส่วน คือ ระดับคณะกรรมการที่ปรึกษา ประกอบด้วย นายอำเภอ ผู้กำกับสถานีตำรวจอำเภอ ปลัดอำเภอผู้รับผิดชอบประจำตำบล กำนัน นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ประธานเครือข่ายยุติธรรมชุมชนระดับอำเภอ ผู้นำศาสนา ผู้ทรงคุณวุฒิและนิติประจำอำเภอ และระดับคณะกรรมการบริหารศูนย์ มีจำนวน 10 - 15 คน ประกอบด้วย ประธาน รองประธาน กรรมการ จำนวน 7 - 10 คน เลขานุการ และผู้ช่วยเลขานุการโดยที่จะให้ประชาชนคัดเลือกคณะกรรมการบริหารศูนย์เอง

ทั้งนี้ ภารกิจหรือบทบาทของศูนย์อำนวยความสะดวกความเป็นธรรมภาคประชาชนระดับตำบล หรือ (ADELAN CENTER) ได้ออกแบบให้รับผิดชอบหน้าที่การรับเรื่องราวร้องทุกข์และให้คำปรึกษาด้านกฎหมาย และกระบวนการยุติธรรม การตรวจสอบข้อเท็จจริง และการติดตามการทำงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐ การเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท การบำบัดฟื้นฟูป้องกันปัญหาอาชญากรรมในชุมชน โดยการดูแลผู้กระทำผิด การดูแลผู้ติดยาเสพติด การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและการเผยแพร่ความรู้ด้านกฎหมาย ซึ่งสอดคล้องกับกระทรวงยุติธรรมที่มีบทบาทหน้าที่โดยตรงในการอำนวยความสะดวกและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนกับการบริหารงานด้านกระบวนการยุติธรรมของรัฐ อาทิ อาสาสมัครคุมประพฤติ อาสาสมัครยุติธรรมชุมชน เป็นต้น โคมีความสอดคล้องกับกระทรวงยุติธรรมในพันธกิจ ข้อ 4 พัฒนาและส่งเสริมงานสมานฉันท์ และกระบวนการยุติธรรมทางเลือก และข้อ 6 พัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการ และบูรณาการความร่วมมืองานยุติธรรมกับ

ทุกภาคส่วน รวมทั้ง ประเด็นยุทธศาสตร์ ที่ 1 ส่งเสริมและพัฒนาการอำนวยความสะดวกยุทธธรรม กระทรวงยุติธรรม และประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 พัฒนากระบวนการยุติธรรมทางเลือกและเสริมสร้างความสมานฉันท์ เป็นต้น ดังนั้น การสร้างกระบวนการยุติธรรมให้แก่ชุมชนจึงถือเป็นกลไกที่สนับสนุนการทำงานกับหน่วยงานของรัฐ ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับงานยุติธรรมชุมชน อาทิ สำนักงานคุมประพฤติ สถานพินิจและคุ้มครองเด็ก เรือนจำ และทัณฑสถาน สำนักงานอัยการ สำนักงานคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ สำนักงานยุติธรรมจังหวัด เป็นต้น ในขณะที่ ชุมชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ ได้มีกลุ่มคนที่เป็นตัวแทนประชาชนในชุมชนมาทำงานรับผิดชอบหน้าที่ของงานยุติธรรมชุมชนมากกว่าพื้นที่จังหวัดอื่นๆ ของประเทศไทย

ฉะนั้น จากกระแสสังคมโลกในยุคโลกาภิวัตน์ได้ให้คุณค่าศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ตามแนวคิดสิทธิมนุษยชน สตรีนิยม ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม และสิ่งแวดล้อม โดยทั้งนี้ ความเป็นมนุษย์มีมิติคาบเกี่ยวสัมพันธ์กับการพัฒนา การเมืองการปกครอง สังคม และสิ่งแวดล้อม ฉะนั้น บทบาทการศึกษาเพื่อสันติภาพในพื้นที่ชายแดนใต้ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญ จากบริบทท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนใต้ที่มีวิถีวัฒนธรรมของผู้คนที่เน้นศาสนาเป็นหลักดำเนินชีวิตที่ผูกโยงไปกับโลกทัศน์การมีส่วนร่วมทางการเมือง สิ่งเหล่านี้เป็นประเด็นท้าทายบทบาทกลไกชุมชนท้องถิ่นที่จะสร้างโอกาสให้คนในชุมชนอย่างเสมอภาคและเกิดความสงบสุขเรียบร้อยได้อย่างไร แม้ว่าการแก้ปัญหาการพัฒนาจะมีความแตกต่างกันก็ไม่สามารถปฏิเสธความรับผิดชอบต่อพลเมืองท้องถิ่นของตนเองได้ จำเป็นต้องได้รับการเติมเต็มความรู้เพื่อให้รู้เท่าทันกับบริบทการเปลี่ยนแปลง การเคลื่อนไหว และความเสี่ยง การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในชุมชนและสังคมท้องถิ่น ดังนั้น องค์ความรู้ด้านกระบวนการยุติธรรมชุมชนซึ่งเป็นเรื่องที่มีมิติการรับรู้ การตีความให้ความหมายและคุณค่าที่แตกต่างกันจึงเป็นสิ่งท้าทายที่จะตอบคำถามว่าจะส่งเสริมพัฒนานวัตกรรมจัดการความรู้ด้านกระบวนการยุติธรรมชุมชนที่สอดคล้องกับสังคมพหุวัฒนธรรมชุมชนชายแดนใต้

โดยทั้งนี้ เพื่อให้การแก้ไขปัญหาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยใช้กลยุทธการเมืองการปกครองที่เน้นการอำนวยความสะดวกยุทธธรรม โดยใช้การมีส่วนร่วมของชุมชนมีประสิทธิภาพตามที่วางไว้ เพื่อนำมาเป็นกรอบการค้นหาคำส่งเสริมหรือการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในรูปแบบต่างๆ อาทิเช่น ศูนย์ยุติธรรมระดับชุมชนบนฐานการมีข้อแตกต่างในสมมติฐาน เช่น ปัจจัยด้านศาสนาที่ว่าประชาชนในชุมชนมีการนับถือศาสนาต่างกัน ปัจจัยด้านภูมิรัฐศาสตร์ ที่ว่าประชาชนในชุมชนอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่มีเหตุการณ์ความรุนแรงต่างระดับกัน ปัจจัยด้านภูมิหลังประวัติศาสตร์ที่ว่าประชาชนอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่และความเจริญรุ่งเรืองเรื่องต่างกัน และปัจจัยด้านโครงสร้างอำนาจชุมชนและการปกครองที่ว่าประชาชนจะ

มีผู้นำชุมชนที่มีสถานภาพต่างกัน จะมีผลต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวในการส่งเสริมหรือการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนรูปแบบศูนย์ยุติธรรมระดับชุมชนหรือไม่ ฉะนั้นจึงสมควรที่ผู้วิจัยจะค้นหาคำตอบดังโจทย์ต่อไปนี้ คือ

1. ชุมชนชายแดนใต้ในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมมีบริบทวัฒนธรรมการเมือง โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับระบบและกระบวนการความยุติธรรมชุมชนมีลักษณะเป็นอย่างไร
2. การจัดการความรู้ด้านกระบวนการยุติธรรมชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรมชุมชนชายแดนภาคใต้ มีลักษณะเป็นอย่างไร
3. การพัฒนานวัตกรรมจัดการความรู้ด้านกระบวนการยุติธรรมชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรมพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้เป็นอย่างไร
4. ปัจจัยอะไรบ้างที่มีผลต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวของการพัฒนานวัตกรรมจัดการความรู้ด้านกระบวนการยุติธรรมชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรมชุมชนชายแดนใต้

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทวัฒนธรรมการเมือง โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับระบบและกระบวนการความยุติธรรมชุมชนในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมชุมชนชายแดนใต้
2. เพื่อศึกษาการจัดการความรู้ด้านกระบวนการยุติธรรมชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรมชุมชนจังหวัดชายแดนใต้
3. เพื่อการพัฒนานวัตกรรมจัดการความรู้ด้านกระบวนการยุติธรรมชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรมชุมชนชายแดนใต้
4. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวของการพัฒนานวัตกรรมจัดการความรู้ด้านกระบวนการยุติธรรมชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรมชุมชนชายแดนใต้

3. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้รับรู้ แลเข้าใจบริบทวัฒนธรรมการเมือง โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมชุมชนที่เกี่ยวข้องกับระบบและกระบวนการความยุติธรรมชุมชนในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมชุมชนชายแดนใต้

2. เกิดกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน ด้วยวิธีการจัดการความรู้ทางด้านกระบวนการยุติธรรมชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรมชุมชนจังหวัดชายแดนใต้
3. มีแนวทางการพัฒนานวัตกรรมจัดการความรู้ด้านกระบวนการยุติธรรมชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรมชุมชนชายแดนใต้
4. ได้ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวของการพัฒนานวัตกรรมจัดการความรู้ด้านกระบวนการยุติธรรมชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรมชุมชนชายแดนใต้

4. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ได้ กำหนดขอบเขตในการศึกษา คือ

1. ด้านเนื้อหา จะครอบคลุมเนื้อหาในเรื่องเกี่ยวกับ
 - ระบบการจัดการความรู้ จะเป็นกระบวนการในกิจกรรม 6 กิจกรรมคือ การระบุมุมมอง การจัดหาความรู้ การพัฒนาความรู้ การแบ่งปันหรือกระจายความรู้ การใช้ความรู้ และการเก็บรักษาหรือการจดจำความรู้
 - นวัตกรรม จะเป็นประเด็นเกี่ยวกับระบบ แนวคิด องค์ความรู้ในมิติด้านการเมือง ความมั่นคง สังคม และ วัฒนธรรม
 - ยุติธรรมชุมชน เป็นมาตรการ วิธีการ หรือกระบวนการที่กระทำในชุมชน โดยมีชุมชนเป็นองค์ประกอบสำคัญในการมีส่วนร่วมหรือเป็นหุ้นส่วน และมีภารกิจหลัก ๆ คือ การป้องกันและควบคุมอาชญากรรมและความไร้ระเบียบของชุมชน (Crime Control and Crime Prevention) แก้ไขปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นด้วยวิธีการเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice and Conflict Management) เยียวยาความรุนแรงที่เกิดจากอาชญากรรม (Community and Victim Empowerment) และส่งคืนผู้กระทำผิดกลับสู่ชุมชน เป้าหมายสำคัญในการสร้างพลังความเข้มแข็งให้ชุมชน รักษาความปลอดภัย อำนวยความยุติธรรมระดับชุมชน และพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชน
 - ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนจะเป็นมิติด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา ด้านวัฒนธรรมศาสนา และด้านการเมืองและความมั่นคง
 - การพัฒนานวัตกรรมด้านการจัดการความรู้กระบวนการยุติธรรมชุมชนจะครอบคลุมถึงมาตรการหรือวิธีปฏิบัติในการจัดการปัญหาหรือความขัดแย้งในชุมชนงานวิจัยนี้เรียกว่ากฎชุมชน หรือกฎหมายบ้าน

2. ด้านเวลา เนื่องจากเป็นงานวิจัยเชิงบูรณาการตามวิธีการจัดทำงบประมาณแผ่นดิน งานวิจัยนี้จะดำเนินถึงระยะเวลาที่กำหนดไว้ในงานวิจัยคือ 1 ปีงบประมาณ เป็นสำคัญ

3 ด้านพื้นที่ จะกำหนดเฉพาะพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมของชุมชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ชุมชนทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ชุมชนพร่อน จังหวัดยะลา และชุมชนตากใบ จังหวัดนราธิวาส ทั้งนี้ เพื่อความเหมาะสมและกระจายตัวเพื่อให้สามารถใช้อ้างรูปภาพรวมจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีชาวไทยพุทธส่วนหนึ่ง และมีชาวไทยมุสลิมอยู่อาศัยเป็นส่วนใหญ่ได้ ซึ่งถือเป็นส่วนสะท้อนความเป็นพื้นที่พหุวัฒนธรรมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่อื่นๆ ในสามจังหวัดชายแดนใต้ที่ชุมชนเป็นมุสลิมเกือบร้อยเปอร์เซ็นต์

5. นิยามศัพท์เฉพาะ

- **ยุทธธรรมชุมชน** หมายถึง มาตรการ วิธีการ หรือกระบวนการที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตนเกี่ยวกับการป้องกันและควบคุมอาชญากรรมในชุมชน การจัดการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยวิธีการเชิงสมานฉันท์ และการใช้หลักแนวคิดสันติวิธีในคดีกลางหรือยุติความขัดแย้งในชุมชน และการช่วยเหลือดูแลการดำเนินชีวิตของคนที่กระทำผิดกลับสู่ชุมชน และการชดเชยบรรเทาผลที่ได้รับจากอาชญากรรมหรือกลไกของรัฐกับผู้เสียหายหรือเหยื่อจากเหตุการณ์

- **นวัตกรรมชุมชน** หมายถึง ความรู้ ความคิดและวิธีปฏิบัติของคนในชุมชนที่ใช้ในการดำเนินชีวิตแบบใหม่ ๆ ที่ใช้ในการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน

- **นวัตกรรมสำหรับการความรู้ด้านกระบวนการยุติธรรมชุมชน** หมายถึง ผลผลิตของการร่วมคิดของคนในชุมชน เกี่ยวกับ มาตรการ หรือวิธีปฏิบัติในการจัดการปัญหาหรือความขัดแย้งในชุมชน หรือเรียกย่อๆ ว่า กฎชุมชน กฎหมู่บ้าน

- **การจัดการความรู้** หมายถึง กระบวนการกิจกรรมที่ใช้การเพิ่มพูน ความคิด ข้อมูล ความรู้ ให้คนในชุมชน ผ่านระบบการจัดกิจกรรมการจัดการความรู้ใน 6 กิจกรรม คือ การระบุนความรู้ การจัดหาความรู้ การพัฒนาความรู้ การแบ่งปันหรือกระจายความรู้ การใช้ความรู้ และการเก็บรักษาหรือการจดจำความรู้

- **สังคมพหุวัฒนธรรมจังหวัดชายแดนใต้** หมายถึงชุมชนในพื้นที่ที่มีลักษณะความหลากหลายของชุมชนและวัฒนธรรม ซึ่งในงานวิจัยนี้ได้กำหนดเป็น 3 ชุมชน คือ ชุมชนมุสลิม 100 เปอร์เซ็นต์ (หมายถึง ชุมชนพร่อน จังหวัดยะลา) ชุมชนไทยพุทธส่วนใหญ่และมุสลิม ส่วนน้อย (หมายถึง ชุมชนพร่อน จังหวัดนราธิวาส) และชุมชนไทยพุทธและชุมชนไทยมุสลิมสัดส่วนใกล้เคียงกัน (หมายถึง ชุมชนทรายขาว จังหวัดปัตตานี)

- การจัดการความขัดแย้งในชุมชน หมายถึงแนวทาง วิธีการคลี่คลายปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมถึงจัดการแก้ไขความขัดแย้งและข้อพิพาทในชุมชน

- การฟื้นฟูผู้กระทำผิด หมายถึง การแนะนำและช่วยเหลือส่งเสริมคนเหล่านี้ในทุกรูปแบบทุกด้าน เพื่อให้ผู้กระทำผิดเหล่านี้ มีภูมิป้องกันชีวิตที่เข้มแข็งสามารถใช้ชีวิตต่อไป ภายหน้า

- การเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากปัญหาอาชญากรรมในชุมชนและเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ หมายถึง การช่วยเหลือสนับสนุนบุคคลที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาอาชญากรรมในชุมชน และปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนใต้

6. กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ การพัฒนานวัตกรรมการจัดการความรู้ด้านกระบวนการยุติธรรมชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรมพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ ” คณะผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดและตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา ดังนี้

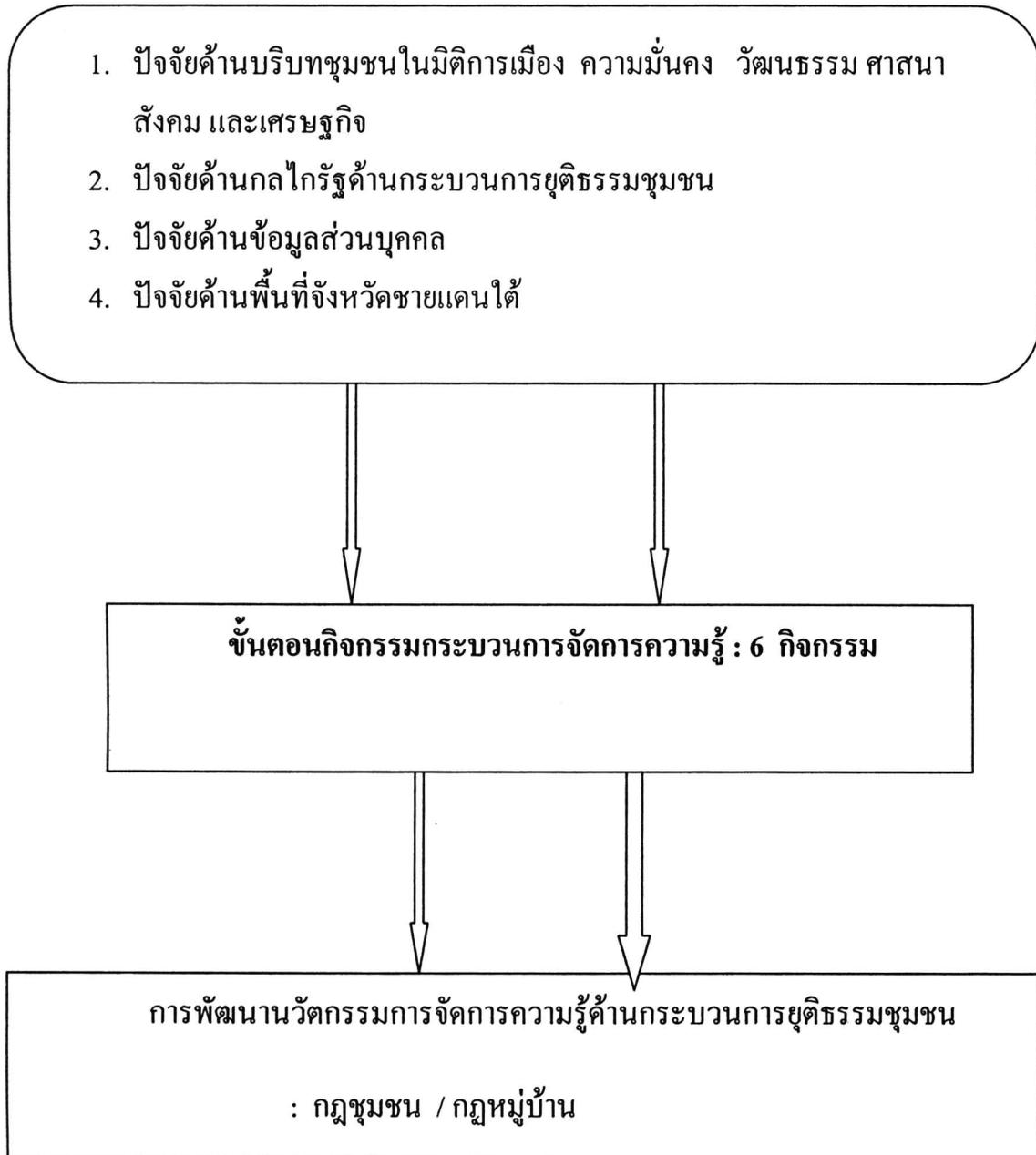
1. ตัวแปรต้น อิสระ/คือ

- ปัจจัยส่วนบุคคล
- ปัจจัยด้านบริบทชุมชน
- ปัจจัยด้านพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้
- ปัจจัยด้านกลไกของรัฐในงานกระบวนการยุติธรรมชุมชน

2. ตัวแปรตาม คือ การพัฒนานวัตกรรมการจัดการความรู้ด้านกระบวนการยุติธรรมชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรมพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้

การวิจัยเรื่องนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังแผนภาพ คือ

แผนภาพที่ 1.1 : กรอบแนวความคิดในการวิจัย

ทั้งนี้ การวิจัยเรื่อง “ การพัฒนานวัตกรรมการจัดการความรู้ด้านกระบวนการยุติธรรมชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรมพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ ” ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้า ข้อมูลแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นสาระของกระบวนการยุติธรรม ยุติธรรมชุมชน ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ การจัดการความรู้ นวัตกรรม วัฒนธรรมชุมชน/วัฒนธรรมอิสลาม การจัดการความขัดแย้ง อันพอจะสรุปสาระสำคัญเพื่อนำเสนอในรายงานวิจัย ได้ดังนี้

7. แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1) แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรม

1. ความหมายของกระบวนการยุติธรรม

กระบวนการยุติธรรม หรือระบบงานยุติธรรม เป็นคำที่แปลมาจากคำว่า Criminal Justice Process หรือ Criminal Justice System จัดเป็นเครื่องมือที่สังคมใช้เพื่อควบคุมมาตรฐานความประพฤติที่จำเป็นในการปกป้องบุคคลและชุมชน ระบบงานนี้ปฏิบัติภารกิจคุ้มครอง ฟ้องร้อง พิเคราะห์และพิพากษาสมาชิกในชุมชนที่ละเมิดกฎเบื้องต้นที่บัญญัติไว้ (The President's Crime Commission, 1967 อ้างถึงใน ประชัช เปี่ยมสมบูรณ์, 2535, น. 12)

ดังนั้น กระบวนการยุติธรรม จึงหมายถึง แบบแผนของการดำเนินงานเพื่อให้ความยุติธรรมแก่ผู้กระทำผิดกฎหมายและให้ความยุติธรรมแก่สังคม หน้าที่หลักของกระบวนการยุติธรรมก็คือการป้องกันสังคมให้ปลอดภัยจากอาชญากรรมและปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดกฎหมายอย่างเป็นธรรม กล่าวโดยทั่วไปแล้ว พื้นฐานของกระบวนการยุติธรรมมีแนวความคิดดั้งเดิมมาจากหลักศาสนา การเมือง และกฎหมาย (อรัญ สุวรรณบุพผา, 2518, น. 154-155)

2. ทฤษฎีเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของกระบวนการยุติธรรม

ทฤษฎีนี้ได้แบ่งแยกเป็น 2 ทฤษฎีซึ่งมีความขัดแย้งกัน คือ (ประธาน วัฒนวาณิชย์, น. 150-154)

1) ทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม (The Crime Control Model) เป็นทฤษฎีที่มุ่งถึงการควบคุม ระงับ และปราบปรามอาชญากรรมเป็นใหญ่ ถือว่าหน้าที่สำคัญสุดของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา การจะรักษาความสงบสุขของสังคมต้องมีการควบคุมอาชญากรรมอย่างแน่นหนา คดีอาญาทั้งหลายที่เข้ามาสู่ระบบงานยุติธรรมทางอาญาตามทฤษฎีนี้จะต้องดำเนินการตามขั้นตอนต่างๆ ที่กำหนดไว้อย่างสม่ำเสมอ และอย่างต่อเนื่อง และเป็นการปฏิบัติงานประจำที่เริ่มตั้งแต่การสืบสวนก่อนทำการจับกุม การจับกุม การสอบสวนภายหลังการจับกุม การเตรียมคดีเพื่อฟ้องยังศาล การพิเคราะห์คดีและการพิพากษาลงโทษผู้กระทำความผิด และการปลดปล่อย

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
ห้องสมุดงานวิจัยฯ
วันที่.....13 มิ.ย. 2555.....
เลขทะเบียน.....216727.....
เลขเรียกหนังสือ.....

13

จำเลย ดังนั้น การดำเนินการตามขั้นตอนต่าง ๆ ดังกล่าวจึงต้องรวดเร็ว ซึ่งหมายถึงโอกาสที่ผู้กระทำความผิดจะหลุดพ้นจากการถูกศาลพิพากษาลงโทษได้น้อยที่สุด

ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์ (2526, น. 17-22) ได้อธิบายถึงทฤษฎีควบคุมอาชญากรรมจากสภาพแวดล้อมไว้ว่า ทฤษฎีนี้มีลักษณะเป็นแนวความคิดรวม (Synthesis) โดยทฤษฎีควบคุมอาชญากรรมมุ่งอธิบายปรากฏการณ์เกี่ยวกับพฤติกรรมอาชญากร ซึ่งเป็นความพยายามที่จะเชื่อมโยงอาชญาวิทยาเข้ากับสาขาพฤติกรรมศาสตร์ทั่วไป

ทฤษฎีควบคุมอาชญากรรมจากสภาพแวดล้อม มีข้อกำหนดเบื้องต้น ดังนี้

(1) มุ่งที่การลดช่องโอกาสสำหรับการประกอบอาชญากรรมในสภาพแวดล้อม แต่ไม่ได้ละเลยความสำคัญของตัวบุคคล ซึ่งมีแนวโน้มหรือสำนึกที่จะละเมิดหรือไม่ละเมิดกฎหมาย

(2) มีความพอเพียงในการควบคุมอาชญากรรมประเภทประทุษร้ายต่อทรัพย์สินให้อยู่ในขอบเขตเหมาะสมหรือยอมรับได้

(3) มีคุณค่าทางปฏิบัติ (pragmatic utilities) ในระดับสูง รวมทั้งส่งเสริมหลักศีลธรรมและมนุษยธรรม

(4) มุ่งสนับสนุนการรวมตัวและสัมพันธ์ภาพระหว่างสุจริตชนในสังคมเพื่อให้เกิดแรงต้านทุจริตชน ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยภายในกรอบของกฎหมาย

(5) คำว่า “กฎหมาย” หมายถึง กฎหมายซึ่งตราขึ้นเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนเป็นส่วนร่วม

ภายใต้ทฤษฎีควบคุมอาชญากรรมจากสภาพแวดล้อม การจัดการสภาพแวดล้อมเพื่อขจัดขบวนการละเมิดกฎหมาย สามารถแยกได้เป็น 2 มิติ คือ

มิติที่ 1 สภาพแวดล้อมรูปธรรม

1) มาตรการระดับชุมชน : การวางผังเมืองและชุมชน การติดตั้งไฟฟ้าส่องสว่าง การออกแบบอาคารและการสัณฐานเลขบนทรัพย์สิน

2) มาตรการระดับบ้านเรือน : ความมั่นคงของประตูหน้าต่าง การใช้สัญญาณเตือนภัยการใช้อุปกรณ์เปิดปิดเครื่องไฟฟ้าและอื่นๆ

มิติที่ 2 สภาพแวดล้อมนามธรรม

1) มาตรการเพื่อนบ้านเตือนภัย : มุ่งส่งเสริมการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในย่านที่อยู่อาศัยเดียวกัน โดยร่วมมือกันสังเกตสอดส่องพฤติกรรม หรือสภาพการณ์ที่น่าสงสัยภายในย่านที่อยู่อาศัย รวมทั้งการตัดสินใจแจ้งพฤติกรรมที่น่าสงสัย เหตุคว่นเหตุร้ายต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจและต่อเพื่อนบ้านที่รับผิดชอบร่วมกัน

2) มาตรการสายตรวจประชาชน : มุ่งส่งเสริมความสัมพันธ์และความรับผิดชอบร่วมกันระหว่างสมาชิกในย่านที่อยู่อาศัยเดียวกัน โดยการจัดสายตรวจผลัดเปลี่ยนสอดส่องตรวจตราพื้นที่บริเวณที่อยู่อาศัยใช้ร่วมกันในแต่ละละแวกบ้านหรือชุมชน รวมทั้งการช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างเพื่อนบ้านภายใต้ขอบเขตที่เหมาะสม

3) มาตรการตรวจตราบ้านเรือน : มุ่งให้การช่วยเหลือเป็นหูเป็นตาแทนกันในระหว่างที่เพื่อนบ้านใกล้เคียงเดินทางไปธุรกิจหรือพักผ่อนต่างจังหวัด โดยเฉพาะเมื่อไม่มีคนดูแลบ้าน ซึ่งนอกจากเพื่อนบ้านจะเป็นหลักในการช่วยเหลือใจใส่ดูแลเคหะสถานแล้ว ยังสามารถร้องขอให้ตำรวจสายตรวจช่วยตรวจตราเพื่อเสริมการดูแลของเพื่อนบ้านได้ด้วย

2) **ทฤษฎีกระบวนการนิติธรรม (The Doe Process Model)** เป็นทฤษฎีที่ยึดกฎหมายเป็นสำคัญ บางครั้งเรียกว่า รูปแบบที่ยึดถือการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ทฤษฎีนี้จะมุ่งคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลเป็นสำคัญ จึงถือหลักว่าคนจะผิดได้จะต้องผ่านการตัดสินของศาล การดำเนินคดีจะต้องกระทำลงไปโดยมิให้ผิดพลาดได้ จะต้องไม่อคติและไม่ใช้อำนาจในทางที่ผิด ผู้บริสุทธิ์จะต้องได้รับการป้องกัน ผู้ผิดก็ควรจะได้รับการลงโทษ ดังนั้น การดำเนินคดีอาญาจึงต้องมีความเป็นธรรมเป็นไปตามขั้นตอนต่าง ๆ ในกระบวนการยุติธรรม ทฤษฎีนี้ไม่เห็นด้วย กับการแสวงหาข้อเท็จจริงอย่างไม่เป็นทางการของทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรมในขั้นตำรวจและอัยการ แต่เห็นว่าจะต้องจัดให้มีการพิจารณาคดีหรือไต่สวนข้อกล่าวหาของผู้ต้องหาอย่างเป็นทางการและเปิดเผยในศาลสถิตยุติธรรม ทฤษฎีนี้ถือว่าบุคคลจะไม่ถูกกล่าวหาว่าประกอบอาชญากรรมเพียงเพราะมีพยานหลักฐานว่าได้กระทำเท่านั้น แต่จะมีความผิดก็ต่อเมื่อผู้มีอำนาจตามกฎหมายพิจารณาพิพากษาชี้ขาดแล้วว่ามีความผิด

2) แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับ ยุติธรรมชุมชน

คำว่า " ยุติธรรมชุมชน " ได้ถูกนำมาใช้อย่างเป็นทางการ โดยกระทรวงยุติธรรมภายใต้นโยบายของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ในสมัยที่ 1 ภายใต้โครงการการปฏิรูประบบบริหารราชการ

1. ความหมายของยุติธรรมชุมชน

นักวิชาการทั้งไทยและต่างประเทศได้นิยามความหมายของยุติธรรมชุมชนไว้หลายๆ ท่าน เช่น

ความหมายของยุติธรรมชุมชน มาจากคำว่า ความยุติธรรมและชุมชน ซึ่งความยุติธรรมจะครอบคลุมถึงความยุติธรรมตามกฎหมาย และความยุติธรรมทางสังคม โดยความยุติธรรมทางสังคมจะเป็นมาตรการลักษณะเฉพาะของแต่ละชุมชน ที่เป็นองค์ประกอบมา

จากขนบธรรมเนียม ประเพณีการปฏิบัติ ความเชื่อ ความศรัทธา และหลักเมตตาที่สอดคล้องกัน ของชุมชนนั้นๆ สำหรับชุมชนจะครอบคลุมถึงทั้งชุมชนตามพื้นที่ และตามลักษณะทางกายภาพ ของพื้นที่ชุมชนตามกฎหมายที่ทางการตั้งขึ้น และความเป็นชุมชนที่เกิดจากเครือข่าย ความสัมพันธ์ทางสังคม (อัจฉราพรรณ จรัสวัฒน์, อ้างใน กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, บรรณาธิการ, 2550, น.262)

ยุติธรรมชุมชน หมายถึง การป้องกันอาชญากรรม และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความ ยุติธรรมในรูปแบบต่างๆ ในความรับผิดชอบของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม หน่วยงานใด หน่วยงานหนึ่งที่เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกัน หรือในกิจกรรมนั้นๆ โดยมี เป้าหมายสุดท้ายเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต (Karp and Clear, 2000, อ้างถึงใน กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, บรรณาธิการ, 2550, น. 82)

ยุติธรรมชุมชน หมายถึง การทำงานร่วมกันแบบเป็นหุ้นส่วนใด ๆ ระหว่าง หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (และหน่วยงานภาครัฐอื่นๆ ทั้งหมด) กับชุมชน การทำงานร่วมกันแบบเป็นหุ้นส่วน เป็นการทำงานโดยยึดชุมชน เป็นศูนย์กลางเพื่อการป้องกัน หรือควบคุมอาชญากรรม โดยตรงและโดยอ้อม ในระดับเพื่อนบ้านหรือในระดับชุมชน (สมชาติ เอี่ยมอนุพงษ์, 2547)

ยุติธรรมชุมชน ในความหมายอย่างกว้าง หมายถึง การป้องกันอาชญากรรมด้วย วิธีการต่างๆ การอำนวยความสะดวกยุติธรรม และกิจกรรมที่รวมชุมชนเข้ามาอยู่ในกระบวนการมีรากฐาน มาจากประชาชน องค์กรในชุมชน และระบบงานยุติธรรม เพื่อการควบคุมอาชญากรรม และความ ไม่เป็นระเบียบของสังคม จุดเน้นอยู่ที่ผลลัพธ์อันเกิดจากชุมชน โดยเปลี่ยนจากการเน้นที่เหตุการณ์ หนึ่งเหตุการณ์ใดไปสู่รูปแบบที่เป็นจิตสำนึกของปัจเจกชนไปสู่จารีตประเพณีในสังคม และจาก ผลประโยชน์ของปัจเจกชนไปสู่ผลประโยชน์ของชุมชน (ประธาน วัฒนวาณิชย์ อ้างใน กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, บรรณาธิการ, 2550, น. 113)

ยุติธรรมชุมชน หมายถึง ยุทธศาสตร์ และยุทธวิธีส่งเสริมสนับสนุนหรือกระตุ้น ให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม หรือเป็นหุ้นส่วนในการป้องกัน ควบคุมจัดการความ ขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ ลดและเยียวยาความเสียหายหรือความรุนแรงที่เกิดจากอาชญากรรม หรือ กระทำผิด ตลอดจนรับผู้กระทำความผิดคืนสู่ชุมชนด้วยการฟื้นฟูระบบยุติธรรมเชิงจารีต และ/หรือ พัฒนาระบบยุติธรรมชุมชน โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ประชาชนรู้สึกมั่นคงปลอดภัยสามารถเข้าถึง ความยุติธรรมได้และเพื่อให้ชุมชนมีศักยภาพ มีความสมานฉันท์ (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2549)

จากความหมายของยุติธรรมชุมชน พบว่ามีสาระเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ดังต่อไปนี้ (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2550, อ้างในกิตติพงษ์ กิตยารักษ์, บรรณาธิการ, 2550, น. 59)

- เป็นยุทธศาสตร์เชิงปฏิบัติการในรูปของมาตรการ หรือวิธีการหรือ กระบวนการ ที่กระทำในชุมชนระดับรากหญ้า

- ชุมชนต้องเป็นองค์ประกอบสำคัญในการมีส่วนร่วม หรือเป็นส่วน
- ภารกิจหลักๆ ของยุทธธรรมชุมชน คือ การป้องกันและควบคุมอาชญากรรมและ ความไร้ระเบียบชุมชน แก้ไขปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นด้วยวิธีการเชิงสมานฉันท์ เยียวยา ความรุนแรงที่เกิดจากอาชญากรรม และส่งคืนผู้กระทำผิดกลับสู่ชุมชน
- กิจกรรมที่ดำเนินการมีลักษณะเชิงรุกมากกว่าตั้งรับปัญหาที่ปลายทาง
- มีเป้าหมายสำคัญในการเสริมพลังความเข้มแข็งให้ชุมชน รักษาความปลอดภัย อำนาจความยุติธรรมระดับชุมชน และพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชน

จากนิยามดังกล่าว “ยุติธรรมชุมชน” จึงมีลักษณะสำคัญคือเป็นกลไกเชิงระบบ และโครงสร้าง มีหน้าที่ในการรักษาคุณภาพด้านความยุติธรรมของชุมชน ที่ประชาชนมีส่วนร่วมกันสร้างและพัฒนาขึ้น ภายใต้การสนับสนุนของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งปรากฏ ในรูปของกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับการอำนวยความสะดวก รวมทั้งการจัดการกับอาชญากรรมและการกระทำผิดที่มีลักษณะของการป้องกัน ควบคุม จัดระเบียบชุมชน ให้ความรู้ คุ้มครองสิทธิ เสรีภาพของพลเมือง ประสานงานหรือยุติความขัดแย้ง ด้วยวิธีการไกล่เกลี่ย ประนอมข้อพิพาท โดยรูปแบบจารีตประเพณี รูปแบบของกลุ่มชาติพันธุ์ รูปแบบขนบธรรมเนียมท้องถิ่น หรือรูปแบบ ต่าง ๆ ของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ตลอดจนเยียวยาสมานฉันท์ความรุนแรงอันเกิดจาก อาชญากรรมและรับผู้กระทำผิดกลับคืนสู่ชุมชน (วีระกิตติ์ หาญปริพรรณ, 2541, น. 20)

เป้าหมายของยุติธรรมชุมชนมี 2 ระดับ คือ ระดับประชาชน รู้สึกมั่นคงปลอดภัย และเข้าถึงความยุติธรรม หมายถึง ผลลัพธ์ที่เป็นเป้าหมายเฉพาะ โดยพิจารณาที่ประชาชนใน ชุมชนในด้าน (1) ความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เมื่ออยู่ในชุมชน รวมถึง ความรู้สึกหวาดกลัวอาชญากรรมของประชาชนกลุ่มเสี่ยงต่อการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม (2) ความรู้สึกเข้าถึง/ได้รับความยุติธรรม และ (3) ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนเมื่อมี การดำเนินกิจกรรมยุติธรรมชุมชน อันเป็นความรู้สึกพึงพอใจเฉพาะบุคคล และระดับชุมชน พิจารณาจากชุมชนในด้านมีศักยภาพและความสมานฉันท์ โดยพิจารณาจากชุมชนว่ามี ความสามารถในการพัฒนาระบบยุติธรรมชุมชน โดยสามารถระดมพลและใช้ทรัพยากรมาบริหาร การเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งมีขีดความสามารถของชุมชนในการแก้ปัญหา ตนเองได้เพิ่มขึ้น อันนำไปสู่เป้าหมายสูงสุด คือ “ความสมานฉันท์ของชุมชน” (วีระกิตติ์ หาญปริพรรณ, 2541, น. 20)

2. องค์ประกอบหลักของยุติธรรมชุมชน

สาระสำคัญขององค์ประกอบหลักของยุทธธรรมชุมชน มีดังนี้ (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2550 อ้างในกิตติพงษ์ กิตยารักษ์, บรรณาธิการ, 2550, น. 64-68)

1) ยุทธธรรมชุมชนเน้นปฏิบัติการในพื้นที่

ยุทธธรรมชุมชนจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลที่มีขอบเขตของพื้นที่แน่นอน โดยเฉพาะในพื้นที่มีอาชญากรรมรุนแรง ข้อมูลมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการที่ชุมชนจะตัดสินใจร่วมกันในการเลือกปัญหาที่ต้องการจะแก้ไขก่อนและหลังตามลำดับความเร่งด่วนของพื้นที่ตามภูมิศาสตร์ กล่าวได้ว่าเป็นการเพิกถอนกิจกรรมต่างๆ ของกระบวนการยุทธธรรมออกจากการผูกติดไว้กับสถานที่ตั้ง และประยุกต์กิจกรรมอำนวยความสะดวกยุทธธรรมแบบอิสระที่เหมาะสมกับวิถีชุมชนแต่ละแห่ง

2) ยุทธธรรมชุมชนเป็นกระบวนการแก้ปัญหา

ในแนวทางยุทธธรรมชุมชน อาชญากรรมและความไร้ระเบียบจะได้รับการแก้ไขด้วย “รูปแบบการแก้ปัญหา” รูปแบบต่างๆ กัน ทั้งการแก้ปัญหาลงมือที่เกิดขึ้นแล้ว และการแก้ปัญหาก่อนที่จะเกิดอาชญากรรม การทำงานร่วมกันแบบยุทธธรรมชุมชนจะจัดให้มีเวทีสาธารณะสำหรับชุมชน เพื่อให้หน่วยงานในกระบวนการยุทธธรรมทางอาญาองค์กรชุมชนท้องถิ่นทั้งหลาย สมาชิกของชุมชนได้พบปะแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ความคิดเห็น ความวิตกกังวล และความหวังโยต่อชุมชน ข้อมูลเหล่านั้นสามารถที่จะให้คำตอบได้ว่าทางออกสำหรับปัญหาของชุมชนควรทำอย่างไร ยุทธธรรมชุมชนเน้นทั้งการแก้ปัญหาคความสงบเรียบร้อยที่ต้องกระทำเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชุมชน และผลที่จะเกิดตามมาจากการแก้ปัญหา กระบวนการทัศน์การแก้ปัญหาเชื่อว่าการที่ประชาชนมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และความหวังโยร่วมกัน ภายใต้สภาพแวดล้อมที่มีคติกาที่เกิดจากการตกลงร่วมกัน และพร้อมด้วยข้อมูลการแก้ปัญหาใดๆ จะสามารถพบทางออกได้เสมอ ซึ่งข้อมูลชุมชนจะนำมาใช้ในกระบวนการแก้ปัญหา 3 แนวทาง คือ

ประการแรก ข้อมูลทางภูมิศาสตร์จะใช้เพื่อจัดลำดับความเร่งด่วนที่จะต้องเข้าจัดการโดย “ยุทธธรรมชุมชน” พื้นที่ที่อาชญากรรมระดับรุนแรง ย่อมมีความจำเป็นที่ระบบยุทธธรรมทางอาญาจะต้องใช้ “ยุทธธรรมชุมชน” เข้าไปจัดการก่อนเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชุมชน

ประการที่สอง ความต้องการและความวิตกกังวลของชุมชนเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญในกระบวนการแก้ปัญหา สมาชิกของชุมชนสามารถให้ข้อมูลแก่ผู้ปฏิบัติงานในระบบยุทธธรรมทางอาญาได้ดีที่สุด เพราะพวกเขาสัมผัสและใกล้ชิดกับข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปัญหาคุณภาพชีวิตของชุมชน

ประการที่สาม ข้อมูลนั้นจะนำมาตั้งเป้าหมายที่สามารถจะวัดได้ถึง ความก้าวหน้าของยุทธธรรมชุมชนที่ดำเนินการในพื้นที่นั้นๆ โดยเทียบเคียงกับฐานข้อมูลเดิม

3) ยุทธธรรมชุมชนยึดหลักการกระจายอำนาจ และความรับผิดชอบ

กระบวนการยุทธธรรมชุมชน ได้เปลี่ยนรูปแบบการทำงานเป็นแนวระนาบเกือบ ทั้งหมด เหตุผลเนื่องจากจะต้องพึ่งพาการทำงานร่วมกันแบบเป็นหุ้นส่วนกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องรวมทั้งชุมชน ซึ่งเหตุผลที่ต้องดึงหลายภาคส่วนเข้ามาร่วมทำงานเพราะ อาจมีบางปัญหาที่ชุมชนไม่มีประสบการณ์มาก่อน หรือไม่มีทรัพยากรเพียงพอ หรือไม่มีอำนาจที่จะกระทำได้โดยลำพังชุมชนเอง องค์กรทั้งหลายที่ตกลงเป็นหุ้นส่วนยุทธธรรมชุมชนเพื่อแก้ปัญหาร่วมกับชุมชน จะต้องแต่งตั้งตัวแทนขององค์กรมาทำงานร่วมกัน รวมทั้งองค์กรชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่เป้าหมายด้วย โดยหลักการกระจายอำนาจเป็นหลักประกันว่าองค์กรที่เป็นหุ้นส่วนจะต้อง “ผูกพันตน” ตามที่ผู้แทนของตนได้เห็นชอบด้วย การผูกพันมีทั้งใช้ทรัพยากรร่วมกันไม่ว่าจะเป็น บุคลากร ความเชี่ยวชาญ การเงิน ประสบการณ์ รวมทั้งบริการต่างๆ ที่องค์กรนั้นๆ ให้บริการแก่ชุมชนอยู่แล้ว ซึ่งทรัพยากรของแต่ละองค์กรนำมาเข้ามาไม่จำเป็นที่จะต้องเหมือนกัน

4) ยุทธธรรมชุมชนให้ความสำคัญกับคุณภาพชีวิตของชุมชนเป็นลำดับแรก

กระบวนการยุทธธรรมชุมชน มีเป้าหมายสุดท้ายสองประการคือเพื่อลด อาชญากรรมและความหวาดกลัวในอาชญากรรม เช่น การปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมที่จะทำให้เกิด อาชญากรรมและการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม การป้องกันการกระทำผิดซ้ำของผู้ถูกคุมความ ประพฤติ หรือผู้ที่ได้รับการพักโทษที่อยู่ในชุมชน เป็นต้น ประการที่สอง เพื่อสร้างความ “แข็งแกร่ง” ให้กับชุมชนในการปกป้องคุ้มครองตนเอง โดยเห็นถึงความสำคัญใน “ศักยภาพของ ชุมชนในการจัดสวัสดิการเพื่อสมาชิกของชุมชนโดยชุมชน” (collective efficacy) กระบวนการยุทธธรรมชุมชนจึงไม่ทอดทิ้ง “ประสบการณ์” ที่สมาชิกแต่ละคนของชุมชนมีอยู่ หากแต่จะรวบรวมเอาประสบการณ์ของสมาชิกเหล่านั้น แล้วนำมาจัดระเบียบให้สามารถทำงานร่วมกันเพื่อให้เกิดผล โดยรวมต่อชุมชน

5) ยุทธธรรมชุมชนเปิดช่องทางให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมใน “กระบวนการต่างๆ” ของระบบยุทธธรรมทางอาญา

กระบวนการยุทธธรรมให้ความสำคัญต่อ “กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน” ด้วยเหตุผลว่าการควบคุมสังคมแบบทางการโดยตำรวจและโดยศาล ไม่สามารถควบคุมอาชญากรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากมีทรัพยากรจำกัดท่ามกลางสถาบันต่าง ๆ และวัฒนธรรมประเพณีในชุมชนที่เป็นบ่อเกิดของระเบียบของชุมชน การคุ้มครองที่เบาบางโดยตำรวจและศาลจึงถูกบดบังด้วยความสามารถของครอบครัว โรงเรียน ศาสนา องค์กรภาคเอกชน

และองค์กรอื่นๆ ที่อาสาทำงานเพื่อการคืนผู้กระทำผิดกลับสู่ชุมชนอย่างพลเมืองดี และการคุ้มครองสังคมจากอาชญากรรมที่ทำได้ดีกว่า ตลอดจนเกิดจากการยอมรับในหลักการพื้นฐานที่ว่า สมาชิกของชุมชนก็คือ ประชาชนในระบอบประชาธิปไตยที่ทำงานแข่งขันเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมยิ่งกว่าการมุ่งประโยชน์ส่วนตัว การริเริ่มยุติธรรมชุมชนในรูปแบบต่างๆ ที่ดำเนินการอยู่แล้วโดยหน่วยงานต่างๆ ในกระบวนการยุติธรรม ได้เปิดช่องทางให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมในบทบาทต่าง ๆ อย่างหลากหลาย ซึ่งอาศัยความสามารถที่ประชาชนมีอยู่แล้ว เช่น ความสามารถที่จะบอกเล่าถึงปัญหาของชุมชน หรืออย่างน้อยที่สุดการเข้าร่วมประชุมในที่ประชุมของชุมชนที่ร่วมกันปรึกษาหารือเพื่อแก้ปัญหาของชุมชน เป็นต้น สมาชิกของชุมชนอาจเข้าร่วมใน “กระบวนการต่างๆ” ของระบบยุติธรรมทางอาญาในสองรูปแบบ ได้แก่ แบบไม่เป็นทางการ เช่น การอาสาสมัครเข้ามาทำงานในโครงการเฉพาะ โครงการ เช่น เข้ามาให้ความช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรมในโครงการสงเคราะห์เหยื่ออาชญากรรม อาสาเข้ามาทำงานในโครงการเตรียมการคืนสู่ชุมชน สำหรับผู้กระทำผิดที่กำลังจะออกมาจากเรือนจำ และอาสาเข้าร่วมในกิจกรรมรณรงค์ป้องกันอาชญากรรม เป็นต้น การเข้าร่วมแบบทางการ เช่น อาสาสมัครเพื่อให้ได้รับคัดเลือกเข้ามาทำงานเป็นกรรมการในคณะกรรมการด้านยุติธรรมทางอาญาทั้งหลาย

3. บทบาทหน้าที่ของยุติธรรมชุมชน

จากหลักการและปรัชญาของยุติธรรมชุมชนที่มีอยู่กว้างขวาง อาจจำแนกภารกิจของยุติธรรมชุมชนเพื่อจัดระบบของภารกิจจัดการของภาครัฐและภาคประชาชนได้ ดังนี้ (กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, บรรณาธิการ, 2550, น. 26 - 27)

- 1) การเสริมพลัง หมายถึง การดำเนินบทบาทหรือกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์ในการกระตุ้นให้ชุมชน ซึ่งมีทุนทางสังคม มีความรู้ ศักยภาพ ประสบการณ์ และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยร่วมกันจัดการกับปัญหาอาชญากรรม ความขัดแย้ง หรือ ปัญหาใดๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน
- 2) การป้องกันและสร้างภูมิคุ้มกันจากปัญหาอาชญากรรม หมายถึง การดำเนินบทบาทหรือกิจกรรมใดๆ ที่เป็นการป้องกันอาชญากรรมและการกระทำผิด ซึ่งรวมถึงการนำไปสู่การลด ละ เลิก หรือหยุดยั้งพฤติกรรมเสี่ยงต่างๆที่จะนำไปสู่การกระทำผิดหรืออาชญากรรมต่างๆ
- 3) การเยียวยา หมายถึง การชดเชยค่าเสียหายที่เกิดขึ้นจากอาชญากรรม หรือการกระทำผิดกฎหมาย กติกาของสังคม การบรรเทาผลร้ายจากอาชญากรรม หรือการกระทำผิดที่เกิดขึ้นกับทุกฝ่าย มีโอกาสกลับคืนสู่ชุมชน
- 4) การจัดการความขัดแย้ง หมายถึง การกระทำใดๆ ที่ทำให้ข้อขัดแย้งการทะเลาะวิวาท การไม่เข้าใจกัน และพฤติกรรมที่นำไปสู่ความรุนแรง ได้ลดน้อยลง และหายไป

ภารกิจและเป้าหมายของยุทธธรรมชุมชนที่สามารถอำนวยความสะดวกยุทธธรรมแก่กันมี 4 ประการ คือ (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2550, อ้างในกิตติพงษ์ กิตยารักษ์, บรรณาธิการ, 2550, น. 59)

5) การป้องกันควบคุมอาชญากรรมและการกระทำผิด หมายถึง การกระทำเชิงรุกใดๆ อันช่วยยับยั้งหรือชะลอเวลา หรือสถานการณ์มิให้นำไปสู่การเกิดอาชญากรรมและการกระทำผิดด้วยการควบคุมจัดระเบียบชุมชน เห็นผลและทำการป้องกันก่อนเกิดปัญหาที่อาจเกิดขึ้นกับบุคคล เวลา และสถานที่ โดยเน้นการใช้กลยุทธ์ การควบคุมทางสังคมแบบไม่เป็นทางการเป็นหลัก

6) การจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ หมายถึงการทำให้ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนยุติลงหรือบรรเทาความรุนแรงลงด้วยการประสานงานดำเนินการเองหรือส่งต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยชุมชนเป็นผู้ดำเนินการตามรูปแบบวิธีการเชิงสมานฉันท์ หรือวิธีการไม่ใช้ความรุนแรง โดยใช้รูปแบบการจัดการความขัดแย้ง ได้แก่ การไกล่เกลี่ย การประชุมฟื้นฟูสัมพันธภาพ การประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชน และวิธีการเชิงจารีตหรือวิธีการของท้องถิ่นรูปแบบต่างๆ

7) การเยียวยาและเสริมพลัง หมายถึง การลดและเยียวยาความเสียหายและความรุนแรงที่เกิดจากอาชญากรรมหรือการกระทำผิด ซึ่งกิจกรรมการเยียวยา และเสริมพลัง ได้แก่ การติดตามการปฏิบัติตามสัญญาข้อตกลงที่เกิดจากการใช้วิธีการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ของผู้กระทำผิดหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

8) การคืนคนดีกลับสู่ชุมชน หมายถึง การที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมปรับปรุงแก้ไขนิสัยความประพฤติ และจิตใจของผู้กระทำผิดกลุ่มที่ได้รับการพ้นโทษจากกระบวนการยุติธรรมหลักมาใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือก ได้แก่ กิจกรรมการแก้ไขฟื้นฟูด้านพฤติกรรมและด้านจิตใจของผู้กระทำผิด หรือผู้ที่ได้รับการพักการลงโทษให้ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนดรวมทั้งการทำงานเชิงบริการสังคมตามคำสั่งศาล และตามความสมัครใจ และการทำงานเชิงบริการสังคมเพื่อชดเชยความเสียหายแก่เหยื่ออาชญากรรม

4. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวข้องกับยุทธธรรมชุมชน (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวยและคณะ, 2551, น. 23-35)

การศึกษายุทธธรรมชุมชน สามารถใช้ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

1) ทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรมตามแนวคิดทางสังคมวิทยาอาชญากรรม แยกเป็นทฤษฎีต่างๆ ดังนี้

- การศึกษาปัญหาอาชญากรรมในบริบทของสังคมวิทยาอาชญากรรม จะมองเป็นสองระดับ คือระดับมหภาค และระดับจุลภาค แต่สำหรับแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับยุทธธรรม

ชุมชนจะให้ความสำคัญกับหลักการศึกษาระดับจุลภาคของสเปนเซอร์ที่เชื่อว่าถ้าปัจเจกบุคคลที่เป็นองค์ประกอบของชุมชนและประชาสังคม สามารถคิดริเริ่มวางกลยุทธ์บริหารจัดการด้วยความร่วมมือร่วมใจ ทั้งในลักษณะนามธรรมและรูปธรรมย่อมส่งผลให้ชุมชนควบคุมอาชญากรรมได้

- แนวคิดการควบคุมทางสังคมแบบที่เป็นทางการ นำมาใช้กับการควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชน เช่น ระบบแซงชั่น (sanction) มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมแบบแผนของสมาชิกในชุมชนให้ปฏิบัติตามบรรทัดฐานสังคม โดยใช้วิธีการให้รางวัล หรือการลงโทษ โดยแบ่งเป็น 3 ระดับ คือระดับบุคคล ระดับองค์กร และระดับสังคม รวมทั้งมีลักษณะรูปแบบทางการและรูปแบบไม่เป็นทางการเพื่อรักษาบรรทัดฐานให้สมาชิกปฏิบัติ

- แนวคิดสังคมไร้ระเบียบ สะท้อนว่าความเจริญเติบโตของชุมชนนำไปสู่ความเป็นสังคมเมืองและจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน 4 ประการ คือกลไกควบคุมทางสังคมอ่อนแอมีการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้คนกลุ่มใหม่ที่เข้ามา มีความขัดแย้งทางวัฒนธรรมของคนกลุ่มเดิมกับชนกลุ่มที่อพยพเข้ามาใหม่และก่อให้เกิดปัญหาความยากจน รวมทั้งยังมีปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนที่มีผลต่อความสำเร็จในการควบคุมอาชญากรรมคือความไม่สามารถในการควบคุมกลุ่มเยาวชนที่ชอบมั่วสุมกัน การมีเครือข่ายทางสังคมในชุมชนน้อยลงและอัตราความร่วมมือขององค์กรท้องถิ่นอยู่ในระดับต่ำมาก

- ทฤษฎีพันธะทางสังคม (social bonding theory) ของ Hirchi กล่าวว่า ถ้าบุคคลมีความผูกพันกับกลุ่ม องค์กร สถาบันทางสังคม ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน และเพื่อนฝูง มักจะมีแนวโน้มที่จะไม่ประกอบอาชญากรรม หรืออธิบายว่า พฤติกรรมอาชญากรรมเป็นผลมาจากพันธะของบุคคลที่มีต่อสถาบันทางสังคมได้อ่อนแอหรือถูกทำลาย ซึ่งองค์ประกอบของพันธะทางสังคม มี 4 ประการคือความผูกพันที่คนมีต่อสังคม ข้อผูกมัดในการดำเนินชีวิตอย่างมีเหตุผลตามครรลองครองธรรมในสังคม การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆในชุมชน และความเชื่อของบุคคลที่มีต่อค่านิยมและบรรทัดฐานของสังคม

2) กลุ่มทฤษฎีว่าด้วยยุทธธรรมชุมชน กล่าวคือในการศึกษาเกี่ยวกับยุทธธรรมชุมชนจะอาศัยกลุ่มทฤษฎีต่างๆ ได้แก่ (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวยและคณะ, 2551)

- ทฤษฎีการเสริมพลังและการมีส่วนร่วมของชุมชน (community empowerment and participation) เป็นทฤษฎีที่ตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่า “การที่ชุมชนร่วมกันมีส่วนในการป้องกันอาชญากรรม และแสดงความพยายามฟื้นฟูสัมพันธภาพที่ฉีกห่างเพื่อนบ้านของตนจะช่วยลดอาชญากรรมและความรู้สึกหวาดกลัวได้โดยตรง รวมทั้งเพิ่มปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและการควบคุมสังคมทางอ้อมได้ ดังนั้น จึงมุ่งเน้นจึงให้ประชาชนเข้ามาวางแผนดำเนินการร่วมกับหน่วยงานด้านกระบวนการยุติธรรม

- ทฤษฎีหน้าต่างชำรุด จะมองว่าความไม่เรียบร้อยเล็ก ๆ น้อยๆ (theory of broken windows) ถ้าไม่ใส่ใจจะลุกลามกลายเป็นความขัดแย้ง อาชญากรรม ความหวาดกลัว และสูญเสียสัมพันธภาพระหว่างเพื่อนบ้าน ชุมชนจึงควรมีการจัดระเบียบและควบคุมตรวจตราตามถนนตรอกซอย เพื่อป้องกันก่อนเกิดปัญหาความขัดแย้ง

- ทฤษฎีการแก้ปัญหา (problem solving theory) เป็นการริเริ่มเปิดฉากการแก้ปัญหาจากสถานการณ์ต่างๆ เฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อลดโอกาสที่ปัญหาเหล่านี้จะลุกลามกลายเป็นอาชญากรรมต่อไปในบริบทของยุติธรรมชุมชน การแก้ปัญหามีความหมายกว้างขวางคือ มีนัยเน้นการพยายามสร้างความร่วมมือในการสร้างหุ้นส่วนระหว่างหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมกับหน่วยงานอื่นๆของรัฐ และการทำงานระหว่างหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมกับชุมชน

- ทฤษฎีให้ความสำคัญกับสภาพภูมิศาสตร์ (geographical focus) ตั้งอยู่บนฐานแนวคิดเกี่ยวกับสถานที่ตั้งโดยหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมควรเข้ามาช่วยบริหารจัดการหรือมีหน้าที่เกี่ยวข้องในระดับท้องถิ่น เช่น หน่วยงานแก้ไขฟื้นฟูในชุมชนเป็นหน่วยงานรับผิดชอบการบังคับโทษที่เกิดขึ้นในชุมชน แทนที่จะใช้คุกหรือตาราง ควรเปิดสำนักงานสาขาในลักษณะสำนักงานเพื่อนบ้านเพื่อให้ช่วยเหลือด้านยุติธรรมชุมชนแก่ชาวบ้าน โดยจัดชั่วโมงการทำงานและการให้บริการให้มีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมนั้นๆ และบริการจัดหาข้อมูลสำคัญๆต่างๆ ให้กับชาวชุมชน

3) กลุ่มทฤษฎีเกี่ยวกับนโยบายภาครัฐและการบริหารจัดการ

เป็นกลุ่มทฤษฎีที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานตำรวจ กุมประพฤติ และเยาวชน บนพื้นฐานของทฤษฎีต่างๆ ได้แก่

- แนวคิดการถ่ายโอนความรับผิดชอบกิจการภาครัฐ กล่าวคือยุติธรรมชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายการถ่ายโอนความรับผิดชอบในการจัดการปัญหาอาชญากรรมจากภาครัฐบาลไปยังท้องถิ่น ในลักษณะการส่งเสริมความร่วมมือและการเป็นหุ้นส่วนของระหว่างหน่วยงานรัฐเอง และระหว่างหน่วยงานของรัฐกับภาคเอกชน

- แนวคิดชุมชนนิยม มีอิทธิพลต่อยุติธรรมชุมชนโดยได้รับการพัฒนาจากการฟื้นฟูอุดมคติ small town American values , civic virtues and moral conscious ในสหรัฐอเมริกา

- แนวคิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทของรัฐจากรัฐสวัสดิการสู่รัฐจัดระเบียบ กล่าวคือเป็นการปรับเปลี่ยนให้รัฐมีบทบาทเฉพาะการกำหนดทิศทางและนโยบาย แต่ปล่อยให้ประชาสังคมเป็นผู้ดำเนินการ เรื่องต่างๆ

- แนวคิดแปลงความขัดแย้งให้เป็นทรัพย์สิน ถูกนำมาใช้กับยุทธธรรมชุมชน โดยมองว่าความขัดแย้งไม่ใช่สิ่งไม่ดีเสมอไป ส่วนดีของความขัดแย้งระหว่างเอกชนเป็นการเปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่ของรัฐเข้ามาช่วยปรับปรุงความสัมพันธ์ของทั้ง 2 ฝ่าย แต่ทว่าการแทรกแซงโดยใช้วิธีการยุทธธรรมตามธรรมเนียมไม่ใช่สิ่งดี เพราะเป็นการส่งเสริมความแปลกแยก และส่งเสริมการพึ่งพามืออาชีพในการระบวนการระงับข้อพิพาทมากเกินไป

4) กลุ่มทฤษฎีการไกล่เกลี่ยของคู่ความ

ทฤษฎีนี้มีความเกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ย 2 ทฤษฎี ได้แก่

- ทฤษฎีการแข่งขัน ถือหลักว่า ผู้เจรจาที่มีประสิทธิภาพ ได้แก่ ผู้ที่มีความรู้ทางกฎหมาย และรักษาผลประโยชน์ของลูกความ โดยได้รับผลออกมาเป็นรูปธรรม กล่าวได้ว่ารูปแบบการเจรจาแบบนี้ถือผลประโยชน์ของคนเป็นสำคัญ และอีกฝ่ายหนึ่งต้องสูญเสียผลประโยชน์

- ทฤษฎีการแก้ปัญหา มีความเชื่อว่า ผู้ร่วมเจรจาทุกคนมีผลประโยชน์บางประการร่วมกัน ดังนั้น ข้อขัดแย้งจึงเป็นปัญหาที่ต้องศึกษาและแก้ไขร่วมกันโดยคู่ความทั้ง 2 ฝ่าย เพื่อประโยชน์ร่วมกัน

อาจกล่าวได้ว่า แนวคิดยุทธธรรมชุมชน มีเนื้อหาสาระสำคัญ ดังนี้ (อังฉราพรรณ จรัสวัฒน์, อ่างในกิตติพงษ์ กิตยารักษ์, บรรณาธิการ, 2550, น. 275-276)

1. ยุทธธรรมชุมชนในเนื้อหาสัมพันธ์ในฐานะทุนทางสังคม ตามคุณค่าทัศนคติเชิงชุมชนนิยม โดยมีปัจจัยความสำเร็จจะเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์โดยตรงกับชุมชน ท้องถิ่น กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งมีความใกล้ชิดประชาชนของแต่ละชุมชน ฉะนั้น กระบวนการยุทธธรรมจะไปเสริมความเข้มแข็งด้วยการเชื่อมโยงระหว่าง ภูมบ้านและกฎหมายอย่างมีคุณภาพ

2. ยุทธธรรมชุมชนในเนื้อหาความสัมพันธ์ในฐานะภาคี/เครือข่าย เป็นการพิจารณาความสัมพันธ์ของอาสาสมัครยุทธธรรมชุมชน ตามความสัมพันธ์ของคนในชุมชนในแนวราบ คือ คนในชุมชนเดียวกัน และความสัมพันธ์ในแนวตั้ง คือความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับองค์กรอื่นๆ ที่อยู่นอกชุมชน ชุมชนต้องรู้สึกมีความเป็นเจ้าของ เป็นหุ้นส่วนกัน

3. ยุทธธรรมชุมชนในเนื้อหาความสัมพันธ์ในฐานะสถาบันนิยม เป็นการพิจารณาความสัมพันธ์ของการแลกเปลี่ยน - เรียนรู้ ถ่ายทอดบทเรียนระหว่างชุมชนต่อชุมชนจนเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งถาวร ทั้งระดับปฏิบัติการและสร้างความเป็นสถาบันช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

4. ยุติธรรมชุมชนในเนื้อหาที่มีความสัมพันธ์ในฐานะการเสริมพลัง และการรวมพลัง เป็นความเข้มแข็งในระดับของการนำภาคี /เครือข่าย ร่วมกับสถาบันก่อให้เกิดพลังในการพัฒนา เป็นความร่วมมือระหว่างภาคีการพัฒนาในแต่ละเรื่อง ในลักษณะเป้าหมายเดียวกัน

5. แบบจำลองยุติธรรม

การวิเคราะห์แบบจำลองยุติธรรมชุมชน (Community justice model) ต้องอาศัยสาระสำคัญของยุติธรรมชุมชนทั้ง 3 ประการ คือ สถานที่ การเพิ่มมูลค่าให้กับชุมชน และความปลอดภัยของชุมชน จะต้องอาศัย วิธีการ และเป้าหมาย เป็นเกณฑ์ในการประกอบพิจารณาเกี่ยวกับแบบจำลองแต่ละแบบ ดังนี้ (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย และคณะ, 2550, น. 39 - 44)

ภาพที่ 1.2 แบบจำลองยุติธรรมชุมชน 4 แบบ

		เป้าหมาย	
		การป้องกันอาชญากรรม	การส่งเสริมศักยภาพของชุมชน
ร่วมมือ	แบบหุ้นส่วน (partnership model)	แบบตัวกลาง (Intermediary model)	
วิธีการ	แบบการมีส่วนร่วม (involvement model)	แบบระดมพล (mobilization model)	
โซว์เดี่ยว			

ที่มา: ประยุกต์จาก Cleat and Cadora, 2003. โดยจุฑารัตน์ เอื้ออำนวย และคณะ, 2549.

จากภาพสามารถอธิบายได้ว่า เป้าหมายของยุติธรรมชุมชน แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

ลักษณะที่ 1 เน้นการป้องกันอาชญากรรม โดยการจำแนกปัญหาอาชญากรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนออกเป็นประเภทต่างๆ

ลักษณะที่ 2 เน้นการส่งเสริมศักยภาพของชุมชน โดยการปรับปรุงการทำหน้าที่ของสังคม เช่น การส่งเสริมประสิทธิภาพของชุมชนในการทำงานร่วมกัน เพื่อให้ชุมชนเป็นสถานที่ปลอดภัย

จากภาพสามารถอธิบายถึงแบบจำลองยุติธรรมชุมชนได้ดังต่อไปนี้

แบบที่ 1 แบบการมีส่วนร่วม (involvement model)

ลักษณะการดำเนินการ : หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม เช่น ตำรวจเป็นผู้เริ่มเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้นในการรักษาความปลอดภัยของชุมชน

เป้าหมาย : มุ่งป้องกันปัญหาอาชญากรรมโดยให้ประชาชนร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ตำรวจในการจำแนกปัญหาที่มีผลกระทบต่อความปลอดภัยของชุมชนออกมาเป็นส่วนๆ รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาเหล่านั้นกำหนดวิธีการแก้ไข

ข้อดี : เจ้าหน้าที่ทำงานใกล้ชิดกับชุมชนมากขึ้นและสามารถรวบรวมข้อมูลต่างๆ ตลอดจนปัญหาการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ได้มากขึ้น

ข้อจำกัด : หน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องกับปัญหา อาจถูกละเลยหรือกีดกันออกจากกระบวนการแก้ปัญหา

แบบที่ 2 แบบหุ้นส่วน (partnership model)

ลักษณะการดำเนินการ : หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม กับประชาชน ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐและเอกชนอื่นๆ ในการระบุปัญหาและแนวทางการป้องกันอาชญากรรมประเภทของหุ้นส่วนที่เข้าไปเกี่ยวข้อง

1. เป็นหุ้นส่วนกับกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชน
2. เป็นหุ้นส่วนกันระหว่างหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม
3. เป็นหุ้นส่วนกับหน่วยงานนอกกระบวนการยุติธรรม
4. เป็นหุ้นส่วนกับภาคเอกชน ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้เสียในปัญหาความปลอดภัยของชุมชนและยังสามารถเป็นแหล่งเงินทุนสนับสนุนกิจกรรมของยุติธรรมชุมชนได้

ข้อดี : หุ้นส่วนจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของยุติธรรมชุมชนในการแก้ไขปัญหาอาชญากรรมในท้องถิ่น โดยการใช้สหวิชาชีพหรือใช้หลายคนวิธีการในการแก้ไขปัญหาไปพร้อมๆ กัน

ข้อจำกัด :

1. อาจเกิดปัญหาการแย่งงบประมาณกันระหว่างหน่วยงานที่ทำงานเกี่ยวกับปัญหาเดียวกันและได้รับงบประมาณจากแหล่งเดียวกัน
2. หน่วยงานที่ไม่เคยทำงานด้วยกันมาก่อนอาจไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน
3. หน่วยงานที่ทำงานด้านการให้ความช่วยเหลือบำบัดฟื้นฟู อาจมีวิธีการทำงานที่ขัดแย้งกับหน่วยงานที่เข้าไปสืบสวนสอบสวน กล่าวหา จับกุมและลงโทษ

ปัญหาอุปสรรค : ข้อจำกัดในความสามารถของชุมชน กล่าวคือ โดยปกติชุมชนที่มีปัญหาอาชญากรรมเกิดขึ้นบ่อยๆ มักเป็นชุมชนที่ยากจน ผู้คนปากกัดตีนถีบจึงไม่มีเวลาที่จะอาสา ร่วมกิจกรรมของชุมชน

แบบที่ 3 แบบระดมพล (mobilization model)

ลักษณะการดำเนินการ : ยุติธรรมชุมชนแบบระดมพลเหมาะสำหรับชุมชนยากจนที่ยังไม่มีการรวมตัวกันเป็นชุมชนอย่างแท้จริงทำได้โดยการชักชวนหรือจัดให้ประชาชนมารวมตัวกันแก้ไขปัญหาในชุมชนของตนเองในลักษณะที่เหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนนั้นๆ

วิธีการใช้ : วิธีการที่พบบ่อยในการขับเคลื่อนชุมชนเหล่านี้ การยกเอาเหตุการณ์อันใดอันหนึ่งที่เกิดในชุมชนมาปลุกระดมความโกรธของสมาชิกในชุมชน และใช้ความโกรธนั้นเป็นแรงผลักดันให้เกิดความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลง

วิธีการแก้ไข : การแก้ไขปัญหาแบบจำลองยุติธรรมชุมชนแบบระดมพล ที่ต้องกะเกณฑ์ผู้คนมาทำกิจกรรมเป็นเรื่อยๆ สามารถทำให้การแก้ปัญหาที่มีความยั่งยืนมากยิ่งขึ้นได้โดยจะได้นำวิธีการอื่นมาร่วมใช้ควบคู่กันไปด้วย

แบบที่ 4 แบบตัวกลาง (intermediary model)

แนวคิดยุติธรรมชุมชนแบบตัวกลางตั้งอยู่บนสมมุติฐานที่ว่า

1. สิ่งที่ชุมชนต้องการมากที่สุด
2. หน่วยงานที่ทำงานเกี่ยวข้องกันหรือช่วยเหลือชุมชนนั้นมีอยู่แล้วหลายหน่วย

แต่ขาดการประสานงานระหว่างกัน

ลักษณะการดำเนินการ : ให้ผู้นำชาวบ้านหรือคณะกรรมการชุมชนซึ่งมีผลงานเพื่อชุมชนในด้านอื่นๆ มาแล้วเป็นหน่วยงานตัวกลางที่เข้ามาจัดการการแก้ไขปัญหาคความปลอดภัยของชุมชน โดยให้กลุ่มนี้ทำหน้าที่ประสานงานกับภาครัฐและเอกชนเพื่อพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ และให้ความร่วมมือกับหน่วยงานยุติธรรม เพื่อแสวงหาวิธีการแนวคิดใหม่ๆ มาปรับปรุงการทำงานของหน่วยงานเหล่านี้ ในการแก้ไขปัญหาคความปลอดภัยของชุมชน

6. ความแตกต่างกันระหว่างยุติธรรมชุมชนกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

ยุติธรรมชุมชนมีลักษณะที่ต่างจากยุติธรรมทางอาญาใน 5 ด้าน คือ (วันชัย รุจนวงศ์, อ้างในกิตติพงษ์ กิตยารักษ์, บรรณาธิการ, 2550, น. 212-217)

1. ยุติธรรมชุมชนเน้นที่การรับใช้ชุมชน ซึ่งชุมชนคือผู้ได้รับความเดือดร้อนจากการกระทำผิดโดยตรง กล่าวคือกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ดำเนินการในปัจจุบันมองว่าอาชญากรรมเป็นการกระทำที่ละเมิดกฎหมาย และมองว่ารัฐเป็นผู้เสียหายจึงต้องหาคนกระทำผิดมาลงโทษเพื่อให้สังคมสงบสุข ขณะที่ยุติธรรมชุมชนมองว่าอาชญากรรมเป็นปัญหาที่มีผลกระทบต่อ

โดยตรงต่อชุมชนในระดับท้องถิ่น คนในชุมชนเป็นผู้เสียหายโดยตรง ดังนั้น การแก้ไขปัญหาจึงควรดำเนินการในชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบหาวิธีการแก้ไขปัญหา นอกจากนี้ กระบวนการยุติธรรมทางอาญา ยังแบ่งชุมชนเป็นเขตทางภูมิศาสตร์ แต่ยุติธรรมชุมชนจะเน้นชุมชนในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนโดยยึดพฤติกรรมเป็นปัจจัยสำคัญของชุมชน

2. ยุติธรรมชุมชนแก้ปัญหาอาชญากรรมโดยใช้กระบวนการแก้ปัญหา กล่าวคือเมื่อในสังคมเกิดอาชญากรรมเกิดขึ้น กระบวนการยุติธรรมทางอาญาจะดำเนินการพิจารณาคดีผู้กระทำผิด โดยการเผชิญหน้าแบบปรปักษ์ โดยมุ่งเน้นคดีแต่ละคดี ในขณะที่ยุติธรรมชุมชนเน้นการป้องกัน เน้นการแก้ที่สาเหตุ และใช้กระบวนการแก้ปัญหาเป็นการแก้ปัญหาเชิงรุก โดยใช้ปัญหาเป็นจุดศูนย์กลางทำให้มีวิธีการแก้ปัญหามีความยืดหยุ่นหลากหลาย

3. เป้าหมายหลักของยุติธรรมชุมชนคือคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน กล่าวได้ว่ากระบวนการยุติธรรมทางอาญามีเป้าหมายหลักอยู่ที่การอำนวยความสะดวกยุติธรรม โดยมุ่งที่การหาผู้กระทำผิดมาลงโทษให้เหมาะสมกับความผิดหรือแก้ไขฟื้นฟูมิให้กลับมากระทำผิดซ้ำ ในขณะที่ยุติธรรมชุมชนมีเป้าหมายหลักอยู่ที่ความมั่นคงปลอดภัย และความสงบสุขในชุมชน

4. ยุติธรรมชุมชนเป็นการกระจายอำนาจและความรับผิดชอบ กล่าวคือการทำงานของระบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในปัจจุบัน เป็นการทำงานที่มีโครงสร้างแบบลำดับชั้นตามสายการบังคับบัญชา ในขณะที่ยุติธรรมชุมชนมีการทำงานแบบกระจายอำนาจและการบูรณาการระหว่างหน่วยงานของรัฐและของชุมชน โดยมีหน้าที่ดูแลและรับผิดชอบความยุติธรรมร่วมกัน เพื่อประโยชน์ของคนในชุมชน เพื่อการแก้ปัญหาอาชญากรรมได้หลากหลายรูปแบบ โดยยืดหยุ่นตามสภาพปัญหาวัฒนธรรมและสถานะของชุมชน โดยไม่จำกัดอยู่ที่การดำเนินคดีอย่างเป็นทางการหรือไม่ใช่การผูกขาดของรัฐเท่านั้น

5. ยุติธรรมชุมชนเน้นการให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรม กล่าวคือเมื่อมีการกระทำผิดเกิดขึ้น หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญามีบทบาทหลักในการบังคับใช้กฎหมายและการอำนวยความสะดวกยุติธรรม โดยจะเป็นการดำเนินการที่ต้องใช้ความเชี่ยวชาญใช้ความรู้เฉพาะ ชุมชนเป็นเพียงผู้รับบริการและมอบความรับผิดชอบในการแก้ปัญหาให้กับระบบกระบวนการยุติธรรม แต่แนวคิดยุติธรรมชุมชนมองว่าปัญหาการกระทำผิดควรได้รับการแก้ไขในชุมชนโดยชุมชนเอง โดยถือเป็นความร่วมมือระหว่างชุมชนกับหน่วยงานอื่นๆ ในกระบวนการยุติธรรมแบบเป็นหุ้นส่วนกัน

ตารางที่ 1.1 การเปรียบเทียบทัศนคติที่แตกต่างกันระหว่างกระบวนการยุติธรรมทางอาญากับ
ยุติธรรมชุมชน

กระบวนการยุติธรรมทางอาญา	ยุติธรรมชุมชน
เป็นการควบคุมอาชญากรรม มักดำเนินการภายหลัง ที่มีอาชญากรรมเกิดขึ้น	เป็นการแก้ปัญหาที่สาเหตุ เน้นการป้องกัน อาชญากรรม
อาชญากรรมเป็นการกระทำที่ละเมิดกฎหมายโดยรัฐ เป็นผู้เสียหาย	อาชญากรรมเป็นปัญหาที่มีผลกระทบโดยตรงต่อ ชุมชนในระดับท้องถิ่น โดยคนในชุมชนเป็น ผู้เสียหาย
วิธีการที่ใช้เมื่อมีการกระทำผิดเกิดขึ้น คือการระบบ ปฏิปักษ์ระหว่างผู้กระทำผิดและผู้เสียหายหรือรัฐ	วิธีการที่ใช้เมื่อมีการกระทำผิดเกิดขึ้นคือใช้ กระบวนการแก้ปัญหาเพื่อหาสาเหตุของปัญหา และและแก้ไขที่สาเหตุ
เป้าหมายหลักของกระบวนการยุติธรรมคือการ ลงโทษผู้กระทำผิดให้เหมาะสมกับความผิดหรือการ แก้ไขผู้กระทำผิดไม่ให้กระทำผิดซ้ำ	เป้าหมายหลักของยุติธรรมชุมชนคือชุมชนมี ความมั่นคง ปลอดภัย และสงบสุข
รูปแบบการดำเนินการ เป็นแบบระบบราชการ	รูปแบบการดำเนินการเป็นแบบการกระจาย อำนาจ โดยบูรณาการระหว่างหน่วยงานของรัฐ กับชุมชน โดยยืดหยุ่นตามสภาพ
บทบาทของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม เป็น หน่วยงานที่รับผิดชอบ เมื่อมีการกระทำผิดเกิดขึ้น โดยการบังคับใช้กฎหมายและอำนวยความสะดวกยุติธรรม	บทบาทของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม เป็นหน่วยงานสนับสนุนให้ชุมชนสามารถ อำนวยความสะดวกยุติธรรมและแก้ไขปัญหาในชุมชน ด้วยชุมชนเองโดยรัฐเป็นผู้สนับสนุน
บทบาทของชุมชน เป็นเพียงผู้รับบริการจากรัฐ	บทบาทของชุมชน เป็นหุ้นส่วนที่มีส่วนร่วมใน การอำนวยความสะดวกยุติธรรมอย่างเป็นเจ้าของ

3) แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice)

1. ความหมายของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

คำว่า กระบวนการยุติธรรมสมานฉันท์ ตรงกับภาษาอังกฤษ “Restore Justice” หมายถึง การอำนวยความสะดวกยุติธรรมที่ต้องการทำให้ทุกฝ่ายซึ่งได้รับผลกระทบจากอาชญากรรม ได้
กลับคืนสู่สภาพดีเช่นเดิมอันเป็นการสร้าง “ความสมานฉันท์ในสังคม” เป็นเป้าหมายสุดท้าย

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เป็นแนวคิดใหม่ที่มองปัญหาอาชญากรรมว่าเป็นเรื่องที่มีใช่เป็นการกระทำต่อรัฐที่กระทบต่อความสงบเรียบร้อยเท่านั้น แต่เป็นเรื่องที่กระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลด้วย ดังนั้นทุกฝ่ายที่ได้รับผลกระทบจากอาชญากรรมไม่ว่าจะเป็นผู้เสียหาย ผู้กระทำผิด และชุมชน จึงต้องเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา ร่วมกัน ทั้งนี้เพื่อสร้างสรรค์ความสันติและความสมานฉันท์ให้กลับคืนสู่สังคมหรือชุมชนอีกครั้ง (กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, 2545, น. 7)

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เปลี่ยนแนวความคิดและวิธีคิดที่มีต่ออาชญากรรมและต่อบทบาทของเหยื่อของอาชญากรรม รัฐจึงต้องเข้ามาดำเนินการโดยมุ่งให้ผู้กระทำผิดถูกลงโทษ เหยื่อ/ผู้เสียหายมีบทบาทน้อยในกระบวนการ แต่ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มองว่าอาชญากรรมเป็นการกระทำที่เป็นปฏิปักษ์ระหว่างบุคคลต่อบุคคล คือระหว่างผู้กระทำผิดและเหยื่อ เป็นการทำลายความสัมพันธ์ระหว่างเหยื่อ/ผู้เสียหายกับผู้กระทำผิด ดังนั้นจึงแก้ปัญหาคความขัดแย้งโดยให้ผู้กระทำผิดได้แสดงความสำนึกผิดและแสดงความรับผิดชอบในการกระทำของตนเอง โดยให้ความช่วยเหลือหรือบรรเทาผลร้ายแก่เหยื่อ โดยมีเป้าหมายสุดท้ายอยู่ที่ให้คู่กรณีรู้สึกว่ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ได้ยุติอันถือเป็นการฟื้นฟู (restore) ความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่าย และเป็นการสร้างความสัมพันธ์เชิงบวกมากกว่าการลงโทษ นอกจากนี้ ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ยังให้บทบาทสำคัญแก่ชุมชน ซึ่งถือว่าถูกระทบจากการก่ออาชญากรรม โดยให้ชุมชนมีบทบาทในการอำนวยความสะดวกยุติธรรม และการบูรณาการผู้กระทำผิดเข้าสู่ชุมชนถือเป็นการพลิกฟื้นบทบาทของชุมชนในการแก้ปัญหาอาชญากรรม

มุมมองเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ถือได้ว่าเป็นการปรับกระบวนการที่ครั้งสำคัญ เพราะเดิมทฤษฎีการลงโทษจะเน้นที่ตัวผู้กระทำความผิดเป็นสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นแนวความคิดเรื่องการทดแทน (retribution) การข่มขู่ยับยั้ง (deterrence) การตัดโอกาสไม่ให้กระทำผิด (incapacitation) หรือการฟื้นฟูแก้ไข (rehabilitation) แต่แนวคิดเรื่องการสร้างความสมานฉันท์เป็นการขยายมุมมองเรื่องการลงโทษให้ครอบคลุมไปสู่ผู้เสียหาย ญาติพี่น้องของผู้ต้องหา และผู้เสียหาย ผู้มีส่วนได้เสียอื่นๆ ตลอดจนสังคมและชุมชนด้วย

การอำนวยความสะดวกยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ หมายถึง การบรรเทาความเสียหายแก่เหยื่ออาชญากรรมให้กลับสู่สภาพดีกลับคืนดั้งเดิม ทำให้เหยื่อเป็นศูนย์กลางของกระบวนการยุติธรรม ขณะเดียวกันก็บูรณาการผู้กระทำผิดและสังคมเข้าด้วยกัน

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เป็นกระบวนการที่เน้นการตกลงกันของผู้เสียหาย ผู้กระทำผิด และชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ คือ

1. การใช้วิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายกับผู้กระทำผิด
2. การประชุมกลุ่มครอบครัว (Family group Conferencing)
3. การล้อมวงพิจารณาความ (Sentencing Circle)

ตารางที่ 1.2 แสดงการเปรียบเทียบคำถามพื้นฐานที่ต่างกันระหว่างกระบวนการยุติธรรมทางอาญากับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

กระบวนการยุติธรรมอาญา	กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์
1. กฎหมายข้อไหนที่ถูกละเมิด	1. ใครได้รับความเสียหายบ้าง
2. ใครเป็นผู้ละเมิดกฎหมายนั้น	2. ความต้องการของผู้เกี่ยวข้องคืออะไร
3. ผู้ละเมิดกฎหมายควรได้รับโทษอย่างไร	3. เป็นหน้าที่ของใครในการแก้ไขความเสียหาย

2. หลักการสำคัญของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

หลักการสำคัญของ “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, 2545, น. 8-11)

1) “อาชญากรรม” ทำให้เกิดความเสียหาย (harm) ต่อผู้เสียหายเพราะการกระทำ ความผิดทางอาญาเป็นการทำลายสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างบุคคลและความสมานฉันท์ในสังคมไปพร้อมๆ กัน

2) “กระบวนการยุติธรรม” ไม่ควรมุ่งเน้นเพียงแต่จับตัวผู้กระทำความผิดมา “ลงโทษ” แต่ควรจะเน้นการบรรเทาความเสียหายให้ทุกฝ่ายกลับคืนสู่สภาพดีดั้งเดิม (restoration) อีกด้วย

3) ระดับระหว่างบุคคล (interpersonal level) แนวทางสันติวิธีสนใจว่าในการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุคคลนั้น แต่ละคนปฏิบัติต่อกัน ให้อำนาจแก่กัน และยกย่องให้เกียรติกันอย่างไร

4) ระดับภายในตัวตน (intrapersonal level) สนใจว่าเราปฏิบัติต่อตนเองอย่างไร แนวทางสันติวิธีได้ส่งเสริมให้เราอ่อนโยนต่อตนเอง ให้อภัยต่อการกระทำผิดของตนเอง และเรียนรู้ที่จะสร้างความสันติสุขแก่จิตใจของเราอย่างไร

กล่าวโดยสรุป ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ คือ กระบวนการที่คู่ความ (ผู้กระทำผิดและเหยื่อ) และชุมชนเป็นตัวหลักในการร่วมกันแก้ไขปัญห โดยดูว่าจะทำอย่างไรกับผลที่

เกิดขึ้นจากอาชญากรรมและการดำเนินการต่อไปในอนาคต เป็นการสร้างความสัมพันธ์เชิงบวกมากกว่าการลงโทษเพื่อให้เกิดความทุกข์ทรมาน โดยมีหลักการดังนี้ (อังคณา บุญสิทธิ์, 2545, น.16)

1. สร้างพื้นที่ให้บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้กระทำผิดเหยื่อ/ผู้เสียหาย รวมทั้งครอบครัวและชุมชนของเขาด้วย

2. มองปัญหาอาชญากรรมในบริบทสังคมของเขา
3. มองแนวทางการแก้ไขปัญหาไปข้างหน้า (การป้องกัน)
4. มีความยืดหยุ่นในการดำเนินการ (การสร้างสรรค์)

โดยที่มีรูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ 4 รูปแบบที่เป็นที่ยอมรับกันทั่วไป คือ (จารุวรรณ ชาวศรีทอง และนรินยา สุภาพบุต, 2546, น. 54)

1. การไกล่เกลี่ยระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำผิด (humanistic mediation)
2. คณะกรรมการฟื้นฟูชุมชน (community reparative board)
3. การประชุมกลุ่มครอบครัว (family group conference)
4. การพิพากษาโต๊ะกลม (circle sentencing)

4) แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชน

1. ความหมายของชุมชน

Deunham (อ้างถึงในจิตเรขา ช่างตีเหล็ก, 2548, น.5) ได้ให้ความหมายไว้ว่าชุมชนคือกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งตั้งภูมิลำเนาอยู่ในอาณาเขตทางภูมิศาสตร์ที่ค่อนข้างแน่นอนและติดต่อกันและมีส่วนสำคัญของชีวิตต่างๆ ไป อย่างเดียวกัน คงมองเห็นได้จาก มารยาท ประเพณี ขนบธรรมเนียม และแบบแห่งการพูด

สนธยา พลศรี (อ้างถึงในจิตเรขา ช่างตีเหล็ก, 2548, น.5) ได้ให้ความหมายของ “ชุมชน” ว่า หมายถึง กลุ่มคนทางสังคมที่อยู่อาศัยร่วมกันในอาณาบริเวณเดียวกัน เช่น ครอบครัว ละแวกบ้าน หมู่บ้าน ตำบล หรือเรียกเป็นอย่างอื่น มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน มีการติดต่อสื่อสาร และเรียนรู้ร่วมกัน มีความผูกพันเอื้ออาทรกัน ภายใต้บรรทัดฐานและวัฒนธรรมเดียวกัน ร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกันเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน

ประเวศ วะสี (อ้างถึงในจิตเรขา ช่างตีเหล็ก, 2548, น.6) กล่าวถึงความเป็นชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีอุดมคติร่วมกัน หรือมีความเชื่อร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกัน หรือมีการรวมกลุ่มกัน จะอยู่ห่างกันก็ได้ มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีเรื่องจิตใจเข้ามาด้วย มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่างจะเรื่องใดก็ได้แล้วแต่

ดังนั้น ชุมชนจึงหมายถึง กลุ่มคนที่มาอยู่อาศัยรวมกัน มีการติดต่อหรือมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ภายใต้วัตถุประสงค์หรือในการดำเนินชีวิตร่วมกันก็ได้

2. องค์ประกอบของชุมชน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (อ้างถึงในจิตเรชา ช่างตีเหล็ก, 2548, น.6) ได้แบ่งองค์ประกอบของชุมชนว่า ประกอบด้วย

1. มีบุคคลหลากหลายที่รวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชนอย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ
2. มีเป้าหมายร่วมกันและยึดโยงเกาะเกี่ยวกันด้วยประโยชน์สาธารณะและของสมาชิก
3. มีจิตสำนึกของการพึ่งตนเอง รักและเอื้ออาทรต่อกัน และมีความรักท้องถิ่นรักชุมชน
4. มีอิสระในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ
5. มีการระดมการใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ
6. มีการเรียนรู้ เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายเป็นแนวราบ และติดต่อสื่อสารกันหลายรูปแบบ
7. มีการจัดกิจกรรมที่เป็นสาธารณะของชุมชนอย่างต่อเนื่อง
8. มีการจัดการบริหารงานกลุ่มที่หลากหลายและเครือข่ายที่ดี
9. มีการเสริมสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายของชุมชนสืบทอดกันตลอดไป

5) แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

1. ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วม ดังนี้

จิตา จิตรตั้งตรง (2550, น.10) ได้นิยามการมีส่วนร่วมหมายถึงการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตั้งแต่เริ่มการวางแผนและตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลในการดำเนินงานโครงการต่างๆ อันมีผลกระทบตัวประชาชนเอง ทั้งในลักษณะของปัจเจกบุคคล และลักษณะกลุ่ม/องค์กร

สุกิจ สารปริง (2549, น. 11) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่าเป็นความพยายามร่วมกันของบุคคลที่เกี่ยวข้องที่เห็นพ้องต้องกันในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยการรวมพลังความ

พยายามและทรัพยากรต่างๆ ที่เห็นว่าควรนำมาใช้ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งผู้มีส่วนร่วมได้ริเริ่มลงมือกระทำ ร่วมรับผิดชอบแล้ว ร่วมควบคุมและติดตามประเมินผลความสำเร็จ หรือความล้มเหลวเป็นระยะๆ

ยูวัฒน์ วุฒิเมธิ (อ้างถึงในวิเชียร ลีธนะรุ่ง , 2549, น. 20) ได้อธิบายความหมายของการมีส่วนร่วมในกิจกรรม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจในการร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบมาถึงประชาชนเอง และการที่จะสามารถทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม เพื่อแก้ปัญหาและนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นแล้วจำเป็นต้องยอมรับปรัชญาที่ว่า มนุษย์ต่างปรารถนาที่อยู่ร่วมกับผู้อื่น

องค์การสหประชาชาติ (อ้างถึงใน นกคต สุขวรรณ, 2547, น.13) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในฐานะที่เป็นกระบวนการในการพัฒนาว่า คือ การเข้าร่วมอย่างกระตือรือร้น และมีพลังของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจ เพื่อกำหนดเป้าหมายของสังคม จัดทรัพยากรเพื่อให้บรรลุเป้าหมายนั้นและเป็นการปฏิบัติตามแผนการหรือโครงการต่างๆ โดยความสมัครใจ

ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์ (อ้างถึงในวิเชียร ลีธนะรุ่ง, 2549, น.22) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งอ้างถึงความหมายที่องค์การสหประชาชาติให้ไว้ซึ่งเน้นว่าจะต้องมีความหมายครอบคลุมถึง

1. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการพัฒนา
2. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมช่วยเหลือในการปฏิบัติตามโครงการพัฒนา
3. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจตลอดกระบวนการพัฒนา และได้

แสดงระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 7 ระดับ คือ

ระดับที่ 1 ถูกบังคับ	= ไม่มีส่วนร่วมเลย
ระดับที่ 2 ถูกล่อ	= มีส่วนร่วมน้อย
ระดับที่ 3 ถูกชักชวน	= มีส่วนร่วมน้อย
ระดับที่ 4 ถูกสัมภาษณ์	= มีส่วนร่วมปานกลาง
ระดับที่ 5 มีโอกาสเสนอความคิดเห็น	= มีส่วนร่วมปานกลาง
ระดับที่ 7 มีโอกาสตัดสินใจด้วยตนเอง	= การมีส่วนร่วมในอุดมคติ

2. แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน

นิรันดร์ เมธา (อ้างถึงใน นกคต สุขวรรณ, 2547, น.14) กล่าวว่า คำว่า People's Participation เป็นคำที่มีความหมายถึงขั้นลงมือปฏิบัติที่ยึดหลักการให้ประชาชนมีส่วนร่วม ซึ่งจะ เป็นจริงไม่ได้ ถ้ายังไม่ลงมือปฏิบัติและในระหว่างการปฏิบัติเท่านั้นที่จะสามารถทดสอบได้ว่า ประชาชนมีส่วนร่วมแค่ไหน เพียงไร ในอีกด้านหนึ่งเป็นกระบวนการที่จะสรุปได้จากการปฏิบัติ ที่เป็นจริง โดยมีการนำหลักคิดทางทฤษฎีไปปฏิบัติจริงในชุมชน กระบวนการนี้เป็นจริงที่ ประชาชนสรุปได้ด้วยตัวเอง เข้าใจด้วยตัวเอง และสามารถถ่ายทอดสู่ผู้อื่นหรือชุมชนอื่นได้ ทั้งนี้ เพราะประชาชนได้มีประสบการณ์มาแล้ว ดังนั้นในทางการพัฒนาจึงหมายถึงการที่ประชาชน ดำเนินกิจกรรมพัฒนาด้วยตนเอง ด้วยจิตสำนึกรับผิดชอบต่อชะตากรรมของตัวเองและได้สร้าง กลไกภายใน (inner mechanism) อย่างใดอย่างหนึ่งขึ้น เพื่อผลักดันการพัฒนาให้กระจายจากชุมชน หนึ่งไปสู่อีกชุมชนหนึ่ง ในรูปของกระบวนการประชาชน (people's movement)

เสน่ห์ จามริก (อ้างถึงใน นกคต สุขวรรณ, 2547, น.14) ในฐานะนักรัฐศาสตร์ มองว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการเรียนรู้ของผู้เข้าร่วม การเข้าร่วมก็เพื่อ ผลประโยชน์ของตัวเองซึ่งเกิดจากความต้องการของตนเองอันจะนำไปสู่การปกครอง ตนเองของท้องถิ่น ได้ และเป็นการพัฒนาขีดความสามารถของคนให้พึ่งตนเองได้ นับเป็นแนวคิดที่ ชัดเจนและยังให้รายละเอียดว่า ที่เข้าร่วมก็เพื่อประโยชน์ของตนเองและชุมชนทำให้เข้าใจได้มากกว่า “เข้าร่วมโดยสมัครใจ ” หรือ “ การเปิดโอกาสให้เข้าร่วม ” ในขณะที่เดียวกันประชาชนจะเกิดการ พัฒนาความคิดได้ในที่สุด สามารถพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆได้ และจุดสูงสุดของการพัฒนาคือ การพัฒนาขีดความสามารถเพื่อการพึ่งตนเอง คือการปกครองตนเองของท้องถิ่น

ปรัชญา เวสารัชช (อ้างถึงในฐิตา จิตตั้งตรง, 2550, น.10) ได้นิยามความหมาย ของการมีส่วนร่วมว่าต้องครอบคลุมในประเด็นดังต่อไปนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชน ครอบคลุมถึงการสร้างโอกาสที่เอื้อหรือเปิด โอกาสให้สมาชิกทุกคน และสังคมได้ร่วมกิจกรรมนำไปสู่การพัฒนา และทำให้ได้รับประโยชน์ จากการพัฒนาเท่าเทียม

2. การมีส่วนร่วมของประชาชน สะท้อนการเข้าไปข้องด้วยความสมัครใจเป็น ประชาธิปไตยในการตัดสินใจเพื่อกำหนดนโยบาย การวางแผน และดำเนินโครงการพัฒนา เศรษฐกิจ สังคม และการแบ่งสรรผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนา การพิจารณาในมิติดังกล่าว การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นการเชื่อมระหว่างส่วนที่ประชาชนลงทุน (แรงงาน และ ทรัพยากร) เพื่อการพัฒนา กับประโยชน์ที่ได้รับจากการลงทุน

3. ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชน อาจแตกต่างกันไปตามสภาพโครงสร้างการบริหาร นโยบายและลักษณะเศรษฐกิจ สังคมของประชาชน

3. ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (อ้างถึงในพรมินทร์ อริเดช และคณะ, 2549, น. 27-28) ได้สรุปขั้นตอนในการมีส่วนร่วมมีดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ การริเริ่มตัดสินใจ การดำเนินการตัดสินใจ และการตัดสินใจปฏิบัติการ
2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุน ด้านทรัพยากร การบริการ และการประสานขอความร่วมมือ
3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ทางด้านวัตถุ ผลประโยชน์ทางด้านสังคม หรือผลประโยชน์ส่วนบุคคล
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

4. รูปแบบการมีส่วนร่วม

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (อ้างถึงในพรมินทร์ อริเดชและคณะ, 2549, น.28 - 30) ได้เสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนมีอยู่หลายรูปแบบ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนแบบอุดมคติ
เป็นลักษณะที่โครงการพัฒนาต่างๆ ในชุมชนมีชุมชนเป็นแกนนำในกิจกรรมทั้งหมด ตั้งแต่การตัดสินใจไปจนถึงการควบคุม ติดตามงานและการประเมินผล การมีส่วนร่วมของชุมชนแบบอุดมคตินี้ มักจะพบในชุมชนชนบทในเรื่องเกี่ยวกับงานของศาสนาหรืองานบุญประจำปี อนึ่งการมีส่วนร่วมของชุมชนแบบอุดมคตินี้เกิดจากแรงจูงใจภายในชุมชนเอง สมาชิกรับรู้ร่วมเกี่ยวกับปัญหาความต้องการรวมตัวกันและมีการลงแรงสมทบทุนเพื่อให้การทำงานบรรลุตามเป้าหมาย

2. การมีส่วนร่วมแบบประชาชนเป็นแกนนำ

การมีส่วนร่วมของชุมชนแบบประชาชนเป็นแกนนำนี้ มุ่งผลประโยชน์ของชุมชนเป็นหลัก โดยสมาชิกในชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหาร่วมกัน

3. การมีส่วนร่วมแบบเจ้าหน้าที่พัฒนาเป็นผู้นำ

การมีส่วนร่วมของชุมชนนี้เป็นลักษณะของการทำงานพัฒนาขององค์กรพัฒนาภายนอกชุมชนที่มาจากฝ่ายรัฐบาล หรือเอกชน โดยมีข้อสมมติว่าประชาชนจะต้องมีการเรียนรู้การมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น การนำประชาชนที่เกี่ยวข้องมาอบรมให้ทราบวิธีการและภาวะความเป็นผู้นำ ตั้งแต่การกำหนดแนว วิธีการ และการดำเนินการพัฒนาโครงการต่างๆ นอกจากนี้เป็น

กระบวนการเรียนรู้ของประชาชนให้เข้าใจการมีส่วนร่วม โดยมีเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา คอยให้คำปรึกษา ให้กำลังใจ และสนับสนุนประชาชนให้เกิดความตระหนักในปัญหา และให้ประชาชนได้รู้จักประเมินผลได้ผลเสียจากการเข้ามามีส่วนร่วมโดยประชาชนเป็นแกนนำการพัฒนา

4. การมีส่วนร่วมของชุมชนแบบสั่งการ

การมีส่วนร่วมของชุมชนแบบสั่งการนี้ เป็นลักษณะที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม โดยมีได้เกิดจากความต้องการที่แท้จริงของชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้านเกณฑ์ชาวบ้านให้ไปปรับปรุง ถนนริ้วบ้านและบริเวณบ้านให้สะอาด ลักษณะการมีส่วนร่วมจึงเป็นแบบสั่งการ โดยมักจะเป็น เรื่องที่ทำเพื่อประโยชน์ในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้น

ตารางที่ 1.3 แสดงระดับ และรูปแบบ/วิธีการของการมีส่วนร่วม

ระดับของการมีส่วนร่วม	รูปแบบ/วิธีการของการมีส่วนร่วม	ลักษณะสำคัญ
1. ร่วมรับทราบข้อมูล	แถลงข่าว แผ่นพับ จดหมายข่าว วีดิทัศน์ บอร์ด บรรยาย อภิปราย หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ทัศนศึกษา/เยี่ยมชมโครงการ	เป็นการให้ข้อมูล ให้ความรู้ ธรรมดา
2. ร่วมรับฟังความคิดเห็นจากชาวบ้าน	สัมมนา กลุ่มศึกษา เเสวณา ประชุม โพล เว็บบไซต์ สายด่วนสายตรง ตู้ไปรษณีย์ รับฟังความคิดเห็น	ชาวบ้านให้ข้อมูล สอบถาม ได้ตอบ และโต้แย้งได้
3. ร่วมระดับทรัพยากร	ร่วมออกแรง ร่วมออกเงิน ออกวัสดุ อุปกรณ์ต่างๆ	ประชาชนในฐานะผู้ได้รับประโยชน์โดยตรง ควรมีส่วนร่วมในการออกแรงออกเงิน
4. ร่วมปรึกษาหารือ	คณะกรรมการปรึกษาหารือร่วม ประชาพิจารณ์ Technical Hearing คณะที่ปรึกษา	เน้นสื่อสารสองทาง ที่มีลักษณะการอภิปรายโต้ตอบกัน ผลสรุปจากการประชุม จะนำเสนอต่อผู้มีอำนาจเพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจ
5. ร่วมตัดสินใจ	การเจรจาต่อรองร่วมกรรมการภาคีที่มีอำนาจตัดสินใจ	เน้นการโต้ตอบกัน โดยมีมติของที่ประชุมมีผลผูกพันต่อการตัดสินใจ
6. ตัดสินใจ	การจัดการตนเอง ประชามติ	ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจด้วยตนเอง

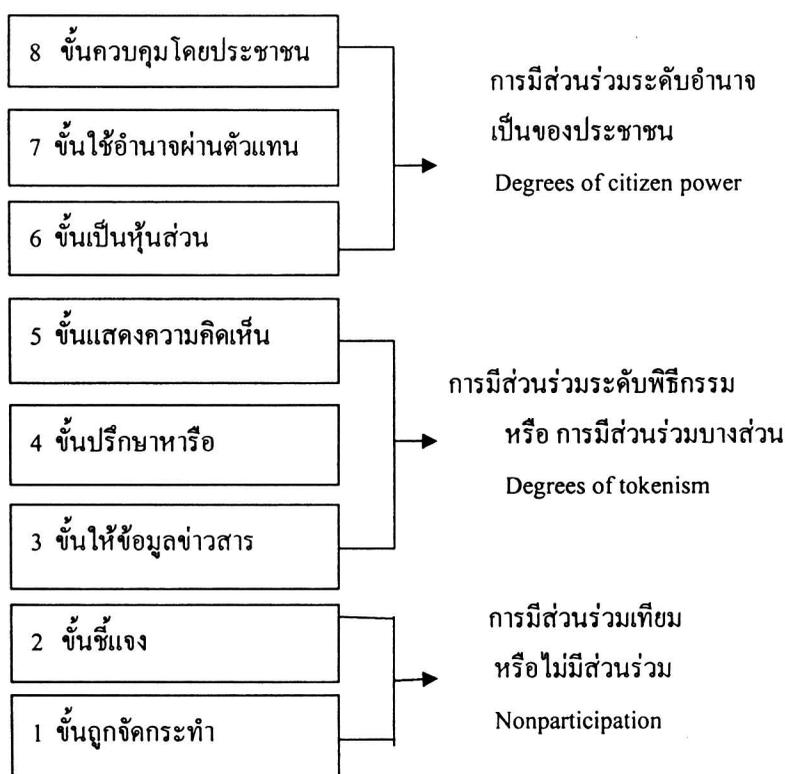
นอกจากนี้ อาร์นสไตน์ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับระดับของการมีส่วนร่วมซึ่งเป็นการวัดระดับของการมีส่วนร่วมในมิติเชิงคุณภาพ โดยให้ความสำคัญต่ออำนาจในการตัดสินใจ และเห็นว่า การมีส่วนร่วมมีลักษณะเป็นรูปของบันไดการมีส่วนร่วม 8 ขั้นตอน แบ่งชั้นการมีส่วนร่วมจาก

ขั้นต่ำ ระดับ 1-2 คือ การมีส่วนร่วมเทียม ประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีอำนาจในการตัดสินใจ แต่มีเพียงคนกลุ่มน้อยเข้ามามีบทบาทหลักในการตัดสินใจ

ชั้นกลาง ระดับ 3-5 คือ การมีส่วนร่วมบางส่วน ความคิดเห็นของประชาชนยังไม่มีหลักประกันว่าจะได้รับการตอบสนองจากผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ

ขั้นสูง ระดับ 6-8 คือ การเพิ่มระดับการตัดสินใจในการเจรจา การใช้อำนาจผ่านตัวแทน ควบคุมโดยประชาชนผ่านตัวแทน หรือเป็นผู้ใช้อำนาจตัดสินใจโดยตรง

ภาพที่ 1.3 บันได 8 ขั้นการมีส่วนร่วมของอาร์นสไตน์ (Arnstein)

ที่มา : S.R. Arnstein , "A ladder of Citizen Participation" , 1969.

5. ประโยชน์ของการมีส่วนร่วม

ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นตอนการกำหนดนโยบาย ซึ่งมีดังต่อไปนี้

(1) การมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาข้อขัดแย้งโดยการทำให้ความไม่พอใจของประชาชนต่อโครงการหรือนโยบายของรัฐ แทนที่จะแสดงออกในรูปของการทำลายหรือการใช้ความรุนแรง ก็ให้มีทางระบายออกได้โดยการยื่นหนังสือ การเจรจาอย่างสันติ ที่ยืนอยู่บนความไว้เนื้อเชื่อใจต่อกัน มีการใช้ข้อมูลประกอบการเจรจา ใช้หลักการของความมีเหตุผล มีผล และการประนีประนอม เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องและแก่ประเทศชาติ

(2) การเปิดให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นและให้ข้อเสนอแนะในนโยบาย ทำให้ผู้บริหารประเทศสามารถเข้าถึงข้อมูลจากแหล่งที่มาอันหลากหลาย ผู้มีอำนาจตัดสินใจในนโยบายก็จะสามารถมีทางเลือกได้มากขึ้น

(3) ในการกำหนดนโยบายหรือดำเนินโครงการของรัฐ หากเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมโดยผ่านกระบวนการที่ถูกต้องและเป็นที่ยอมรับของทุกๆ ฝ่ายแล้ว จะทำให้โครงการดังกล่าวนั้น ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนและมีความชอบธรรมมากขึ้น

(4) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการก่อรูปโครงการของรัฐนั้น ถือว่าเป็นกลไกหนึ่งที่ประชาชนจะสามารถตรวจสอบการใช้ดุลยพินิจสำหรับการตัดสินใจของรัฐ อันทำให้การกำหนดโครงการสามารถกระทำได้อย่างโปร่งใส ลดการทุจริตและข้อผิดพลาดต่างๆ ลงได้

(5) การมีส่วนร่วมของประชาชนถือเป็นหลักการบริหารบนพื้นฐานของความยุติธรรม ภายใต้ระบอบประชาธิปไตย การตัดสินใจต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความยุติธรรม

6) แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการยุติธรรมในอดีต

สังคมไทยมีชีวิตความเป็นอยู่แบบญาติพี่น้อง มีสถาบันครอบครัวมีบทบาทเกี่ยวข้องกับการปราบปรามอาชญากรรม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการยุติธรรม เช่น กฎหมายลักษณะโจร บทที่ 37 บัญญัติเกี่ยวกับการป้องกันโจรไว้ว่า “โจรปล้นเรือนและฆ่าเจ้าเรือนตามเอาสิ่งสินไปก็ดี ถ้าโจรนั้นหนีรอดขังแต่พาลูกเมียพ่อแม่พี่น้องซึ่งอยู่ใกล้แก่โจรนั้น ท่านให้นำมาจำไว้กว่าจะได้ตัวโจรนั้น แต่ให้ฟังพิเคราะห์หู ถ้าพี่น้องอยู่ไกลบ้านไกลเมืองกันกับโจร ท่านให้กรุณา” จะเห็นว่าวิธีนี้จะทำให้ญาติพี่น้องโจรพยายามช่วยกันป้องกันช่วยเหลือทางการมิให้ญาติบางคนเป็นโจร หรือหากเป็นโจรก็ช่วยกันจับกุมมาส่งทางการ นอกจากนั้นในทางการศาล

ประชาชนก็อาจเป็นพยานในคดีวิวาทต่างๆ ที่ขึ้นสู่การพิจารณาของศาล การสืบพยานฝ่ายศาลจะเป็นผู้เผชิญสืบแล้วจึงตัดสินคดี หากคู่ความไม่พอใจการปฏิบัติหน้าที่ของตุลาการก็อาจอุทธรณ์ได้ ซึ่งการอุทธรณ์สมัยก่อนคือการกล่าวโทษผู้พิพากษา มิได้หมายถึงการอุทธรณ์คดีอย่างในปัจจุบัน ประชาชนจึงมีบทบาทในการดำรงความเป็นธรรมในสังคมไว้ได้ทางหนึ่ง นอกจากนี้ ในสมัยโบราณหากประชาชนพบเห็นคนร้ายที่ก่ออาชญากรรม ประชาชนผู้นั้นอาจเข้าจับกุมต่อสู้เพื่อป้องกันภัยหรือเพื่อจับตัวคนร้ายนั้นส่งทางการได้ อันเป็นบทบาทในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมที่มีมาแต่ดั้งเดิม ซึ่งถือว่าเป็นบทบาทไม่เป็นทางการอย่างหนึ่งของประชาชนในกระบวนการยุติธรรม (จารูวรรณ ชาวศรีทอง และนรินธา สุภาพบุล, 2546, น. 44-45)

2. การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการยุติธรรมในปัจจุบัน

การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการยุติธรรมในปัจจุบัน แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

1) การมีส่วนร่วมในการป้องกันและควบคุมอาชญากรรม แบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ

1.1) การมีส่วนร่วมของประชาชนในรูปรายบุคคล แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

(1) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและควบคุมอาชญากรรมตามที่มีกฎหมายบัญญัติ หมายถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนตามประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 กล่าวคือ (อรรถพร ชูบำรุง, 2528, น. 73-76)

ในด้านการเป็นพยานนั้น ประชาชนอาจจะช่วยเหลืองานยุติธรรมในชั้นสอบสวนหรือชั้นดำเนินคดีก็ได้ เช่น เมื่อประชาชนได้รับมอบหมายเรียกให้มาให้ปากคำในชั้นสอบสวนจะไปที่พนักงานสอบสวนหรือศาลก็ตาม ประชาชนก็จะต้องมาซึ่งถือว่าเป็นการช่วยค้นหาข้อเท็จจริงเพื่อประโยชน์ในการดำเนินคดีอันจะช่วยให้ผู้กระทำความผิดได้รับโทษตามกฎหมายได้ในที่สุด

กรณีการเป็นผู้ชำนาญพิเศษนั้นในการดำเนินคดีบางครั้ง จำเป็นต้องอาศัยบุคคลที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะด้านเพื่อช่วยในการวินิจฉัยของศาล ศาลอาจให้บุคคลผู้นั้นเป็นพยานในคดีนั้น ๆ ได้ เป็นต้นว่า ตรวจร่างกายหรือจิตของผู้เสียหาย ผู้ต้องหาหรือจำเลย ตรวจลายมือทำการทดลองหรือกิจการอย่างอื่นเพื่อประโยชน์ในการพิจารณาคดี

ในการแจ้งเหตุความผิดต่อเจ้าหน้าที่นั้น ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา การดำเนินคดีจะเริ่มจากตัวผู้เสียหายเองหรือบุคคลอื่นก็ได้ ในกรณีของประชาชนโดยทั่วไปแล้วหากพบเห็นการกระทำความผิดทางอาญาซึ่งเป็นภัยต่อส่วนรวม ประชาชนก็มีสิทธิที่จะแจ้งให้เจ้าพนักงานดำเนินการเกี่ยวกับการจับกุมผู้กระทำความผิดนั้น แต่ในบางกรณีกฎหมายก็ให้อำนาจ

แก่ประชาชนที่จะจับกุมผู้อื่นได้ หากเป็นการช่วยเหลือเจ้าพนักงานผู้จัดการตามหมายจับ และเจ้าพนักงานขอให้ช่วย หรือเป็นกรณีที่ประชาชนผู้นั้นพบการกระทำความผิดซึ่งหน้า

กรณีการช่วยเหลือเจ้าพนักงานนั้น ประชาชนอาจจะช่วยเหลือเจ้าพนักงานในการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งมีทั้งกรณีที่กฎหมายกำหนดไว้ในกรณีนี้หากไม่เข้าช่วยเหลือก็อาจมีความผิดได้ ในบางกรณีไม่ได้มีกฎหมายกำหนดไว้ หากประชาชนประสงค์จะเข้าช่วยเหลือเจ้าพนักงานเพื่อทำการจับกุมผู้กระทำความผิดก็จำเป็นต้องอาศัยอำนาจในเรื่องการจับกุมกรณีความผิดซึ่งหน้า

ในส่วนของ การป้องกันตนเองนั้น ประชาชนโดยทั่วไปมีอำนาจที่จะกระทำการป้องกันตนเองได้ และหากไม่เกินสมควรแก่เหตุแล้วย่อมไม่มีความผิด

การมีส่วนร่วมของประชาชน โดยเข้าไปเป็นผู้พิพากษาสมทบในศาลเยาวชนและครอบครัว เพื่อทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีในศาลเยาวชนและครอบครัว

(2) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและควบคุมอาชญากรรมตามโครงการของส่วนราชการ หมายถึง การที่ประชาชนสมัครใจเข้าร่วมกับโครงการป้องกันและควบคุมอาชญากรรม ซึ่งเป็นโครงการของส่วนราชการที่มีความรับผิดชอบโดยตรง เช่น โครงการบ้านสายตรวจอาสาสมัคร เป็นต้น ซึ่งหากให้ประชาชนมีบทบาทด้านนี้มากเท่าใด ก็จะเกิดผลดีต่อการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมมากขึ้นเท่านั้น หากแต่ปรากฏว่ากิจกรรมโครงการที่เกิดขึ้นนั้นมักเริ่มจากรัฐบาลเป็นหลัก กล่าวคือ เป็นเรื่องของทางราชการเป็นผู้เริ่มต้น

1.2) การมีส่วนร่วมของประชาชนในรูปองค์การเอกชน ซึ่งองค์การเอกชนในประเทศไทยที่มีการดำเนินกิจกรรมอยู่ในขอบข่ายของการป้องกันและควบคุมอาชญากรรม โดยการริเริ่มขององค์การมีอยู่หลายองค์การ เช่น สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรี มูลนิธิดวงประทีป เป็นต้น

2) การมีส่วนร่วมในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด ทั้งโดยการให้การสงเคราะห์และช่วยเหลือในด้านต่างๆ แก่ผู้ต้องขังทั้งในระหว่างต้องโทษและภายหลังพ้นโทษ เช่น การบริจาคอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค วิชาการ การส่งเสริมผลิตภัณฑ์ของผู้ต้องโทษ การเป็นอาสาสมัครคุมประพฤติ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ต้องโทษเหล่านั้นสามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างปกติสุขในสังคมต่อไป

7) แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับวัฒนธรรมและวัฒนธรรมชุมชน

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2538, น. 4-5) กล่าวว่า หากพิจารณาความหมายของวัฒนธรรมในเชิงชีวิต วัฒนธรรมถือเป็นองค์รวมของวิถีคิด คุณค่าและอุดมการณ์ของสังคมที่มนุษย์

สร้างและสะสมขึ้นมา ในความพยายามที่จะแสดงออกถึงจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ และการปรับตัวกับระบบความสัมพันธ์ทางสังคมและธรรมชาติภายใต้เงื่อนไขและบริบทที่แตกต่างกัน

กาญจนา แก้วเทพ (2536) เสนอว่าวัฒนธรรมชุมชน คือ การดำรงชีวิตที่ดำรง มีระเบียบ มีกฎเกณฑ์ มีศาสนา มีประเพณีสืบปฏิบัติสืบทอดกันมา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งมีคุณค่าที่ดำรงเป็นพื้นฐาน ซึ่งวัฒนธรรมชุมชนถือว่าเป็นภูมิปัญญา หรือศักยภาพของชุมชนที่สามารถต่อต้านอิทธิพลจากภายนอกด้วยคุณค่าดั้งเดิมต่างๆ ไม่ว่าจะรักใคร่กันฉันท์พี่น้อง การช่วยเหลือเกื้อกูล การพึ่งพาอาศัยกัน การแบ่งปันจากผู้มีไปสู่มิใช่ผู้ไม่มี ฯลฯ หรือวัฒนธรรมชุมชนก็คือแรกผลัดกันภายในที่สร้างสรรค์ของพลังคุณค่าทางศาสนาและวัฒนธรรมที่อยู่ภายในจิตใจและวัฒนธรรมของประชาชน พื้นฐานความสำคัญของวัฒนธรรมดั้งเดิมจะให้ความสำคัญกับคน ซึ่งถ้าพิจารณาถึงคนๆหนึ่งจะพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างตัวมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัวมนุษย์นั้นมีอยู่ 3 มิติ คือ 1) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ 2) ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน 3) ความสัมพันธ์ระหว่างคน กับธรรมชาติ - สิ่งสร้าง

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2540, น. 172 - 181) ได้เรียบเรียงแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนจากนักวิชาการ มีรายละเอียด ดังนี้

1. นิพจน์ เทียนวิหาร เสนอแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งสรุปได้ 2 ประการ คือ

1.1 ชุมชนมีวัฒนธรรมของตนอยู่แล้ว วัฒนธรรมดังกล่าวให้คุณค่าแก่ความเป็นคนและแก่ชุมชนที่มีความผสมกลมกลืน (Harmony)

1.2 วัฒนธรรมชุมชนเป็นพลังผลักดันการพัฒนาชุมชนที่สำคัญที่สุด จะใช้เป็นประโยชน์ได้เมื่อมีการปลูกให้สมาชิกแห่งชุมชนมีจิตสำนึกรับรู้ในวัฒนธรรมของตนเอง

2. บำรุง บุญปัญญา มีความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน มีสาระสำคัญ คือ

2.1 เรื่องวัฒนธรรมสองกระแส

กระแสวัฒนธรรมหนึ่ง คือวัฒนธรรมชาวบ้านมีความเป็นอิสระจากวัฒนธรรมของคนชั้นกลางและของคนชั้นสูงสัมพันธ์กับวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติอยู่กับการใช้แรงงานและชุมชนเครือญาติ ชุมชนหมู่บ้าน และอีกกระแสหนึ่งคือวัฒนธรรมทุนนิยม ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่ประเทศไทยนำมาจากต่างประเทศ มาใช้เพื่อตอบสนองความต้องการผลประโยชน์ของกลุ่มคนบางกลุ่มเท่านั้น

2.2 เรื่องพึ่งตัวเอง

ชาวบ้านในชุมชนต้องกลับไปพึ่งตัวเองซึ่งทำมาตั้งแต่อดีต เริ่มต้นจากเป็นตัวของตัวเองในทางความคิด มีอัตลักษณ์ของตนเอง ชุมชนต้องนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ทำการผลิตในขนาดที่เหมาะสม ใช้แรงงานในครอบครัว

2.3 เรื่องบทบาทของคนชั้นกลาง

คนชั้นกลางมีหน้าที่แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับชาวบ้าน ไม่ใช่ไปชี้สั่งหรือครอบงำชาวบ้านทางความคิด คนชั้นกลางจะต้องมีหน้าที่ 3 ประการคือ 1) นำวัฒนธรรมความรู้และระบบคิดของชาวบ้านมาเผยแพร่ในหมู่คนชั้นกลางให้มากขึ้นในสังคม 2) นำเอาทรัพยากรในสังคมเมืองไปให้ชนบทมากขึ้น และ 3) คัดค้านการบีบบังคับของรัฐที่กระทำต่อหมู่บ้าน

3. อภิปาติ ท่องอยู่ได้เสนอแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน มีรายละเอียด ดังนี้

3.1 เรื่องของวัฒนธรรมสองกระแส คือชาวบ้านที่ต้องรับระบบทุนนิยมแต่ใจจริงๆ ของพวกเขาเหล่านั้น กลับต่อต้าน

3.2 ส่งเสริมคุณค่าของวัฒนธรรมของชาวนา

4. ประเวศ วะสี มีแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน ดังนี้

4.1 ต่อต้านรัฐ

เนื่องจากรัฐหรือระบบราชการถูกสร้างมาเพื่อปกครองและควบคุมรวมศูนย์อำนาจ บังคับบัญชาตามแนวตั้ง สำหรับวิธีแก้โดยการเลือกผู้แทนอย่างเดียวยังพอแต่จะต้องกระจายอำนาจบริหารไปสู่ชุมชน นอกจากนี้ยังได้เสนอว่ายุทธศาสตร์ที่สำคัญ คือลดอำนาจของข้าราชการลงให้ชุมชนมีสิทธิมีเสียงที่จะวางแผนที่จะตัดสินใจ ที่จะลงมือทำอะไรซึ่งเขาจะทำได้มากมาย

4.2 ส่งเสริมชุมชน

รัฐควรที่จะส่งเสริมให้ชุมชนชนบทมีความเข้มแข็ง คือ เบลูจันท์ อันได้แก่

(ก) จิตใจที่มีธรรมขยันหมั่นเพียรและสันโดษ

(ข) แบบแผนการผลิตเป็นแบบผลิตเพื่อกินเองเป็นเกษตรกรรมผสมผสาน

(ค) สมดุลกับธรรมชาติแวดล้อม

(ง) พึ่งตนเองทางเศรษฐกิจไม่ต้องพึ่งพาภายนอก

(จ) มีชีวิตชุมชน มีสถาบันครอบครัวและวัดและวัฒนธรรมชุมชนแห่งการ

ช่วยเหลือพึ่งพากัน

กาญจนา แก้วเทพ (อ้างถึงในสมฤทธิ์ ไชยมงคล และคณะ, 2552, น.9) ได้จำแนกระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัวในการศึกษาแนววัฒนธรรมชุมชนออกเป็น 3 มิติ คือ

1. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้านหรือกลุ่มเชื้อชาติเดียวกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การเรียนรู้ซึ่งกันและกันในระดับนี้เป็นการสร้าง

ความสัมพันธ์การภายในหน่วยย่อยและชุมชน และจะมีความคุ้นเคยและกระชับแน่นแฟ้นกันมาก ในหมู่เครือญาติเดียวกัน

2. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ เป็นการแสดงถึงศักยภาพในการคิดค้นของมนุษย์โดยการเรียนรู้จากธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับการดำรงชีวิตของตนเองและมีความสอดคล้องกับธรรมชาติ อาทิ เครื่องมือในการทำการเกษตรหรือการพึ่งพาธรรมชาติเกี่ยวกับปัจจัย 4 คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค เป็นต้น

3. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นการสร้างสัญลักษณ์แทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีคุณและโทษกับมนุษย์ เพราะมนุษย์มีความปรารถนาที่จะได้รับความปลอดภัยและมีความหวังว่าอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นจะช่วยได้ ดังนั้น เพื่อการดำรงรักษาภาวะอำนาจแห่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มนุษย์ได้สร้างความคิดคำนึงของตน และถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นหลังๆ ต่อมาได้ด้วยการประกอบพิธีกรรมที่เคร่งครัด และกระทำอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นปฏิบัติการที่เชื่อมโยงกับอุดมการณ์ความเชื่อของคนในสังคมนั้น

8. แนวคิดวัฒนธรรมอิสลาม

1. ความหมายของวัฒนธรรมอิสลาม

เสาวนีย์ จิตหมวด (2535, น. 8) วัฒนธรรมอิสลาม หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิตหรือรูปแบบของพฤติกรรมตลอดจนถึงสร้างสรรค์ต่างๆ ที่นำมาจากหรืออยู่ในขอบข่ายของคัมภีร์อัลกุรอาน และซุนนะฮ์ (จริยวัตรของท่านศาสดามูฮัมหมัด) ซึ่งอัลลอฮ์ได้สั่งใช้ให้มุสลิมยึดแบบฉบับของท่านศาสดามูฮัมหมัดในการดำเนินชีวิต เพื่อนำมาสู่สิ่งที่ดีงามทั้งในโลกนี้ และโลกหน้า

อารงค์ สุทธาสาสน์ (อ้างถึงใน โชคชัย วงศ์ธานี, 2549, น. 4) ได้กล่าวไว้ว่า “วัฒนธรรมอิสลาม” หมายถึง การดำเนินชีวิต หรือรูปแบบของพฤติกรรม (แนวปฏิบัติ) ของมุสลิมผู้นับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งล้วนมีส่วนผูกพันกับข้อปฏิบัติทางศาสนาอิสลามอย่างใกล้ชิด วัฒนธรรมอิสลามแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. วัฒนธรรมอิสลามประเภทที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ ซึ่งมีการระบุแน่นอนตายตัวไว้เป็นกฎข้อบังคับ เช่น นมัสการหรือการละหมาดวันละ 5 เวลา การถือศีลอดในเดือนรอมฎอน การต้องไปจารึกแสวงบุญที่เรียกว่า ฮัจญ์ ณ นคร มักกะฮ์ อย่างน้อย 1 ครั้งในชีวิต หรือ การที่มุสลิมต้องรับประทานอาหารที่ “ฮาลาล” เท่านั้น เป็นต้น

2. วัฒนธรรมอิสลามประเภทที่เปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งมักจะระบุไว้กว้างๆ หรือไม่ระบุเลยทั้งจากคัมภีร์อัลกุรอานและวจนะของท่านศาสดา แต่ให้มุสลิมใช้วิจารณญาณเอาเองว่า

สิ่งไหนควร ไม่ควรเลือกปฏิบัติ เช่น การเลือกอาชีพ เลือกที่พำนักอาศัย การเลือกระบบการศึกษา เลือกลักษณะการให้ความช่วยเหลือ การเลือกสวมอาภรณ์สีสรรูปแบบต่างๆ ที่เหมาะกับภูมิประเทศและวิถีชีวิตความเป็นท้องถิ่น โดยจะต้องดูหลักการที่ศาสนาอิสลามให้การยอมรับ เป็นต้น

โดยสรุป วัฒนธรรมอิสลาม คือ รูปแบบหรือวิถีชีวิตของมุสลิม ซึ่งได้รับมาจากอัลกุรอานและอัลฮาดิษ ซึ่งมีประเภทของวัฒนธรรมอิสลามที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ เช่น การปฏิบัติตามหลักการศรัทธา 5 ประการ และวัฒนธรรมอิสลามที่เปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับ ภูมิประเทศและวิถีชีวิตความเป็นท้องถิ่น ซึ่งจะต้องอยู่ในหลักการอิสลามที่ยอมรับได้

2. แก่นแท้ของอิสลาม

แก่นแท้ของอิสลาม มี 3 ประการ ได้แก่ หลักศรัทธา หลักศาสนบัญญัติ และหลักคุณธรรมจริยธรรม (หลักอิหฺซาน)

1) หลักศรัทธา มี 6 ประการ ได้แก่

- (1.1) การศรัทธาต่ออัลลอฮ์
- (1.2) การศรัทธาต่อบรรดาเทวทูต (มลาอิกะฮ์)
- (1.3) การศรัทธาต่อบรรดาคัมภีร์
- (1.4) การศรัทธาต่อบรรดาศาสนทูต
- (1.5) การศรัทธาต่อวันปรกโลก (วันกิยามะฮ์)
- (1.6) การศรัทธาต่อวันกฏสภาวะการณ์ของอัลลอฮ์ (กอฎูและกอดีร์)

2) หลักปฏิบัติ มี 5 ประการ ได้แก่

- (2.1) การปฏิญาณตน: ไม่เคารพสักการะต่อสิ่งใดนอกจากอัลลอฮ์
- (2.2) การละหมาด 5 เวลา
- (2.3) การถือศีลอด ในช่วงเดือนรอมฎอน
- (2.4) การบริจาคทาน
- (2.5) การประกอบพิธีฮัจญ์ ที่เมืองเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย

3) หลักอิหฺซาน (หลักคุณธรรมและจริยธรรม)

มัสนัน มาหะมะ (2552, น.71) ได้ให้ความหมายถึงหลักอิหฺซาน หรือหลักคุณธรรมและจริยธรรมนั้น คือ ความดี หรือสิ่งที่ดีงาม กล่าวคือ ผู้กระทำได้ทำอิบาดะฮ์อย่างที่ดีงามที่เริ่มต้นด้วยการเจตนาที่บริสุทธิ์ เช่น การสัจรวม (ศุชฺฮ์) การปกป้องและระมัดระวังจากการตั้งภาคี โดยคิดว่าเรามองเห็นพระองค์อิมามนะวาวี ได้กล่าวว่า อิหฺซาน เป็นการรักษาซึ่งมารยาทอันสูงส่ง เหมือนกับที่เราเห็นพระองค์ทรงเฝ้ามองเรา จงทำอิบาดะฮ์ให้ดีงามที่สุดแม้ว่าไม่เห็นพระองค์

3. องค์ประกอบของวัฒนธรรมอิสลาม

องค์ประกอบของวัฒนธรรมอิสลาม ประกอบด้วย (เสาวนีย์ จิตหมวด , 2535, น. 8-9)

1. องค์คติความศรัทธาในอัลลอฮ์เป็นพระองค์เดียวและนบีมุฮัมมัดเป็นศาสนทูตจากพระองค์
2. พิธีกรรม จะต้องไม่ขัดกับหลักศาสนา เช่น มุสลิมจะต้องไม่ไปร่วมงานวันลอยกระทง หรือวันวาเลนไทน์
3. องค์การ ในศาสนบัญญัติอิสลามได้กำหนดรูปแบบขององค์การ คือ รูปแบบสถาบันทางสังคม ซึ่งกำหนดในด้านต่างๆ เช่น เศรษฐกิจ ครอบครัว การเมือง ศาสนา ฯลฯ

4. ที่มาของวัฒนธรรมอิสลาม

1. อัลกุรอาน เป็น โองการของพระเจ้าซึ่งประทานแก่มวลมนุษยชาติโดยผ่านท่านศาสดาเป็นผู้เผยแพร่
2. ชุนนะห์และอัลฮาดิษ
ชุนนะห์ หมายถึง คำพูดหรือจริยวัตรของท่านศาสดามุฮัมมัด (ซ็อลฯ) และอัลฮาดิษ คือ โอวาทหรือคำกล่าวของท่านศาสดามุฮัมมัด (ซ็อลฯ)

9. แนวคิดวัฒนธรรมมลายู

1. ความหมายของวัฒนธรรมมลายู

วัฒนธรรมมลายู หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิตหรือรูปแบบของพฤติกรรมของชาวมลายูมุสลิมซึ่งส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมอิสลาม และอีกส่วนหนึ่งได้รับจากวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งมีที่มาจาก ความเชื่อ และประเพณีดั้งเดิมแต่ละท้องถิ่น

2. ความเป็นมาของวัฒนธรรมมลายู

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2550, น. 33) ได้กล่าวว่า การนับถือศาสนาของชาวมลายู ก่อนหน้าที่จะหันมานับถือศาสนาอิสลาม ชาวมลายูนับถือศาสนาพื้นเมืองมาก่อน ซึ่งได้แก่ ศาสนาฮินดู - พุทธ ซึ่งเป็นศาสนาราชสำนักและชนชั้นสูง ซึ่งได้สัมผัสกับวัฒนธรรมอินเดียอย่างเข้มข้นกว่า สำหรับหลักฐานว่าผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามหรือมุสลิมเดินทางเข้ามาสู่รัฐมลายูตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 คือ พ่อค้าชาวอาหรับ - เปอร์เซีย ในพุทธศตวรรษ 16 ได้พบหินสลักหลุมศพ ภาษาอาหรับในไทรบุรี หลุมศพมุสลิมนี้อาจเป็นชาวมลายูหรือพ่อค้าอาหรับ - เปอร์เซียก็ได้ ครั้นถึงพุทธศตวรรษที่ 18 ก็มีหลักฐานการเปลี่ยนศาสนาเป็นอิสลามของรัฐชายฝั่งเป็นแห่งแรกที่ สุมาตรา (เมืองปะไซหรือสมุทระ = สุมาตรา) อันเป็นรัฐมลายู ในศตวรรษต่อมามะละกา

เริ่มเจริญรุ่งเรืองเรื่องการค้าก็เปลี่ยนเป็นอิสลาม มะละกาที่เป็นรัฐมลายูเช่นกัน จากนั้นศาสนาอิสลามก็แพร่หลายไปทั่วคาบสมุทรมลายูและหมู่เกาะต่างๆ (ที่เป็นอินโดนีเซียปัจจุบัน) จนถึงพุทธศตวรรษที่ 23 ก็ยังขยายต่อไปในภูมิภาคนี้

3. โครงสร้างวัฒนธรรมมลายู

ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ (2550, น. 65 - 68) ได้สรุปโครงสร้างความสัมพันธ์และชุมชนของมลายู ซึ่งมีดังต่อไปนี้

1) ความสัมพันธ์ในครอบครัว

ชาวมลายูจะให้ความหมายของคำว่า อานาอะฮูจ ซึ่งมีความหมายลึกซึ้งกว่า คำว่า ลูกหลานในภาษาไทย ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อกับลูกชายจะลึกซึ้งกันและกัน เช่น ไม่กินอาหารร่วมกัน ส่วนคู่ความสัมพันธ์ระหว่างสามีและภรรยาไม่ได้เป็นไปตามหลักศาสนาอิสลามที่ภรรยาต้องเชื่อฟังสามี ภรรยาจะเถียงสามีเป็นบาป แต่ภรรยาทุกคนก็เถียงสามี ผู้หญิงอ้างว่าสามีก็บาปด้วย เพราะตามหลักศาสนา สามีก็ต้องหาอุปการะการดำรงชีวิตให้ครบ เช่น ควรมีคนใช้ แต่สามีก็ไม่ได้หาจนครบ ฉะนั้นภรรยาจึงเถียงสามีได้ ในความเป็นจริงแล้วภรรยามีสิทธิมีเสียงในครอบครัวมาก สามีจะฟังภรรยาโดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับการเงินและลูก

2) ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวในชุมชน

ชาวมลายูจะให้ความสำคัญแก่ญาติพี่น้องมาก โดยทางอุดมการณ์เดิมการได้พบญาติถือว่า “ซ็อกกา” (segar- สดชื่น-ชื่นใจ) แต่ในทางปฏิบัติคนที่เป็ญาติจริงๆ กลับไม่ยกย่องนับญาติก็เป็นไปได้ เช่น คนในชุมชนหนึ่งซึ่งมีฐานะดี เวลาทำงานมักเชิญญาติที่จนกว่าไปร่วมงาน แต่เป็นการร่วมงานเพื่อเอาเปรียบด้านแรงงาน ชาวบ้านบอกว่าไม่ยกย่องนับญาติด้วย อย่างไรก็ตามโดยทางอุดมการณ์แล้วการมีญาติย่อมดี แต่ในทางปฏิบัติยังขึ้นอยู่กับเงื่อนไขอื่นๆ เช่น การพึ่งพา การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำให้คนอื่นซึ่งไม่ใช่ญาติก็เหมือนญาติได้

โดยสรุปแล้ว จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมมลายู ในภาพรวม ผู้หญิงมลายูจะมีบทบาทสำคัญในด้านการประกอบอาชีพ การตัดสินใจในเรื่องต่างๆ และมีบทบาทต่อการเชื่อมสัมพันธ์ในเครือญาติอีกด้วย

4. ภาษาและวรรณกรรมมลายู

ชาวมลายูมุสลิม ใช้ภาษามลายู ในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน และวรรณกรรมมลายูเป็นมรดกสืบทอดส่งต่อมายังคนรุ่นหลัง ซึ่งรัตติยา สาและ (2550, น.84) ได้กล่าวถึงลักษณะของวรรณกรรมมลายูโดยทั่วไป จะมีลักษณะดังต่อไปนี้

(1) มีการนำเสนอในลักษณะ “มุขปาฐะ” และ “ลายลักษณ์” ทั้งที่เป็น ภาษามลายูกลางหรือภาษามลายูมาตรฐาน (standard Malay) หรือที่เรียกภาษามลายูว่า “บาฮาซา มลายู บาถู”

(Bahasa Melayu Baku) และภาษามลายูถิ่น (dialect Malay) สำเนียงต่างๆ ตามพื้นที่ที่วรรณกรรมแต่ละชิ้นนั้นถือกำเนิด

(2) วรรณกรรมลายลักษณ์นำเสนอด้วยอักษรยาวีและอักษรโรมัน ตามยุคสมัยที่วรรณกรรมนั้นถือกำเนิด

(3) วรรณกรรมมลายูมีภาษามลายูเป็นสื่อ ซึ่งนำเสนอด้วยเนื้อหารูปแบบของร้อยแก้ว (prosa/prose) และร้อยกรอง (puisi/poetry)

(4) มีเนื้อหาหลากหลาย ส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่ผู้แต่งหรือผู้ประพันธ์มีความประสงค์เพื่อนำเสนอความคิดเห็นของตนอย่างตรงไปตรงมา

กล่าวได้ว่า อิสลามสอนให้ดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย ไม่ให้หลงอยู่กับโลกนี้ และยึดความสะอาดเป็นหลักสำคัญทั้งกายและใจ อิสลามสอนเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ มนุษย์ที่ดีคือมนุษย์ที่เป็นประโยชน์ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เพราะฉะนั้น มุสลิมมีหน้าที่ต่อตนเอง สังคม และสิ่งแวดล้อม ให้ปลอดภัยสร้างสรรค์และพัฒนาสังคมให้เจริญยิ่งขึ้นตามหลักอิสลาม และในด้านเศรษฐกิจ ระบอบอิสลามไม่อนุญาตให้มนุษย์อยู่ในฐานะจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติได้เองตามอำเภอใจ เพราะมีข้อจำกัดทางศีลธรรม ซึ่งกำหนดพฤติกรรมอย่างเข้มงวด ไม่ว่าจะเป็นการบริโภค การผลิต และอิสลามเน้นเรื่องการทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยวิธีการถูกต้อง ไม่เอาเปรียบเมื่อมีโอกาสมากกว่า กล่าวก็คือ การเก็งกำไร การผูกขาด การสะสมทุน การลดต้นทุน และอิสลามห้ามการประกอบอาชีพทุจริต หรือผิดหลักการอิสลาม

แนวคิดอิสลามจะเป็นธรรมเนียมชีวิตของมุสลิม มีสาระทั้งหลักศรัทธา และหลักปฏิบัติ ซึ่งจะเป็นกรอบดำรงชีวิตของประชาชนมุสลิมในการดำเนินแบบแผนชีวิตเรื่องต่างๆ

10. แนวคิด ทฤษฎีการจัดการความรู้

1. ความหมายของการจัดการความรู้

คำว่า “ความรู้” มีความหมายครอบคลุมทักษะ การปฏิบัติ ทักษะคิด อารมณ์ ความรู้สึกลึกซึ้ง และ โนนากะ (Takeuchi & Nonak, 2004) ให้ความหมายกับการจัดการความรู้ว่าคือ “กระบวนการในการสร้างความรู้ใหม่อย่างต่อเนื่อง แพร่ความรู้ทั่วทั้งองค์กร และนำไปเป็นส่วนประกอบสำคัญของผลิตภัณฑ์บริหาร เทคโนโลยีและระบบใหม่ ๆ”

เบนเน็ตและเบนเน็ต (Bennet & Bennet, 2004, p. 2) ให้ความหมายของการจัดการความรู้ว่า คือ กระบวนการที่เป็นระบบในการสร้างรักษา และสนับสนุนให้องค์กรใช้ความรู้ของบุคคลและความรู้ของส่วนร่วมในการทำงานเพื่อให้บรรลุพันธกิจขององค์กร โดยมองการ

จัดการความรู้เป็นเสมือนการสร้างความรู้ได้เปรียบในการแข่งขันอย่างยั่งยืนเพื่อให้การทำงานมีผลงานสูงขึ้น

วิจารณ์ พานิช (2548) (อ้างใน ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์, 2548, น. 43) ให้ความหมายของการจัดการความรู้ว่าหมายถึง การรวบรวม การจัดระบบการจัดเก็บ และการเข้าถึงข้อมูลเพื่อสร้างเป็นความรู้ โดยอาศัยเทคโนโลยีด้านข้อมูลและด้านคอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมือช่วย นอกจากนี้การจัดการความรู้ยังเกี่ยวข้องกับการแบ่งปันความรู้ (knowledge sharing) ต้องอาศัยผู้ทรงความรู้ความสามารถในการตีความ และประยุกต์ใช้ เพื่อเพิ่มประสิทธิผลขององค์การซึ่งถือเป็นต้นทุนทางปัญญา (intellectual capital)

การจัดการความรู้เป็นกิจกรรมเกี่ยวกับความรู้เฉพาะเรื่องที่ต้องการต้องการ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพให้กับองค์การ โดยทั้งนี้ การจัดการความรู้เป็นกระบวนการในกิจกรรม 6 กิจกรรม คือ การระบุนความรู้ การจัดหาความรู้ การพัฒนาความรู้ การแบ่งปันหรือกระจายความรู้ การใช้ความรู้ และการเก็บรักษาหรือการจดจำความรู้

การจัดการความรู้ เป็นกระบวนการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบรูปแบบใหม่ เน้นการพัฒนาระบบกระบวนการงานควบคู่ไปกับการพัฒนาการเรียนรู้ผ่านกระบวนการจำแนก วิเคราะห์ และจัดระเบียบความรู้ เพื่อสรรหา คัดเลือก จัดการ และเผยแพร่ความรู้ที่ถูกต้องเหมาะสม และเอื้ออำนวยให้เกิดการแบ่งปันความรู้เพื่อพัฒนาความเข้าใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อปรับปรุง และหรือเพื่อเพิ่มขีดความสามารถเชิงการแข่งขัน และหรือเพื่อให้ได้ มุมมองในองค์การเพิ่มขึ้น โดยมุ่งเน้นเกี่ยวกับ (กิริติ ชัยยิ่งยง, 2552, น.34)

1) การนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ เพื่อสนับสนุนการจัดเก็บความรู้ให้เป็นระบบ การนำความรู้ออกมาใช้ให้ทันการกับสถานการณ์ และสามารถถ่ายทอดความรู้ต่อได้ง่าย

2) การใช้กิจกรรม เพื่อกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ และเทคนิคการเล่าเรื่องจากประสบการณ์ที่รู้เรื่องมา ให้เกิดเป็นความรู้ชัดแจ้ง

3) การรวมกลุ่ม เพื่อสร้างพฤติกรรมการเรียนรู้ร่วมกัน ในลักษณะการแบ่งปัน การแลกเปลี่ยน และการสร้างสรรค์ความรู้

กล่าวโดยสรุป กระบวนการความรู้ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชุมชนต่างๆ หรือองค์การสามารถจัดการกับความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประกอบด้วยขั้นตอนหลักๆ 7 ขั้นตอน คือ การค้นหาความรู้ การสร้างและแสวงหาความรู้ การจัดการความรู้ให้เป็นระบบ การประมวลและกลั่นกรองความรู้ ได้แก่การจัดทำหรือปรับปรุงรูปแบบของเอกสาร การใช้ภาษาสากลที่คนในองค์การหรือคนในชุมชนสามารถรับรู้ได้ตรงกัน และการเรียบเรียงติดต่อปรับปรุงเนื้อหาให้มีคุณภาพและน่าเชื่อถือ และการเข้าถึงความรู้ การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้

และการเรียนรู้เพื่อให้เกิดความชัดเจนขึ้น สำหรับกระบวนการความรู้ เกิดขึ้นจากผลการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคน เทคโนโลยีและกระบวนการความรู้ โดยมีผู้ใช้ความรู้เป็นผู้แสดงทางสังคมเป็นสำคัญ

2. องค์ประกอบหลักของการจัดการความรู้

ในมุมมองของสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติเสนอว่า องค์ประกอบหลักของการจัดการความรู้มี 6 ประการ คือ

- การจัดการด้านการเปลี่ยนแปลงและพฤติกรรม กล่าวคือ ความสำเร็จของการจัดการความรู้ต้องเริ่มจากการแลกเปลี่ยน และการแบ่งปันความรู้ของคนในองค์กร เพื่อสร้างบรรทัดฐานและค่านิยมที่พึงประสงค์ ก่อนจะพัฒนาไปเป็นวัฒนธรรมองค์กร โดยมาตรฐานที่ควรกระทำได้แก่ การสนับสนุนและการมีส่วนร่วมอย่างเต็มกำลังของผู้บริหาร การเป็นแบบอย่างของผู้บริหาร การจัดตั้งคณะทำงาน การสร้างสภาพแวดล้อมภายในองค์กรที่เสริมสร้างการเรียนรู้และการคิดริเริ่มสร้างสรรค์

- การสื่อสาร กล่าวคือ กระบวนการสื่อสารเพื่อการจัดการความรู้ประกอบด้วย องค์ประกอบ คือ เนื้อหา กลุ่มเป้าหมายและช่องทางการสื่อสาร ส่วนรูปแบบการสื่อสาร เช่น ป้ายประกาศ จดหมายเวียนภายใน จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ หรือเสียงตามสาย จะแปรเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมขององค์กร ความต้องการ วัฒนธรรมองค์กร และลักษณะทางสังคมของประชากรกลุ่มนั้น

- กระบวนการและเครื่องมือ เป็นสิ่งที่ช่วยให้การแลกเปลี่ยนความรู้ในองค์กรที่รวดเร็วและสะดวก โดยมีเครื่องมืออยู่ 2 ประเภทคือ กลุ่มที่ช่วยให้เข้าถึงข้อมูล และกลุ่มที่สามารถถ่ายทอดความรู้ โดยมีเครื่องมือต่างๆ ดังนี้

(1) การจัดเก็บความรู้โดยวิธีปฏิบัติเป็นเลิศ โดยวิธีปฏิบัติเป็นเลิศต้องมีลักษณะที่เป็นระบบอธิบายเชิงตรรกะ โดยทั้งนี้วัตถุประสงค์ของวิธีปฏิบัติอย่างเป็นเลิศคือการเรียนรู้ร่วมกัน การแบ่งปันประสบการณ์ อันนำไปสู่การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

(2) การใช้เทคนิคเล่าเรื่อง เป็นเครื่องมือที่ช่วยเพิ่มปริมาณและคุณภาพของปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ระหว่างสมาชิกในชุมชน

(3) การจัดทำฐานความรู้ ได้แก่ การเก็บข้อมูลต่างๆ ไว้ในระบบฐานความรู้

(4) ชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้ ทำได้โดยการรวมกลุ่มของคนที่มาจากลักษณะทางสังคม วัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน หรืออย่างไม่เป็นทางการ โดยมีวัตถุประสงค์สร้างการแลกเปลี่ยนความรู้ สร้างความรู้ใหม่ๆ

- (5) การสับเปลี่ยนงาน
- (6) การจัดเวทีแลกเปลี่ยนความรู้
- (7) การสร้างวงจรรณรงค์และคุณภาพ
- (8) การตั้งทีมงานข้ามสายงาน
- (9) ระบบพี่เลี้ยง
- (10) การฝึกอบรมและการเรียนรู้
- (11) การวัดผล
- (12) การยกย่องชมเชยและให้รางวัล

2. กระบวนการสร้างความรู้

นักวิชาการทางด้านการจัดการความรู้ ได้แบ่งขั้นตอนการกระบวนการจัดการความรู้แตกต่างกัน แต่ว่าพอจะสรุปได้ว่าคล้ายๆ กัน โดยส่วนใหญ่แบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอนหลัก คือ

- 1) Socialization คือ การแบ่งปันและการสร้างความรู้ จากความรู้ที่ฝังอยู่ในคนไปสู่คน โดยการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ตรงของผู้สื่อสารระหว่างกัน
- 2) Externalization คือ การสร้างและแบ่งปันความรู้จากการแปลงความรู้ที่ฝังอยู่ในคน เป็นความรู้ที่ชัดเจน โดยเผยแพร่ออกมาเป็นลายลักษณ์อักษร
- 3) Combination คือ การแบ่งปันและสร้างความรู้ จากความรู้ที่ชัดเจน โดยรวบรวมความรู้ที่ชัดเจนที่เรียนรู้มาสร้างเป็นความรู้ที่ชัดเจนประเภทใหม่ ๆ
- 4) Internalization คือ การแบ่งปันและสร้างความรู้ จากความรู้ที่ชัดเจน ไปสู่ความรู้ที่ฝังอยู่ในคน โดยมักจะเกิดจากการนำความรู้ที่เรียนรู้มาไปปฏิบัติจริง

3. หลักการจัดการความรู้

การจัดการความรู้สามารถอาศัยหลักการง่าย ๆ ที่เรียกว่า “ASHEN” ซึ่ง Dave Snowden มีมุมมองเกี่ยวกับ “ความรู้” และ “ASHEN” ดังนี้

A = Artifacts เป็นความรู้ที่อยู่ในรูปแบบเอกสาร ลายลักษณ์อักษร

S = Skills เป็นทักษะ หรือสิ่งจำเป็นที่ต้องมี เพื่อให้สามารถทำงานประสบ

ความสำเร็จ

H = Heuristics เป็นความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้ ประสบการณ์ หรือจากเหตุผลต่างๆ

E = Experience เป็นประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ซึ่งยากแก่การถ่ายทอดหรือแลกเปลี่ยนความรู้

N = Natural Talent เป็นพรสวรรค์ หรือสิ่งที่ธรรมชาติให้มา ยากที่จะบริหารจัดการได้ เป็นความรู้ที่ฝังลึกและยากในการถ่ายทอดมากที่สุด

4. แนวทางการจัดการความรู้ (อ้างอิงในทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์, 2548 , น. 46-55)

1) แนวทางของ Alavi & Leidner (2002)

ผลจากการศึกษาวิจัย ของ Alavi & Leidner (2002) เก็บข้อมูลเจาะจงจากผู้บริหาร ในองค์กร 109 ราย ใน 12 ประเทศ พบว่าแนวทางการจัดการความรู้มี 3 แนวทาง คือ แนวทางใช้สารสนเทศเป็นหลัก (Information-based) แนวทางการใช้เทคโนโลยีเป็นหลัก (Technology-based) และแนวทางด้านวัฒนธรรม (Culture-based) โดยแนวทางใช้สารสนเทศเป็นหลัก จะเน้นสารสนเทศที่นำไปสู่การปฏิบัติ การจำแนกข้อมูล การกลั่นกรองสารสนเทศ ความสามารถในการเข้าถึงสารสนเทศ ในขณะที่แนวทางที่เน้นเทคโนโลยีจะเน้นเทคนิคต่าง ๆ ของเทคโนโลยีสารสนเทศ เช่น เหมืองข้อมูล (Data Mining)* คลังข้อมูล (Data warehouse) * ระบบสารสนเทศสำหรับผู้บริหาร (Executive Information Systems) หรือเครือข่ายแบบต่าง ๆ ในขณะที่แนวทางแบบวัฒนธรรมจะสนใจการเรียนรู้ร่วมกัน องค์กรแห่งการเรียนรู้ เป็นต้น

ตารางที่ 1.4 แนวทางการจัดการความรู้โดย Alavi & Leidner

เน้นการใช้สารสนเทศเป็นหลัก (Information-based)	เน้นการใช้เทคโนโลยีเป็นหลัก (Technology-based)	เน้นวัฒนธรรม (Culture-based)
<ul style="list-style-type: none"> • สารสนเทศที่นำไปปฏิบัติได้ • การจำแนกประเภทของข้อมูล • ไคลเร็คทอรีขององค์กร • สารสนเทศที่มีการกลั่นกรองแล้ว • แนวคิดหรือข้อความที่เป็นอิสระ • เอกสารหลักฐานการบันทึกสารสนเทศ • สารสนเทศที่พร้อมจะเข้าถึงได้ 	<ul style="list-style-type: none"> • เหมืองข้อมูล (Data Mining) • คลังข้อมูล (Data Warehouse) • ระบบสารสนเทศสำหรับผู้บริหาร • ระบบผู้เชี่ยวชาญ (Expert Systems) • ปัญญาประดิษฐ์ • อินทราเน็ต • มัลติมีเดีย • เสิร์ชเอนจิน (Search Engine) 	<ul style="list-style-type: none"> • การเรียนรู้ร่วมกัน • การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง • การบ่มเพาะทรัพย์สินทางปัญญา • องค์กรแห่งการเรียนรู้

ที่มา : ปรับจาก Alavi & Leidner, 2002: 21.

2) แนวทางของEarl (2001)

เอิร์ล (2001) ได้วิเคราะห์กรณีศึกษา การสัมภาษณ์ การสัมมนา และวารสารวิชาการ และวิชาการและวิชาชีพที่มีเกี่ยวข้องกับองค์การที่จัดการความรู้ และจัดกลุ่มแนวคิดการจัดการความรู้เป็น 3 สำนัก คือ

(1) สำนักเทคโนโลยี (Technocratic) ซึ่งอาศัยสารสนเทศหรือการจัดการเทคโนโลยีเพื่อช่วยผู้ปฏิบัติงานในการทำงานประจำ แนวคิดนี้แบ่งเป็น 3 สำนักย่อย คือสำนักระบบ สำนัก Cartographic และสำนักวิศวกรรม

- สำนักระบบ เน้นการรวบรวมความรู้เฉพาะด้านสร้างเป็นฐานความรู้ (knowledge - base) เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญสามารถเข้าถึงได้ ปัจจัยแห่งความสำเร็จ คือ ความรู้ไม่เพียงจะนำมาจากความรู้ที่มีลักษณะวัตถุวิสัยเท่านั้น แต่ยังมีมาจากการปฏิบัติและจากบุคคลหรือกลุ่มเพื่อให้ผู้คนได้ใช้ จึงจำเป็นต้องมีแรงจูงใจหรือรางวัลสำหรับการสร้างความรู้และการแข่งขันด้วย

- Cartographic เกี่ยวข้องกับการจัดกลุ่มความรู้ขององค์การ โดยการบันทึกและเปิดเผยว่า “ใคร” ในองค์การรู้ “เรื่องอะไร” เพื่อจะสร้างไดเรกทอรี (directories) หลักการคือเพื่อให้คนในองค์การสามารถเข้าถึงบุคคลที่มีความรู้ในองค์การเพื่อขอรับฟังคำแนะนำ คำปรึกษาหรือแลกเปลี่ยนความรู้ได้ด้วย

- วิศวกรรม (Engineering) เน้นกระบวนการในการเพิ่มการใช้ความรู้ หลักการคือการดำเนินงานของกระบวนการจะมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยจัดหาบุคลากรที่มีความรู้ที่เกี่ยวข้องไปให้และกระบวนการบริหารเอง จะต้องใช้ความรู้มากกว่ากระบวนการทำงาน

(2) หลักเศรษฐศาสตร์ (Economic) ซึ่งเน้นเชิงพาณิชย์ในการสร้างรายได้ในการใช้ความรู้และทุนทางปัญญา สำนักเศรษฐกิจนี้จะเน้นเฉพาะสิ่งที่เปิดเผยเห็นชัดแจ้ง ในการแบ่งปันและใช้ความรู้ขององค์การ หรือทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อเพิ่มรายได้

(3) สำนักพฤติกรรม (Behavior) เน้นการกระตุ้นและประสานให้ผู้บริหารมีการกระทำในเชิงรุก เพื่อสร้างและแบ่งปันการใช้ทรัพยากรความรู้ ซึ่งมีสำนักย่อย 3 สำนักคือสำนักองค์การ สำนักที่เน้นเรื่องพื้นที่เพื่อการจัดการความรู้ (Spatial) และสำนักกลยุทธ์

- สำนักองค์การ เน้นการอธิบายถึง การใช้โครงสร้างขององค์การหรือเครือข่ายในการแบ่งปันความรู้ ซึ่งเรียกว่า “ชุมชนความรู้” โดยมีการออกแบบเพื่อแลกเปลี่ยนและแบ่งปันความรู้แบบโต้ตอบกันได้ทั้งภายในและภายนอกองค์การ

- สำนักที่เน้นเรื่องพื้นที่เพื่อการจัดการความรู้ (Spatial) กล่าวคือ เน้นเรื่องสถานที่เพื่ออำนวยความสะดวกในการแลกเปลี่ยนความรู้ สำนักนี้บางครั้งเรียกว่าสำนักสังคมซึ่งเกี่ยวข้อง

กับการสนับสนุนและการใช้ต้นทุนทางสังคมซึ่งพัฒนามาจากปฏิสัมพันธ์ของคนทั้งที่เป็นทางการและและไม่เป็นทางการอย่างต่อเนื่อง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อกระตุ้นให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้

- สำนักกลยุทธ์ การจัดการความรู้จะเป็นมิติของกลยุทธ์การสร้างความรู้ได้เปรียบในการแข่งขันองค์กรจึงสร้าง สนับสนุน และใช้ทรัพยากรความรู้ผ่านระบบ กระบวนการและคน เพื่อเปลี่ยนความรู้ให้เป็นมูลค่าในสินค้าหรือบริการ

สรุปได้ว่า การจัดการความรู้ คือ กระบวนการในการสร้าง ประมวล เผยแพร่ และใช้ความรู้ เพื่อให้เกิดประสิทธิผลในการดำเนินงาน

1. ปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการความรู้ (อ้างถึงใน ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์, 2548, น. 155 -157) มีดังต่อไปนี้

1. องค์กรต้องมีวัฒนธรรมที่เอื้อหนุนในการจัดการความรู้อุปสรรคทางวัฒนธรรม
2. มีจุดประสงค์และประโยชน์ต่อองค์กรชัดเจน
3. ผู้นำด้านความรู้
4. มีกระบวนการจัดการความรู้และผู้เชี่ยวชาญการจัดการสารสนเทศสนับสนุน
5. ได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารอาวุโส
6. มีการใช้โครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยี
7. มีโครงสร้างองค์กรสนับสนุนการจัดการความรู้
8. บุคลากรในองค์กรมีทัศนคติเชิงบวกกับการสร้าง การใช้และการแบ่งปัน

ความรู้

2. การจัดการความรู้ของชุมชน หรือกลไกการเรียนรู้ของชุมชน

วิจารณ์ พานิช เสนอว่าควรมีแนวทางในการจัดการความรู้ ดังนี้ (พระมหาสุทิตย์ อภาโร (อบอุ้น) , 2548, น. 107-108)

(1) ใช้ทุกข์ หรือปัญหา เป็นตัวตั้งในการจัดการตนเองของชุมชน และเชื่อมโยงคนที่มีความทุกข์เข้าด้วยกันเป็นกลุ่ม เพื่อจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น

(2) ค้นหาปัญหาของตนเองโดยเน้นการมีส่วนร่วม มีการจัดการและทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง

(3) มุ่งพัฒนาที่เริ่มต้นการพัฒนาด้านความคิดของคนในชุมชน

(4) สร้างความรู้และวิธีการใหม่ๆ โดยมุ่งเน้นสิทธิของส่วนรวม หรือ มีกลไกการทำงานร่วมกัน

(5) เน้นการจัดการความรู้โดยการผสมผสานกับความรู้เดิมที่มีอยู่ ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ และความรู้ในกระแสโลกาภิวัตน์ เพื่อปรับใช้ในชุมชนของตน

(6) จัดการความรู้ด้วยการประเมิน ผลิตซ้ำ ทำใหม่

11. แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับ นวัตกรรม

1. ความหมายของนวัตกรรม

“นวัตกรรม” (Innovation) มีรากศัพท์มาจาก innovare ในภาษาลาติน แปลว่า ทำสิ่งใหม่ขึ้นมา ความหมายของนวัตกรรมในเชิงเศรษฐศาสตร์ คือ การนำแนวความคิดใหม่ หรือ การใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มีอยู่แล้วมาใช้ในรูปแบบใหม่ เพื่อทำให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจ หรือ ก็คือ “การทำในสิ่งที่แตกต่างจากคนอื่น โดยอาศัยการเปลี่ยนแปลงต่างๆ (Change) ที่เกิดขึ้นรอบตัวเราให้กลายมาเป็นโอกาส (Opportunity) และถ่ายทอดไปสู่แนวความคิดใหม่ที่ทำให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม”

ประพนธ์ ภาสุขยัต (2547) กล่าวว่า นวัตกรรม คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การใช้ชีวิตของผู้คน เป็นเรื่องของการเปลี่ยนวิถีชีวิตที่มีความเชื่อมสัมพันธ์ในเรื่องของสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม โดยอาจเป็นการเปลี่ยนแปลงจากประติสฐ์กรรมให้เป็นวัฒนธรรมเพื่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้คนในสังคม โดยอาจต้องคำนึงถึงบริบทและสภาพแวดล้อมที่ นวัตกรรมนั้นเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้อง

ในทางนามธรรม หรือความคิด นวัตกรรม หมายถึง การคิดค้นทางสติปัญญาของมนุษย์ที่สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง และสร้างแบบแผนการดำรงชีวิตที่อิสระจากพันธนาการทางความคิด และการหลุดพ้นความเคยชินในวิธีปฏิบัติแบบเดิมๆ

ในเชิงเศรษฐศาสตร์ นวัตกรรม หมายถึง การนำแนวคิดใหม่หรือการใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มีอยู่แล้ว มาใช้ในรูปแบบใหม่ เพื่อทำให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และการทำในสิ่งที่แตกต่างไปจากคนอื่นๆ โดยอาศัยการเปลี่ยนแปลงของส่วนต่างๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัวให้กลายมาเป็นโอกาสและนำไปสู่ความคิดใหม่ที่เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

โดยนัยอื่นๆ นวัตกรรม หมายถึง ความคิด การปฏิบัติ หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ ที่ยังไม่เคยมีใช้มาก่อนหรือเป็นการพัฒนาดัดแปลงมาจากของเดิมที่มีอยู่แล้ว ให้ทันสมัย และใช้ได้ผลดียิ่งขึ้น มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงขึ้นกว่าก่อน และเกิดความประหยัดเวลาและแรงงาน โดยเป็นการนำวิธีการใหม่ๆ มาใช้ปฏิบัติหลังผ่านการทดลองหรือได้รับการพัฒนามาเป็นขั้นๆ เริ่มตั้งแต่การคิดค้น การพัฒนา หรืออาจเป็นการทำใหม่อีกครั้ง ซึ่งหมายถึง การปรับปรุงสิ่งเก่าและพัฒนาศักยภาพบุคลากรและหน่วยงาน โดยนวัตกรรมไม่ใช่การจัด หรือล้มล้างสิ่งเก่าให้หมดไป แต่เป็นการปรับปรุง เสริมแต่งหรือการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น (พระมหาสุชาติย์ อาภาโร, 2548, น.18-19)

Nord and Tucker (1987) อธิบายว่า “นวัตกรรม” หมายถึง ขบวนการเสนอสิ่งใหม่ที่ไม่อย่างแท้จริงสู่สังคม โดยการเปลี่ยนแปลงค่านิยม ความเชื่อ ตลอดจนระบบคุณค่ารูปแบบเดิมๆของสังคมอย่างสิ้นเชิง

Peter Drucker ให้ความหมายคำว่า "นวัตกรรม" ไว้ว่า "Innovation is the act of introducing something new" เป็นการสร้างสิ่งใหม่ หรือการทำให้แตกต่างจากคนอื่น โดยอาศัยการเปลี่ยนแปลงมาสร้างให้เป็นโอกาส และต้องมีความชัดเจน และมุ่งเน้นถึงการพัฒนา และที่สำคัญคือต้องมีการลงมือกระทำนวัตกรรมจึงจะเกิดขึ้น

ดังนั้น นวัตกรรม อาจหมายถึงสิ่งใหม่ๆ ดังต่อไปนี้

1. สิ่งใหม่ที่ไม่เคยมีผู้ใดเคยทำมาก่อนเลย
2. สิ่งใหม่ที่เคยทำมาแล้วในอดีตแต่ได้มีการรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่
3. สิ่งใหม่ที่มีการพัฒนามาจากของเก่าที่มีอยู่เดิม

2. ประเภทของนวัตกรรม

ภาณุ ลิ้มมานนท์ (2548, น. 25 - 36) ได้แบ่ง นวัตกรรมขององค์กรออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

- Product Innovation เป็นนวัตกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างหรือพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการ (Tangible product and Intangible product)

- Process Innovation เป็นนวัตกรรมกระบวนการ ซึ่งเป็นนวัตกรรมที่มองในเรื่องของการเพิ่มผลผลิต โดยจะมุ่งเน้นไปในเรื่องของความรู้ทางด้านเทคโนโลยี มาพัฒนากระบวนการผลิต

- Organization Innovation เป็นนวัตกรรมที่เน้นการเพิ่มขีดความสามารถในการจัดการและบริหารองค์กร ซึ่งจะต้อง ใช้ความรู้ความสามารถในด้านการบริหารการจัดการมาปรับปรุงโครงสร้างองค์กรใหม่

3. การสร้างนวัตกรรม

การสร้างนวัตกรรมมีขั้นตอนสำคัญ ดังนี้

1. ปัญหาที่แท้จริงคืออะไร และจะแก้ได้อย่างไร ประเด็นนี้มีความสำคัญมาก เพราะเราต้องรู้ปัญหาที่แท้จริงก่อนลงมือแก้ปัญหาจะทำให้สามารถแก้ปัญหาได้ตามเป้าหมายที่ต้องการ
2. นำปัญหาที่พบมาวาดเป็นภาพ โดยลงข้อมูลที่สำคัญๆ ก่อนไปที่ละภาพ
3. นำภาพที่ได้มาวิเคราะห์ หาสาเหตุว่าเป็นเพราะอะไรและจะแก้ไขได้อย่างไร วิเคราะห์ต่อไปว่าการแก้ไขนั้น ๆ เรารู้อะไรบ้างและเราไม่รู้อะไร ทำอย่างไรจึงจะรู้ นำมากำหนดเป็นแผนภูมิ เช่นการสอนให้เด็กจำได้ เราว่าการท่องมากทำให้จำได้นานมีอะไรอีกที่เราไม่รู้ความ

การจัดการนวัตกรรมคือศาสตร์ของการต่อยอดและขยายผลการจัดการเทคโนโลยีให้ครบวงจร เพื่อให้ได้มาซึ่งการรักษาศักยภาพในการแข่งขันและสร้างสรรค์ ผลิตภัณฑ์ ความรู้ แนวปฏิบัติ และกระบวนการใหม่ให้ดีขึ้น

4. หลักการพื้นฐานขององค์การนวัตกรรม

การสร้างองค์การนวัตกรรมจำเป็นต้องเข้าใจในหลักการพื้นฐาน อันมีรายละเอียดคือ (เกียรติ ยศยิ่งยง, 2552, น.52 - 53)

1) ต้องมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับธุรกิจเป็นอย่างดี (Business Knowledge)

- สินค้าและบริการขององค์กร
- ลูกค้าทั้งหมดขององค์กรตามห่วงโซ่แห่งคุณค่า
- วิธีการที่องค์กรจะต้องสร้างคุณค่าให้กับลูกค้า

2) ต้องมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับอิทธิพลของสภาพแวดล้อมเป็นอย่างดี

(Environment Knowledge)

- บริบทของโลกาภิวัตน์ (Global Context)
- บริบทของการแข่งขัน (Competitive Context)
- บริบทของมหภาค (Micro Context)
- บริบทขององค์การ (Organization Context)

3) ต้องมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการวางแผนยุทธศาสตร์ (Strategy

Knowledge)

- การกำหนดทิศทางและยุทธศาสตร์ที่ชัดเจน
- สร้างวัฒนธรรมองค์กรให้ความสำคัญคุณค่ากับนวัตกรรมเป็นสำคัญ
- การนำคุณค่าหลักขององค์กรรวมเข้าเป็นเรื่องเดียวกันกับพันธกิจ
- การนำนวัตกรรมกับเป้าหมายธุรกิจผสมผสานกัน

4) ต้องมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับองค์การและธรรมาภิบาล (Organization and

Good Governance Knowledge)

- โครงสร้างองค์การ
- ระบบและระบบย่อย
- มีกระบวนการ ระบบ รูปแบบ วิธีการ และการบริหารองค์กรบนฐาน

ของธรรมาภิบาลเพื่อสนับสนุนให้เกิดนวัตกรรม

- บรรยากาศการทำงาน
- ความรับผิดชอบต่อสังคม

- 5) ต้องมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับบุคลากร (People knowledge)
- จิตความสามารถของแต่ละบุคคลที่สามารถคิดและปฏิบัติเชิงนวัตกรรม
 - การบริหารคนเก่ง
 - การกระตุ้นธรรมชาติของพนักงานให้มีพฤติกรรมสร้างนวัตกรรม
 - การสร้างระบบการให้รางวัลและการจดจำ
 - การสร้างและการประเมินนวัตกรรมการปฏิบัติงาน
 - การพัฒนาคนให้มีจิตความสามารถ เพื่อเอื้อต่อการเป็นผู้ที่สามารถ

คิดค้นสิ่งใหม่ๆ

- 6) ต้องมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการเป็นผู้นำองค์กร (Leadership knowledge)
- บทบาท ความรับผิดชอบ
 - เจตนาธรรมณ์ในการผลักดันนวัตกรรมเข้าสู่องค์กร
 - ความมุ่งมั่น การทุ่มเทและการสนับสนุนการปฏิบัติงาน

- 7) ต้องมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการสื่อสาร (Communication Knowledge)
- เทคนิคการสื่อสารภายในและภายนอกองค์กร
 - ความมุ่งมั่น การทุ่มเทและการสนับสนุนการปฏิบัติงาน

- 8) ต้องมีความยืดหยุ่น และความสามารถในการเปลี่ยนแปลง (Flexibility and

Capacity for Change)

- การใช้เทคนิคการจัดการเปลี่ยนแปลงอย่างจำเพาะเจาะจงและมีนวัตกรรม
- การใช้สมรรถนะขององค์กรให้เกิดนวัตกรรม
- การสร้างนวัตกรรมเพื่อความได้เปรียบเชิงการแข่งขัน

5. องค์ประกอบขององค์กรแห่งนวัตกรรม

กานต์ ตระกูลสุน (อ้างถึงใน กิรติ ชัยยังยง, 2552, น. 64-67) อธิบายว่าองค์กรแห่งนวัตกรรม ประกอบด้วย

1. นวัตกรรมทางด้านบุคลากร (Inno-People) เป็นการกำหนดรูปแบบของบุคลากรเพื่อทำการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมองค์กรกันเสียใหม่ ให้กลายเป็นวัฒนธรรมนวัตกรรมที่สนับสนุน และสร้างบรรยากาศให้พนักงานทุกระดับมีการคิดนอกกรอบ เปิดใจรับฟังความคิดเห็น กล้าแสดงความเห็น กล้ารับความเสี่ยงในการทดลองสิ่งแปลกใหม่ มีการพัฒนาตนเอง และให้รางวัลพนักงานที่มีส่วนในการพัฒนานวัตกรรมด้วย โดยได้กำหนดลักษณะของพนักงานภายใต้วัฒนธรรมดังกล่าว มี 5 ประการ คือ กล้าเปิดใจรับฟัง กล้าคิด นอกกรอบ กล้าพูด กล้าทำ กล้าเสี่ยง กล้าริเริ่ม และกล้าเรียนใฝ่รู้

2) นวัตกรรมทางด้านผู้นำ (Inno-Leader)

เป็นการกำหนดโครงสร้างของคุณลักษณะของพนักงานระดับบริหาร เพื่อให้เกิดภาวะความเป็นผู้นำ 3 ประการ ได้แก่ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง ผู้สนับสนุนและผู้บริหารการเปลี่ยนแปลงด้วยการทำเป็นตัวอย่างให้กับพนักงาน ตลอดจนบุคลากรในองค์กร เพื่อกระตุ้นให้เกิดบรรยากาศแห่งการเรียนรู้

3) นวัตกรรมทางด้านลูกค้าสัมพันธ์ (Inno-CRM)

คือการเพิ่มมูลค่าการซื้อของลูกค้าแต่ละราย ด้วยระบบ Supply Chain Management ที่มีประสิทธิภาพสูงสุด ซึ่งประโยชน์ที่ได้คือการประหยัดต้นทุนค่าจัดเก็บสินค้า จนถึงลดค่าใช้จ่ายในการผลิตที่เกินจำนวนการจำหน่ายได้

6. การสร้างองค์กรแห่งนวัตกรรม

คริสเตียนเซ่น (Christiansen, 2000) ได้อธิบายแนวทางการสร้างองค์กรนวัตกรรมไว้ว่าจะต้องประกอบไปด้วยแนวทางต่าง ๆ ดังนี้

1. วิสัยทัศน์และกลยุทธ์ (vision and Strategy) เป็นการกำหนดแนวทางการพัฒนาองค์กรว่าจะพัฒนาไปอย่างไร เพื่อให้องค์กรมีศักยภาพหรือความสามารถในการแข่งขัน วิสัยทัศน์จะบอกถึงแนวทางการตลาดเทคโนโลยี และบทบาทขององค์กรในอนาคต ดังนั้นการมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนและมีความเป็นไปได้ (Reality) จึงช่วยสร้างแรงบันดาลใจ ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างนวัตกรรม องค์กรที่จะพัฒนาไปสู่องค์กรแห่งนวัตกรรมนั้นจะต้องให้ความสำคัญกับนวัตกรรมในทุกระดับ

2. ระบบการจัดการความสามารถ (The Competence Management System) ทำให้ทราบถึงความสามารถขององค์กร หรือบุคลากรภายในองค์กรมีอยู่นั้นสนับสนุนเป้าหมายหรือการปฏิบัติงานขององค์กรในปัจจุบันหรือในอนาคตหรือไม่ ระบบนี้จะทำให้ทราบถึงช่องว่าง หรือระยะห่างของความสามารถที่องค์กรมีอยู่ในปัจจุบันกับเป้าหมายที่องค์กรอยากจะเป็นในอนาคต

3. เป้าหมาย (Goal) การสร้างนวัตกรรมนั้นมีความสัมพันธ์กับกลยุทธ์ที่ส่งเสริมนวัตกรรมแต่เป้าหมายที่ดีจะต้องมีความเฉพาะเจาะจง โดยต้องระบุถึงหลักชัย (Milestone) ที่ชัดเจนเกี่ยวกับนวัตกรรมในทุกระดับ

4. โครงสร้างองค์กร (Organization Structure) สามารถทำให้เกิดความแตกต่างของความสามารถทางด้านนวัตกรรมขององค์กร เนื่องจากโครงสร้างองค์กรจะส่งผลต่อส่วนต่างๆ ที่สำคัญ คือ การทำงานขององค์กร การให้ความสนใจ และการสื่อสาร

5. ระบบการสื่อสารและการจัดการข้อมูล (Communication system and information management)

5.1 ระบบการสื่อสาร (Communication system) โครงสร้างสื่อสารขององค์กรนั้นสามารถช่วยให้เอื้อต่อการเกิดนวัตกรรมภายในองค์กรได้ โดยสามารถแบ่งการสื่อสารออกได้ 2 รูปแบบคือ การสื่อสารภายในองค์กร และการสื่อสารภายนอกองค์กร

5.1.1 การสื่อสารภายในองค์กร (Internal Communication) สามารถแบ่งได้เป็นการสื่อสารแนวตั้ง (Vertical Communication) และการสื่อสารแนวนราบ (Horizontal Communication)

5.1.2 การสื่อสารภายนอกองค์กร (External Communication) เป็นลักษณะการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับลูกค้า ตลาดและคู่ต่อสู้ ในทางธุรกิจ

5.2 การจัดการข้อมูล (Information Management) องค์กรจะต้องมีระบบการจัดเก็บข้อมูลที่ดี และสามารถเผยแพร่และแบ่งปันข้อมูลให้กับหน่วยงาน แผนก หรือพนักงานทุกคนได้รับทราบถึงข้อมูลที่ควรรับรู้และจำเป็นต่อการสร้างนวัตกรรม โดยเฉพาะข้อมูลที่มาจากลูกค้าที่มีอยู่มากมาย ข้อมูลที่ได้จากลูกค้าจะมีวิธีการเก็บข้อมูลที่หลากหลาย เช่น การสังเกต การสนทนา แบบสำรวจความคิดเห็น ข้อมูลการซื้อ ข้อมูลเหล่านี้มันจะช่วยให้การตัดสินใจให้ถูกต้องและเที่ยงตรงมากกว่าการคาดการณเ้าเอง (Intuitive)

6. วิธีการตัดสินใจ (Decision Method) องค์กรควรจัดให้มีระบบการตัดสินใจด้วยการมีส่วนร่วมของหลายบุคคล การใช้ระบบการตัดสินใจแบบมีส่วนร่วมให้มีประสิทธิภาพได้ ต้องให้ผู้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจได้แสดงความคิดเห็นและควรยอมรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง

7. สิ่งจูงใจ (Incentives) เป็นสิ่งหนึ่งที่สร้างแรงจูงใจให้กับนวัตกรรม (Innovator) สิ่งจูงใจขององค์กรแบ่งได้เป็น 4 ลักษณะ ได้แก่

7.1 รางวัลที่เป็นตัวเงิน (Monetary rewards)

7.2 สิ่งจูงใจทางอาชีพ (Career Incentives)

7.3 รางวัลทางสังคม (Social rewards)

7.4 รางวัลด้านจิตใจ (Intrinsic rewards)

8. ระบบการจัดการบุคคล (Personnel Management System) องค์กรนวัตกรรมควรมีการจัดการเกี่ยวกับการจ้าง ซึ่งจะมีแนวทางที่สามารถนำบุคคลที่มีนวัตกรรมมาอยู่กับองค์กร ระบบการจัดการบุคคลส่งผลต่อความสามารถในการสร้างนวัตกรรมของบุคคล การพัฒนาบุคคลสามารถส่งผลกระทบต่อความยิ่งใหญ่ต่อความสามารถในการคิดสร้างสรรค์

8.1 การจ้างงาน มีความสำคัญต่อนโยบายในการจ้างงานขององค์กรนวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์ คือการมุ่งเน้นในการค้นหาและว่าจ้างบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์ องค์กรต้องการบุคคลที่มีประสบการณ์และภูมิหลังที่มีความหลากหลาย เพราะมันจะทำให้ องค์กรมีคนที่มีความหลากหลายและมีมุมมองการคิดที่แตกต่าง ซึ่งสามารถทำให้เกิดความคิด ใหม่ ๆ ที่จะนำไปพัฒนาให้เป็นนวัตกรรมได้

8.2 การพัฒนาบุคคล ในองค์กรนวัตกรรมไม่เพียงแต่จะมีการจ้างบุคคลที่มีความ คิดสร้างสรรค์แล้ว จะต้องมีการพัฒนาบุคคลภายในองค์กรให้มีความสามารถเป็นไปตาม แนวทางที่ต้องการองค์กร นั่นก็คือ การพัฒนาเพื่อเพิ่มให้มีความคิดสร้างสรรค์เครื่องมือที่ถูก นำมาใช้ในการพัฒนา

- การหมุนเวียนตำแหน่งงานไปตามแผนหรือฝ่ายของต่างๆ ขององค์กร
- การจัดการรูปแบบในการเลื่อนตำแหน่ง
- การสร้างประสบการณ์ร่วมกันจะช่วยให้ทุกคนมีส่วนร่วมในองค์กร

8.3 การรักษาความคงที่และการลาออกของพนักงาน องค์กรนวัตกรรม ส่วนใหญ่จะมีอัตราการลาออกของพนักงานอยู่ในระดับต่ำ เนื่องจากการลาออกของพนักงานเป็น การสูญเสียทักษะความรู้ และเครือข่ายข้อมูลขององค์กรไปด้วย

9. วิธีการประเมินผลการปฏิบัติงาน (Evaluation Method) สามารถพิจารณาการ ประเมินผลการปฏิบัติงานได้ดังต่อไปนี้

- 9.1 รูปแบบการประเมิน
- 9.2 ผู้ที่ทำหน้าที่ในการประเมิน
- 9.3 การประเมินตนเอง
- 9.4 เกณฑ์และข้อมูลที่ใช้ในการประเมิน
- 9.5 ความใกล้ชิดของหัวหน้างานและผู้ถูกประเมิน

10. วัฒนธรรมองค์กร (Culture) คือองค์กรจะต้องสนับสนุนให้มีวัฒนธรรมที่ ส่งเสริมให้เกิดนวัตกรรม กล้าคิด กล้าเสี่ยง วัฒนธรรมที่เปิดโอกาสและรับฟังความคิดเห็นหรือ แนวคิดใหม่ๆ ไม่มีการทำโทษต่อความล้มเหลวหรือผิดพลาดที่เกิดจากการสร้างนวัตกรรม พยายามปรับเปลี่ยนแนวความคิดของผู้จัดการให้มีความเชื่อและพฤติกรรมที่สนับสนุนนวัตกรรม โดยให้เปิดโอกาสและรับฟังความคิดเห็นของพนักงาน และต้องสร้างให้พนักงานเห็นความสำคัญ ของนวัตกรรมด้วย

7. การเสริมสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ของชุมชน (พระมหาสุทิตย์ อภาโร (อบอุ้น), 2548, น. 65 3 – 678)

การเสริมสร้างบุคคลและเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ จะกล่าวถึงสถานการณ์และแนวทางการพัฒนาคนและเครือข่ายการเรียนรู้ภายใต้แนวคิดการเสริมสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ โดยควรมีการเลือกสรรกลุ่มเป้าหมายในการเรียนรู้ตามระดับความสามารถและศักยภาพในการพัฒนา และควรกำหนดช่วงเวลาในการเรียนรู้ กำหนดเป้าหมายในการพัฒนาศักยภาพของคนในแต่ละช่วง รวมทั้ง การเพิ่มความรู้ ความดี ความงาม และการสร้างคนที่น่าไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางความคิด ระบบคุณค่า พฤติกรรมและปัญญา

(1) การเสริมสร้างและการจัดการความรู้ จะมีผลลัพธ์เป็นการสร้างเป้าหมายร่วม และผลงานตามที่ชุมชน ร่วมกันกำหนด มี 2 ลักษณะ คือ การสร้างสุขภาวะของชุมชน และการเรียนรู้เพื่อประเมินตนเอง

(2) การสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางสังคม ได้แก่

2.1 การสร้างพื้นที่รูปธรรม เป็นการเชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้ที่มาจาก การมีส่วนร่วมและการลงมือปฏิบัติงานจริงจนเกิดความรู้และการจัดการใหม่

2.2 การเสริมสร้างกระบวนการทางสังคม เป็นเครือข่ายเชื่อมโยงความผูกพัน ในทุกระดับตั้งแต่ปัจเจกบุคคลจนถึงระดับโลก ซึ่งการสร้างกระบวนการทางสังคมเป็นการประสานความร่วมมือและการขยายผลจากการปฏิบัติไปสู่การเรียนรู้ของสังคม

2.3 การสร้างความต่อเนื่อง และความยั่งยืน มีการกำหนดเป้าหมาย และการเสริมสร้างนวัตกรรมนวัตกรรมการเรียนรู้โดยยึดหลักคนรู้ ความรู้ และกระบวนการที่น่าไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

พระมหาสุทิตย์ อาภาโร (อบอุ่น) (2548, น. 27 -37) นำเสนอองค์ประกอบในการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ

1. กระบวนการคิดและจินตนาการ มีส่วนสำคัญต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ แนวคิดหรือวิธีการคิดที่สำคัญ ซึ่งสามารถนำไปสู่การแก้ปัญหาที่ตรงจุด ซึ่งได้แก่ วิธีคิดตามหลักพุทธศาสนา วิธีคิดกระบวนการระบบ และวิธีคิดแบบเชื่อมโยงและการแก้ปัญหาแบบ TRIZ

2. องค์กร/ชุมชนแห่งการเรียนรู้

3. กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการจัดการ

พระมหาสุทิตย์ อาภาโร (อบอุ่น) (2548, น. 41 - 44) ได้เสนอแนวทางในการสร้างและพัฒนา นวัตกรรมการเรียนรู้ ซึ่งได้นำเสนอแผนงานเพื่อพัฒนา นวัตกรรม 6 ประการ มีชื่อว่า new six point plan to improve innovation โดยสถาบันส่งเสริมการจัดการด้านนวัตกรรมและสถาบันวิจัยแห่งหนึ่ง ในประเทศอังกฤษ แผนงานดังกล่าว มีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงความคิดไปสู่การปฏิบัติ ซึ่งมีดังต่อไปนี้

1. การวินิจฉัยสถานการณ์ที่เป็นอยู่ (diagnose the current situation)
2. กำหนดเป้าหมาย (set goals)
3. ออกแบบและฝึกฝน (design and train)
4. สืบสานงานนวัตกรรม (run innovation programmes)
5. ประเมินผลและปฏิบัติการ (evaluate and implement)
6. การวัดผล การสร้างระบบการสื่อสาร (กับสังคมภายนอก) และการประยุกต์ใช้

(measure, communicate, adapt)

พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น (2548, น. 46 - 49) กล่าวถึงขั้นตอนการสร้างนวัตกรรม การเรียนรู้ซึ่งมีด้วยกัน 3 ประการ

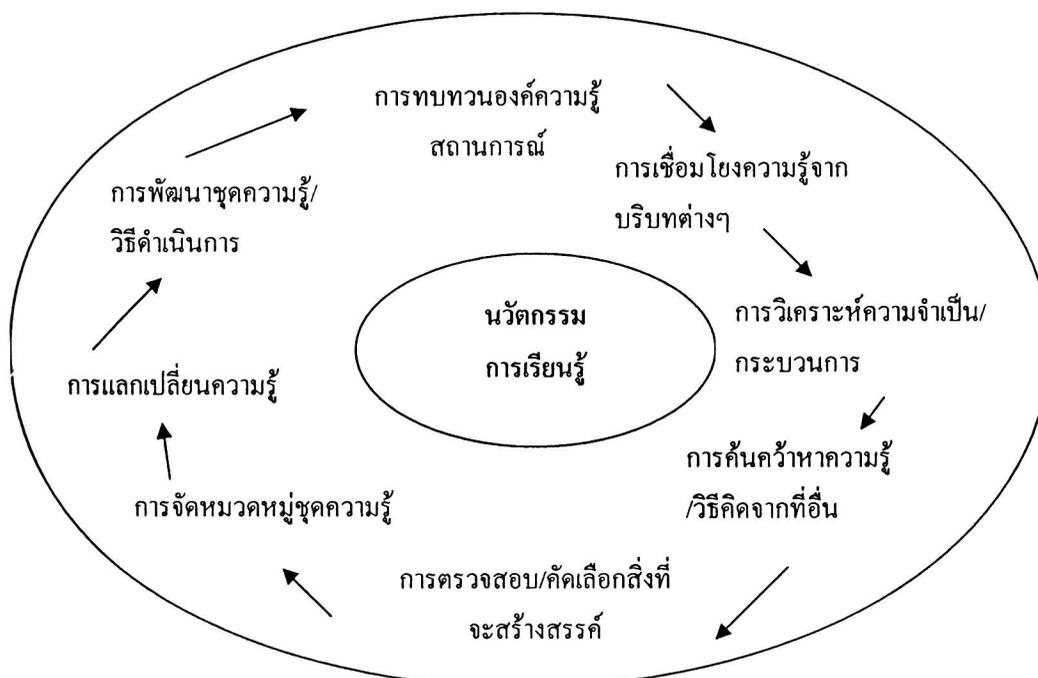
ระยะที่ 1 ขั้นการประดิษฐ์คิดค้น (innovation) เป็นขั้นตอนปรับปรุงของเก่าให้เหมาะสมกับเวลา ขั้นตอนนี้เป็นการทบทวนองค์ความรู้และสถานการณ์ที่เกิดขึ้นซึ่งจะมีการเชื่อมโยงกับความรู้กับความคิดเพื่อให้เกิดการประดิษฐ์คิดค้น

ระยะที่ 2 ขั้นพัฒนาการ (development) เป็นขั้นตอนการลงมือปฏิบัติและการสร้างนวัตกรรมอย่างจริงจัง

ระยะที่ 3 การนำเอาไปปฏิบัติในสถานการณ์ทั่วไป เป็นขั้นตอนที่จะต้องมีการสรุปแนวคิด และทฤษฎี หรือนวัตกรรมที่ค้นพบขึ้นมาจากการทดลอง

กระบวนการเพื่อสร้างสรรค์นวัตกรรมการเรียนรู้อย่างสมบูรณ์ ซึ่งสามารถแสดงได้อย่างชัดเจนในภาพที่ 1.4

ภาพที่ 1.4 กระบวนการสร้างสรรค์นวัตกรรมการเรียนรู้

12. แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็งหรือการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

1. องค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็ง

อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์ (2540, น. 8-10) ได้สรุปถึงความสำคัญของชุมชนที่เข้มแข็งดังต่อไปนี้

1. ชุมชนที่มีความเข้มแข็งในทางกายภาพหรือรูปธรรม และในทางจิตวิญญาณ
2. ชุมชนมีศักยภาพที่พึ่งพิงตนเองได้ในระดับที่สูง
3. ชุมชนที่สามารถควบคุมและจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยตนเองเป็นส่วน

ใหญ่

4. ชุมชนที่พัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างต่อเนื่อง

ชุมชนเข้มแข็ง มีลักษณะสำคัญ 5 ประการคือ

1. เป็นองค์การเรียนรู้
2. เป็นองค์การที่มีและใช้วิธีการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ
3. มีกลุ่มคนที่ภักดีและอุทิศตนทำงานเพื่อส่วนรวม
4. เป็นองค์การที่เห็นคุณค่าของธรรมชาติ
5. เป็นองค์การที่มีสันติภาพ ผู้คนในองค์การมีความสามัคคี และมีความสุข

กระบวนการเสริมสร้างพลังชุมชน จึงเป็นการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องของชุมชน เรียนรู้ที่จะต้องสู้กับความเสี่ยง แสวงหารักษาช่วงชิงทรัพยากร สำหรับการดำรงชีวิต จัดการกับปัญหาและสร้างจิตสำนึกของชุมชน วงจรของการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องไปนับตั้งแต่การวิเคราะห์ชุมชน การตัดสินใจ การลงมือทำ การติดตามประเมินผลสรุปบทเรียน ก่อให้เกิดพลังทางปัญญาของชุมชน

เดวิด แมททิวส์ ได้เสนอแนะวิธีการสร้างความเข้มแข็งของประชาคมโดยการตรวจสอบสภาพความเป็นชุมชน เรียกว่า เครื่องมือตรวจสอบสภาพชุมชน (Community checklist) ซึ่งชี้ว่าความเข้มแข็งของชุมชนและการมีส่วนร่วมในชุมชนสามารถตรวจสอบได้จาก

1. โครงสร้างพื้นฐานทางสังคมของชุมชน คือโครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อการพัฒนาให้คนในสังคมกลายเป็นประชาชนพลเมือง และให้สังคมกลายเป็นชุมชนหรือประชาคม ซึ่งประกอบด้วย โอกาส เวลา และสถานที่ ที่คนในชุมชนจะได้พบและทำกิจกรรมร่วมกัน และวิธีการจัดระเบียบในการติดต่อกันในเรื่องของส่วนรวม

2. กระบวนการเรียนรู้และการตัดสินใจในเรื่องส่วนรวม การตัดสินใจของชุมชนส่วนรวม ควรเกิดขึ้นจากความตั้งใจไม่ใช่โดยการบังคับ ผู้นำชุมชนต้องรับฟังการตัดสินใจของ

ประชาชน ต้องมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและตกลงร่วมกันระหว่างผู้นำท้องถิ่นและประชาชน และระหว่างประชาชนด้วยกัน

3. ลักษณะของผู้นำ ความแตกต่างของลักษณะผู้นำระหว่างชุมชนที่เข้มแข็ง ไม่ใช่เรื่องของคุณสมบัติ หรือจำนวนของผู้นำ แต่เป็นเรื่องของตำแหน่งแห่งที่ของผู้นำและวิธีที่ผู้นำใช้ในการพบปะสังสรรค์กับคนอื่น ๆ ในชุมชน

4. รูปแบบความคิดในการกระทำของประชาชนที่มีความสำคัญต่อการทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ได้แก่ รูปแบบความคิดที่มองการเมืองว่าเป็นเรื่องของส่วนรวม กิจกรรมหรือโครงการสาธารณะจึงเป็นหน้าที่ของทุกคน

5. ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับสถาบัน การแสดงความรับผิดชอบของประชาชนมีผลต่อวิธีการที่ประชาชนในชุมชนใช้ในการติดต่อกับหน่วยงานภาครัฐและสถาบันอื่นๆ ชุมชนที่เข้มแข็ง ประชาชนจะพึ่งพาหน่วยงานภาครัฐน้อยลง

6. ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและบรรทัดฐานความร่วมมือของชุมชน ประชาชนต้องทำอะไรด้วยกัน ก่อนที่จะสามารถสร้างบรรทัดฐานที่ทำให้การร่วมมือกันกลายเป็นนิสัยของชุมชน

13. แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับสังคมพหุวัฒนธรรม/ความหลากหลายทางวัฒนธรรม

แนวคิดพหุนิยมจะยึดหลักการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม การคำนึงหลักความยุติธรรม และนโยบายของรัฐต้องอยู่บนฐานข้อเท็จจริงทางสังคม ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม

การยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม หมายถึงความคิด ความเชื่อ ความรู้สึกของบุคคลในลักษณะของความเข้าใจอกเข้าใจ ยอมรับ และเชื่อถือในคุณค่าวัฒนธรรมของกลุ่มตน กลุ่มอื่น ยอมรับในความแตกต่างทางเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิต พร้อมทั้งจะดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมโดยปราศจากอคติ

ปริศนา พงษ์ทัตศิริกุล (2549) ได้กล่าวว่า ความหลากหลายทางวัฒนธรรม เป็นมรดกของมวลมนุษยชาติ ประเทศใดก็ตามที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมย่อมส่งผลให้เกิดความได้เปรียบเหนือประเทศอื่น และสามารถนำทุนทางวัฒนธรรมนั้นมาใช้ประโยชน์ได้ใน 2 ประการหลัก คือ (1) เพื่อความสมานฉันท์ของคนในชาติ และ (2) เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การจะธำรงรักษาและสืบสานความหลากหลายทางวัฒนธรรมต้องอาศัยการบริหารจัดการองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมอย่างเข้าใจ โดยผู้มีหน้าที่บริหารจัดการจะต้องตระหนักถึงคุณค่าของความหลากหลายทางวัฒนธรรม และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในเชิงเศรษฐกิจและสังคมได้

อย่างเท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและสังคมโลก ดังวิสัยทัศน์ของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบนที่ว่า “ประตูของการค้าสู่โลก โดดเด่นวัฒนธรรมล้านนา สังคมน่าอยู่ทุกถิ่นที่”

14. แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับความขัดแย้ง และการจัดการความแย้ง /การจัดการความขัดแย้งในชุมชน

1. ความหมายของความขัดแย้ง

ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมีมากมายหลายชนิด มีนักวิชาการหลายท่านได้อธิบายความหมายเอาไว้ เช่น

Bertram & Jeffrey (1971) ได้ให้ความหมายของคำว่า ความขัดแย้ง หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้องกับจุดมุ่งหมายหรือวิธีการหรือทั้งสองอย่าง โดยเป็นการพึ่งพาอาศัยกันในทางลบ หรืออาจกล่าวได้ว่าความขัดแย้ง หมายถึงการที่แต่ละฝ่ายไปด้วยกันไม่ได้ในเรื่องที่เกี่ยวกับความต้องการ ซึ่งอาจจะเป็นความต้องการจริงๆ หรือศักยภาพที่จะเกิดความต้องการก็ตาม

James & Herber (1958, p. 42) กล่าวว่า ความขัดแย้งเป็นความล้มเหลวของกลไกขั้นพื้นฐานในการตัดสินใจของบุคคลที่มีประสบการณ์ต่างกันในการเลือกกระทำสิ่งต่างๆ ความขัดแย้งเกิดขึ้นเมื่อบุคคลจะต้องตัดสินใจ ดังนั้น ความขัดแย้งต่อตนเองก็คือ ความขัดแย้งในการตัดสินใจของตนเอง

ความขัดแย้ง คือ สภาพการณ์ที่คนต่างๆ มีเป้าหมายหรือความต้องการที่ไปด้วยกันไม่ได้ หมายความว่า การบรรลุเป้าหมายหนึ่งจะทำให้บรรลุอีกเป้าหมายหนึ่งในบางส่วนหรือทั้งหมด เป้าหมายที่ว่ามีลักษณะเป็น “คุณค่า” ที่คนเรารู้สึกว่าต้องการเช่น “ความเป็นธรรม” หรือเป็น “ผลประโยชน์” ที่แน่ชัด โดยคุณธรรมในความขัดแย้งอาจไม่ทราบที่กำลังขัดแย้งกันอยู่ที่ใด (ศรีเพ็ญ สุภพิทยากุล, 2534, น. 30)

ความขัดแย้ง เป็นการต่อสู้กันหรือการแข่งขันระหว่างความคิด ความเห็น ความสนใจ หรือผลประโยชน์ มุมมอง รสนิยม ค่านิยม แนวทาง ความชอบ อำนาจ สถานภาพ ทรัพยากร ฯลฯ (วันชัย วัฒนศัพท์, และคณะ, ผู้แปล, 2545, น. 2)

2. แนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้ง

แนวคิดทศนะที่สำคัญเกี่ยวกับความขัดแย้งของนักวิชาการจิตวิทยา สังคมวิทยา และมานุษยวิทยาชาวต่างประเทศมีหลายท่าน เช่น

อรุณ รักธรรม (2537, น. 1-3 อ้างถึงในวันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ, 2546) ได้กล่าวถึงแนวคิดและทฤษฎีความขัดแย้งในองค์กร แบ่งออกได้เป็น 3 แนว คือ

1. แนวแบบโบราณ ถือว่าความขัดแย้งทุกชนิดเป็นเครื่องทำลาย และไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ในองค์กร ดังนั้น สามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งได้โดยทางกายภาพโดยให้ฝ่ายบริหารระดับสูงเข้ามาร่วมแก้ไข โดยถือเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบ และบุคคลเหล่านั้นมีอำนาจอยู่ในมือคือมีกฎหมายอยู่แล้ว ดังนั้น แนวทางการแก้ปัญหาความขัดแย้งจึงดูเหมือนมีอยู่ 2 วิธีคือการเอาชนะไปเลย กับวิธีการประนีประนอม

2. แนวพฤติกรรมศาสตร์ ยอมรับว่าความขัดแย้งเป็นธรรมชาติ การตกลงกันไม่ได้ แข่งขันศักดิ์ศรีระหว่างกลุ่มบุคคลและแต่ละกลุ่มย่อมจะมีการแข่งขันด้านอำนาจหน้าที่ ดังนั้น จึงมีความเห็นว่ามันนำไปได้ว่าความขัดแย้งทั้งหลายเป็นสิ่งที่เลวร้ายเสมอไป และคิดหาวิธีแก้ไขความขัดแย้งกัน ทักษะเกี่ยวกับความขัดแย้งในปัจจุบันพอสรุปได้ คือ

- ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่ว่าจะออกแบบขององค์กรอย่างไร หรือดำเนินการอย่างไรก็ตาม

- ความขัดแย้งเกิดจากสาเหตุต่างๆ หลายอย่าง ทั้งจากภายนอกและภายในขององค์กรเอง ไม่ว่าจะบริหารงานดีอย่างไรก็ตาม

- ความขัดแย้งอาจทำให้เกิดผลการดำเนินงานขององค์กรดีขึ้น ได้ เพราะความขัดแย้งเป็นตัวชี้ให้เห็นถึงปัญหา

- หน้าที่ของผู้บริหารคือ การวัดระดับความขัดแย้ง กระตุ้น หรือยุติการขัดแย้งเพื่อการดำเนินงานที่ดีกว่า

- การที่จะให้ผลการปฏิบัติงานเกิดผลดี ย่อมจะต้องมีความขัดแย้งเป็นตัวช่วยชี้ปัญหา แต่ความขัดแย้งต้องมีอยู่ในระดับปานกลาง พอดี ไม่มากไม่น้อยเกินไป

3. แนวคิดด้านปฏิกริยาสัมพันธ์ มองความขัดแย้งในแง่ดีและสร้างสรรค์อีกแนวหนึ่ง คล้ายๆ กับแนวคิดแนวพฤติกรรมศาสตร์ กล่าวคือ 1) ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่จำเป็น 2) ควรจะกระตุ้นให้เกิด (ความขัดแย้งก่อให้เกิดความก้าวหน้า) 3) การบริหารความขัดแย้ง คือการยอมรับว่ามีความขัดแย้ง และกระตุ้นเพื่อการแก้ไข 4) ถือว่าการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเป็นหน้าที่ที่สำคัญของนักบริหารองค์กร ควรกระตุ้นให้เกิดความขัดแย้งในองค์กร เพราะองค์กรที่ปราศจากความขัดแย้งย่อมหยุดอยู่กับที่

แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) ยอมรับว่าความขัดแย้งในผลประโยชน์ระหว่างบุคคล พบได้ทุกหนทุกแห่งในสังคม ความขัดแย้งเป็นผลมาจากการมีทรัพยากรหรือรางวัลอย่างจำกัด สารสำคัญของแนวคิดความขัดแย้ง คือ 1) ความขัดแย้งของผลประโยชน์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในสังคม 2) สังคมใดๆก็ตามกลุ่มของบุคคลแต่ละบุคคลย่อมมีอำนาจไม่เท่ากัน 3) ผู้มีอำนาจจะใช้กฎหมายและการบังคับเพื่อสร้างระเบียบทางสังคม 4) โครงสร้างของ

สังคมและแนวปฏิบัติในสังคมถูกกำหนดขึ้นโดยผู้มีอำนาจ 5) การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทำให้เกิดการแตกแยกในกลุ่มของผู้มีอำนาจมากกว่าในกลุ่มผู้ไม่มีอำนาจ 6) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นจากผลการกระทำของบุคคลที่ได้รับผลประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลง 7) การใช้อำนาจจะมีประสิทธิภาพหรือไม่ ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขความสามารถในการควบคุมการออกกฎ ระเบียบ ความสามารถที่จะควบคุมการลงโทษ และความสามารถจะควบคุมเครื่องมือที่จะเผยแพร่อุดมการณ์ และการสื่อสาร

Robbins (1983 อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, 2534, น.12 -13) แสดงความเห็นการเปลี่ยนแปลงแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้ง โดยจำแนกแนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งเป็น 3 กลุ่ม

1. แนวประเพณีดั้งเดิม (Traditional View) เสนอว่า ความขัดแย้งเป็นความรุนแรงเป็นการทำลาย ความขัดแย้งไม่เป็นประโยชน์ขององค์กร จึงควรหลีกเลี่ยงหรือกำจัดให้หมดไป

2. แนวพฤติกรรม (Behavior View) มองว่า ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติในทุกกลุ่มทุกองค์กรเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ องค์กรขนาดใหญ่และมีความซับซ้อนมากก็มีโอกาสจะเกิดความขัดแย้งได้ง่าย ความขัดแย้งไม่จำเป็นต้องเลวร้ายเสมอไป แต่อาจเป็นศักยภาพที่จะเป็นพลังทางบวก หรือพลังที่ส่งเสริมการปฏิบัติงานของกลุ่ม

3. แนวปฏิสัมพันธ์ (Interaction View) เป็นแนวคิดปัจจุบันที่เสนอว่าความขัดแย้งนอกจากจะเป็นพลังทางบวกที่ส่งเสริมการทำงานของกลุ่มแล้ว ความขัดแย้งบางอย่างยังจำเป็นจะต้องมีเพื่อที่จะช่วยให้กลุ่มทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ องค์กรที่ปราศจากความขัดแย้งจะหยุดอยู่กับที่ เฉื่อยชา ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ดังนั้น ความขัดแย้งจึงมีความจำเป็น ถ้าหากมีความขัดแย้งในระดับที่พอเหมาะจะช่วยให้คนมีความตื่นตัว กระตือรือร้น ประเมินตนเอง และมีความคิดสร้างสรรค์

หากแบ่งแนวคิดความขัดแย้ง สามารถแบ่งได้ 2 ประเภทด้วยกัน คือ แนวคิดเดิมกับแนวคิดปัจจุบัน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้ (วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ, 2546 ,น. 2-9)

ตารางที่ 1.5 แสดงแนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้ง

แนวคิดเดิม	แนวคิดปัจจุบัน
1. ความขัดแย้งควรจะถูกกำจัดให้หมดไปจากองค์การ ความขัดแย้งทำให้องค์การแตกแยกและป้องกันไม่ให้งานมีประสิทธิภาพ	1. ความขัดแย้งอาจส่งเสริมการปฏิบัติงานในองค์การ ควรจะบริหารความขัดแย้งให้เกิดผลดีที่สุด ความขัดแย้งอาจมีประโยชน์หรืออาจมีโทษขึ้นอยู่กับวิธีการบริหารความขัดแย้ง
2. ในองค์การที่ดีที่สุดจะไม่มี ความขัดแย้ง	2. ในองค์การที่ดีที่สุดจะมีความขัดแย้งในระดับที่เหมาะสม ซึ่งจะช่วยกระตุ้นและจูงใจให้คนปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ
3.สามารถหลีกเลี่ยงความขัดแย้งได้	3. ความขัดแย้งเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตในองค์การ
4. ความขัดแย้งเป็นผลมาจากความผิดพลาดของการบริหาร	4. ความขัดแย้งเป็นผลมาจากความแตกต่างของรางวัลที่ได้รับ เป้าหมายและค่านิยมในองค์การ ความขัดแย้งอาจเกิดจากความก้าวร้าวตามธรรมชาติของบุคคล
5. ความขัดแย้งเป็นของเหลว เพราะนำไปสู่ ความเครียด ความเป็นศัตรูกันระหว่างบุคคลและทำให้โครงการล้มเหลว	5. ความขัดแย้งเป็นของดี เพราะจะช่วยกระตุ้นให้คนพยายามหาทางแก้ปัญหา
6. โดยการสร้างบรรยากาศให้เหมาะสมแล้วผู้บริหารสามารถควบคุมและปรับพฤติกรรมของผู้ใต้บังคับบัญชาได้ รวมทั้งการแสดงก้าวร้าว การแข่งขัน และความขัดแย้ง	6. มีปัจจัยหลายอย่างที่ส่งผลต่อการทำงานของคน ปัจจัยเหล่านี้ผู้บริหารไม่สามารถควบคุมได้ เช่น ปัจจัยทางด้านพันธุกรรม และปัจจัยทางด้านจิตวิทยา ผู้บริหารจำเป็นต้องเรียนรู้ว่าจะอยู่กับความขัดแย้งอย่างไร

นอกจากนี้ในทัศนะของจี ชาร์ป (G. Sharp, 1982) รูปแบบปฏิบัติการในภาวะขัดแย้งแบ่งออกเป็น 6 ประเภท ซึ่งเป็นปฏิบัติการไร้ความรุนแรง คือ

1. การชักจูงด้วยคำพูดหรือพฤติกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น การไถ่เกี้ย
ปรองดอง

2. การดำเนินการสันติวิธีระดับสถาบัน ซึ่งอาจใช้การชู้หรือการลงทัณฑ์
3. การกระทำการรุนแรงต่อบุคคล
4. การกระทำการรุนแรงต่อบุคคลและการทำลายทรัพย์สิน
5. การทำลายทรัพย์สินเท่านั้น
6. ปฏิบัติการไร้ความรุนแรง

การปฏิบัติการไร้ความรุนแรงไม่ใช่คำพูดแต่เป็นการปฏิบัติการทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองในรูปแบบพิเศษ

การปฏิบัติการไร้ความรุนแรง คือ การต่อต้าน การไม่ให้ความร่วมมือ และการเข้าไปแทรกแซงโดยตรง ไม่ใช่เป็นเพียงการใช้วาจาเท่านั้น ปฏิบัติการนี้เป็นการกระทำของกลุ่มหรือมวลชนเกือบทั้งหมด ปฏิบัติการไร้ความรุนแรงบางรูปแบบถือว่าเป็นความพยายามชักจูงโดยการกระทำ ส่วนรูปแบบอื่นอาจมีการบังคับโดยอ้อม หากผู้เข้าร่วมมีจำนวนเพียงพอ ลักษณะหนึ่งของการปฏิบัติการไร้ความรุนแรงซึ่งต้องเน้นเป็นพิเศษ คือ โดยปกติแล้วการต่อสู้แบบนี้เป็นวิธีการที่อยู่ นอกเหนือรัฐธรรมนูญ คือไม่ได้อาศัยกระบวนการในระบอบสถาบันของรัฐ ไม่ว่าจะเป็บบน รัฐสภาหรือนอกรัฐสภา

ปฏิบัติการไร้ความรุนแรงอาจเกี่ยวข้องกับ ประการแรกคือ การกระทำโดยการละเว้น คือผู้ที่ใช้วิธีการนี้อาจปฏิเสธที่จะกระทำซึ่งเขากระทำอยู่เป็นปกติ หรือถูกคาดหวังว่าจะกระทำ โดยขนบธรรมเนียมประเพณี หรือกฎหมาย และข้อบังคับต่างๆ กำหนดให้กระทำ ประการที่สอง การกระทำเกินหรือนอกเหนือจากที่กำหนด คือประชาชนอาจกระทำบางอย่างซึ่งเขาไม่ได้กระทำ โดยปกติ และขนบธรรมเนียมก็ไม่ได้คาดว่าเขาจะทำการเช่นนั้น รวมทั้งกฎหมายหลักการ ข้อบังคับต่างๆ ก็ห้ามเสียด้วย ประการที่สาม คือ การกระทำทั้งสองอย่าง

วิธีการไร้ความรุนแรง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในอำนาจในระดับที่ไม่มีผู้ใดได้ตระหนักแ่่นมาก่อน ความเปลี่ยนแปลงในอำนาจของกลุ่มเหล่านี้ อาจเกิดขึ้นอย่างสุดซึ้งและรวดเร็ว ยิ่งกว่าในสถานการณ์ ที่ใช้ความรุนแรงเสียอีก เป็นที่คาดว่าผู้ปฏิบัติการก็พยายามเพิ่มพูนอำนาจของตนและอำนาจของผู้สนับสนุนตนอยู่ตลอดเวลา

วันชัย วัฒนศัพท์ (2547, น. 237 - 238) ได้กล่าวถึงแนวคิดมุมมองความขัดแย้งของปัจเจกชนนิยมและกลุ่มนิยม ซึ่งจะมีความแตกต่างกันในมุมมองของประเทศตะวันตก และประเทศแถบตะวันออก โดยสรุปเป็นตาราง ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1.6 แสดงความแตกต่างของมุมมองความขัดแย้งระหว่างกลุ่มนิยมและปัจเจกนิยม

<p>ปัจเจกชนนิยม (Individualisms)</p> <p>กลุ่มนี้มักอยู่ในสหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย อังกฤษ แคนาดา เนเธอร์แลนด์ และนิชี่แลนด์</p>	<p>กลุ่มนิยม (Collectors)</p> <p>กลุ่มนี้มักอยู่ในอินโดนีเซีย จีน โคลัมเบีย เวเนซุเอลา ปานามา เอกวาดอร์ ญี่ปุ่น เม็กซิโก และไต้หวัน</p>
<p>1. ความสัมพันธ์ หรือเรื่องของกลุ่มมีความสำคัญน้อยกว่าความสนใจส่วนตัว ความเชื่อ ทัศนคติและหลักการของตนเอง</p>	<p>1. ลักษณะพฤติกรรมจะเป็นไปตามกลุ่มมากกว่าส่วนตัว สังคมของกลุ่มนิยมจะเน้นที่ความรักครอบครัว ศาสนา คุณค่าของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และมาตรฐานของชุมชน จะมีความชอบที่จะใช้คนภายในกลุ่มในการแก้ปัญหา ครอบครัวหรือปัญหาภายในกลุ่ม</p>
<p>2. อาจชอบโครงสร้างอำนาจในแนวนอน (horizontal)</p>	<p>2. กลุ่มนี้จะพอใจกับสถานะความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียม ความขัดแย้งระหว่างบุคคลที่มีลักษณะต่างกันอาจมีความคาดหวังว่าคนที่มีสถานะสูงกว่าจะชนะความพยายามของผู้แทรกแซงในการที่จะทำให้ทั้งสองฝ่ายมีความเท่าเทียมกันอาจจะได้รับการต่อต้านในกรณีของพวกกลุ่มนิยมที่สถานะต่ำกว่าในกลุ่มอื่น ๆ เช่น อาจารย์กับนักศึกษา</p>
<p>3.ปัจเจกชนจะภาคภูมิใจกับผลสำเร็จ และพุดถึงผู้อื่นในทางลบมากกว่าพวกกลุ่มนิยม</p>	<p>3. กลุ่มนิยมอาจจะไม่รับเครดิตในผลสำเร็จของเขาเองเมื่อเผชิญหน้ากับพวกปัจเจกนิยม ซึ่งพุดถึงความสำเร็จของตนเอง ความขัดแย้งอาจเพิ่มมากขึ้น</p>
<p>4. หน้าและความอับอายเป็นเรื่องเฉพาะบุคคล</p>	<p>4. หน้าและความอับอายจะเกี่ยวโยงไปถึงครอบครัวและกลุ่ม</p>
<p>5. เมื่อมีการกระจายทรัพยากร ปัจเจกชนจะคาดหวังถึงความเสมอภาค (ของแต่ละคนจากที่เขามีส่วนให้หรือกระทำ) เป็นหลักการของความสัมพันธ์ทุกชนิด</p>	<p>5. เมื่อมีการกระจายทรัพยากร กลุ่มนิยมจะใช้ความเสมอภาค (แก่ทุกคนที่มีส่วนให้หรือกระทำ) กับคนนอกกลุ่มและเท่ากัน</p>
<p>6. จะมีความเห็นว่าควรแยกประเด็นปัญหาแยกกันจากความสัมพันธ์ โดยจะแยกอารมณ์จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้มากกว่า พวกกลุ่มนิยม ปัจเจกนิยมจะต้องการ "ทำงานต่อไป" ทันทีหลังจากการประชุม เขาจะไม่อดทนต่อการทดสอบเบื้องต้นและพิธีการ</p>	<p>6. ประเด็นปัญหาและความสัมพันธ์จะเกี่ยวข้งกันเสมอ "ไม่สามารถแยกคนออกจากปัญหาได้" กลุ่มนิยมจะคำนึงถึงการพัฒนาความสัมพันธ์ระยะยาวซึ่งอาจมีอุปสรรคเมื่อปัจเจกชนต้องการทำงานต่อไปโดยไม่คำนึงถึงความสัมพันธ์</p>

ปัจเจกชนนิยม (Individualisms) กลุ่มนี้มักอยู่ในสหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย อังกฤษแคนาดา เนเธอร์แลนด์ และนิจี แลนด์	กลุ่มนิยม (Collectors) กลุ่มนี้มักอยู่ในอินโดนีเซีย จีน โคลัมเบีย เวเนซุเอลา ปานามา เอกวาดอร์ ญี่ปุ่น เม็กซิโก และไต้หวัน
7. ข้อตกลงเป็นทางการ (ลายลักษณ์อักษร) มีน้ำหนักสำหรับปัจเจกชนมากกว่ากลุ่ม นิยม	7. ข้อตกลงไม่เป็นทางการ (ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร) มี น้ำหนักมากกว่าสำหรับพวกกลุ่มนิยม
8. ความขัดแย้งถือเป็นการแสดงออกถึง การต่อสู้เพื่อให้รู้หรือแก้ไขความแตกต่าง และจะเห็นได้ว่าเป็นทั้งสิ่งที่ดีและเป็นสิ่งที่ไม่ดี กระบวนการจะเป็นสิ่งที่ดีเมื่อมี โอกาสแก้ปัญหาได้ จะเป็นสิ่งที่ไม่ดีเมื่อไม่ มีการเผชิญหน้าและปล่อยให้เป็นเรื่องที่ ลุกลามขึ้น	8. ความขัดแย้งถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดี ความขัดแย้งจะถูมอง ว่าทำให้เกิดผลเสียต่อความเป็นระเบียบของสังคม และ ควรหลีกเลี่ยงอย่างที่สุด ความขัดแย้งอาจถูกพิจารณาว่า เป็นตัวชี้วัดความไม่มีวินัยและการแสดงของความไม่มี วุฒิภาวะทางอารมณ์

3. ระดับของความขัดแย้ง

ระดับของความขัดแย้ง สามารถแบ่งออกได้ 3 ระดับ (วันชัย วัฒนศัพท์และคณะ, ผู้แปล, 2545, น. 5- 6) คือ

1. ความขัดแย้งแฝงเร้น (latent conflicts) เป็นความขัดแย้งที่เกือบจะปรากฏตัวออกมา เริ่มเห็นว่าใครเป็นคู่กรณี มีการระบุนข้อพิพาทให้รู้กัน แต่กระบวนการที่จะนำไปสู่ความร่วมมือแก้ปัญหาหรือการเจรจาต่อรองยังไม่เกิดขึ้น

2. ความขัดแย้งเริ่มปรากฏ (emerging conflicts) เป็นกรณีที่ความขัดแย้งของกลุ่มพิพาทเกิดขึ้นและมีการโต้ตอบกันแล้วอย่างชัดเจนและอาจจะมีกระบวนการที่จะเข้าไปจัดการกับกรณีพิพาทนั้นแล้วคู่กรณีอาจจะเข้าไปสู่กระบวนการที่จะนำไปสู่ความร่วมมือแก้ปัญหาหรือการเจรจาต่อรองยังไม่เกิดขึ้น

3. ความขัดแย้งที่ปรากฏชัดเจน (manifest conflict) เป็นกรณีที่ความขัดแย้งของกลุ่มพิพาทเกิดขึ้นและมีการโต้ตอบกันแล้วอย่างชัดเจนและอาจจะมีกระบวนการที่จะเข้าไปจัดการกับกรณีพิพาทนั้นแล้วคู่กรณีอาจจะเข้าไปสู่กระบวนการเจรจาและหาทางออกหรืออาจถึงทางตันแล้ว

นอกจากนี้ ยังมีการแบ่งระดับความขัดแย้งออกเป็น 4 ระดับ คือ (วันชัย มีชาติ, 2548, น. 166 -169)

1. ความขัดแย้งภายในตัวบุคคล (Intrapersonal Conflict) เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในตัวของบุคคลแต่ละคน อันเนื่องมาจากต้องกระทำหรือรับรู้ในเป้าหมาย หรือสิ่งที่คาดหวัง ไม่สอดคล้องกัน โดยบุคคลต้องเลือกทางใดทางเลือกหนึ่งจากหลายทางเลือก เป้าหมายในการเลือกไม่ได้ไปในทิศทางเดียวกัน เรื่องของบทบาทที่ขัดแย้งกัน ความขัดแย้งในตัวบุคคลที่ต้องตัดสินใจเลือกนี้จะก่อให้เกิดความเครียดและคับข้องใจในตัวบุคคล

2. ความขัดแย้งระหว่างบุคคล (Interpersonal Conflict) เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปที่มีความเห็นไม่ตรงกันเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ทั้งการกระทำและเป้าหมาย มักจะเกิดเมื่อบุคคลมีการรับรู้ จุดเน้นสถานภาพที่แตกต่างกัน

3. ความขัดแย้งภายในกลุ่ม (Intragroup Conflict) เป็นความขัดแย้งที่มักจะมีพื้นฐานมาจากความคิดเห็นไม่ตรงกันของสมาชิกในกลุ่ม ทั้งนี้เพราะสมาชิกมีความแตกต่างกันทำให้มีการตอบสนองต่อสถานการณ์หนึ่ง ๆ แตกต่างกัน

4. ความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม (Intergroup Conflict) เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างหน่วยงานย่อยกับหน่วยงานย่อยภายในองค์การเดียวกัน หรือเป็นความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคนที่อยู่ในองค์การเดียวกัน

5. ความขัดแย้งภายในองค์การ (Intraorganizational Conflict) มักจะเกิดขึ้นเสมอระหว่างฝ่ายต่าง ๆ และระหว่างระดับตำแหน่ง ซึ่งความขัดแย้งภายในองค์การจะมี 3 แบบ คือ

5.1) ความขัดแย้งตามแนวตั้ง (Vertical Conflict) เป็นความขัดแย้งระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา หรือฝ่ายบริหารกับฝ่ายพนักงาน ซึ่งมีความเห็นไม่ตรงกันในวิธีการปฏิบัติงานเพื่อให้เกิดผลที่ดีที่สุด หรือเรื่องอื่น ๆ ทั้ง 2 ฝ่ายมักจะมีแนวความคิดที่แตกต่างกันและมีทัศนคติต่อกันในทางที่ไม่เหมาะสม

5.2) ความขัดแย้งตามแนวนอน (Horizontal Conflict) ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างพนักงานหรือฝ่ายงานต่าง ๆ ในระดับเดียวกัน ความขัดแย้งระดับนี้อาจเกิดขึ้นเพราะการกำหนดอำนาจหน้าที่ในองค์การขาดความชัดเจน หรือเพราะบทบาทขัด

5.3) ความขัดแย้งระหว่างสายงานหลักและฝ่ายช่วยอำนวยความสะดวก (Line & Staff Conflict) ฝ่ายสายงานหลัก (Line) จะเป็นผู้ที่ปฏิบัติงานและมีความถนัดในงาน มีอำนาจหน้าที่ในการควบคุมบังคับบัญชา และมีความรับผิดชอบต่อหน่วยงานโดยตรง ขณะที่ฝ่ายช่วยอำนวยความสะดวก (Staff) จะทำหน้าที่ในการให้คำปรึกษาและเสนอแนะแก่ฝ่ายปฏิบัติงานหลัก ซึ่งทั้ง 2 ส่วนงานมักจะมีทัศนคติในทางไม่ดีต่อกันจนทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นเสมอ

6. ความขัดแย้งระหว่างองค์การ (Inter organization Conflict) เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างองค์การต่อองค์การ เกิดขึ้นเมื่อองค์การมีคู่แข่งกันในด้านต่างๆ เช่น แย่งลูกค้า

ผู้สนับสนุนตลอดจนทรัพยากรและข้อมูลต่าง ๆ จากหน่วยงานอื่น ๆ การแข่งขันเหล่านี้จะทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างองค์กรได้

4. สาเหตุการเกิดความขัดแย้ง

สาเหตุของความขัดแย้ง สามารถแบ่งออกเป็น 5 ปัจจัยด้วยกัน (วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ, ผู้แปล, 2547, น. 7 – 20) คือ

1. ปัญหาความสัมพันธ์ หมายถึง สิ่งที่เราเห็นหรือเข้าไปเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับกลุ่มอื่นๆ ในสภาพของความขัดแย้งนั้น อาจจะทำให้ลักษณะของกลุ่มเปลี่ยนไปจากสาเหตุของประวัติของสัมพันธ์ภาพ อารมณ์ที่รุนแรง การรับรู้ที่ผิดพลาดและลักษณะตายตัว การสื่อสารที่ไม่ดีหรือการสื่อสารที่บกพร่อง พฤติกรรมที่ไม่สร้างสรรค์ซ้ำแล้วซ้ำอีก ทำให้เกิดปัญหาในความสัมพันธ์จนนำไปสู่ความขัดแย้ง

2. ค่านิยมที่แตกต่างกัน เป็นระบบของความเชื่อที่นำเราไปสู่การตัดสินใจว่า อะไรดีหรือเลว อะไรถูกหรือผิด ซึ่งความแตกต่างในค่านิยมไม่จำเป็นที่จะก่อให้เกิดความขัดแย้งเสมอไป

3. ปัญหาด้านข้อมูล ความขัดแย้ง อาจเกิดขึ้นเมื่อมีข้อมูลมากหรือน้อยเกินไปเกี่ยวกับเรื่องที่เราจะต้องตัดสินใจ มีการแปลผลของข้อมูลผิดพลาดและข้อสรุปที่ไม่ถูกต้อง มีความเห็นที่แตกต่างกัน ไปในข้อมูลและวิธีการ ได้มาซึ่งข้อมูลที่แตกต่างกันก็นำไปสู่ความขัดแย้งได้

4. ปัญหาด้านโครงสร้าง โครงสร้างเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดไว้แล้วปัญหาด้านโครงสร้างบางอย่างจะเกี่ยวข้องกับทรัพยากร กฎระเบียบ บทบาท ภูมิศาสตร์ ระยะเวลา กระบวนการและระบบราชการที่ใช้อยู่ซึ่งโครงสร้างเหล่านี้เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งได้

5. ความต้องการหรือผลประโยชน์ การแข่งขันกันเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์หรือความต้องการต่างๆ ที่มีอยู่ไม่จำกัดกับปริมาณของทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดก็นำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งได้

ความขัดแย้งภายในองค์กร มีสาเหตุที่สำคัญ 6 ประการคือ (Jones, 1994, pp.: 503 - 506 อ้างถึงใน มุฮัมหมัดรอฟีอี มุซอ, 2549, น.15 - 20)

1. สาเหตุจากการพึ่งพิงกันระหว่างงานหรือระหว่างกลุ่ม (Task or Group Interdependence) ในหน่วยงานถ้ามีงานที่ต้องทำต่อเนื่องกัน หรือมีงานที่ต้องทำพร้อม ๆ กันมักจะเกิดความขัดแย้งอันเนื่องมาจากงานของหน่วยอื่นช้า ซึ่งส่งผลกระทบต่อการทำงานของหน่วยงานถัดมา

2. การขาดแคลนทรัพยากร (Scarc Resources) ในการดำเนินกิจกรรมขององค์กร ถ้าหากว่าทรัพยากรขององค์กรมีไม่เพียงพอ เช่น งบประมาณไม่เพียงพอ ขาดแคลนกำลังคน

ยานพาหนะหรือวัสดุอุปกรณ์ มักจะเกิดการช่วงชิงทรัพยากรระหว่างหน่วยงาน ซึ่งนำไปสู่ความขัดแย้งในองค์กรได้ง่าย

3. เป้าประสงค์ไม่สอดคล้องกัน (Goal Incompatibility) ในการดำเนินกิจกรรมขององค์กร หลายครั้งที่เป้าหมายของคนในองค์กรไม่ตรงกัน เช่น บางกลุ่มอาจมุ่งเน้นกำไร แต่บางกลุ่มเน้นความพึงพอใจของลูกค้า เป้าประสงค์ที่ไม่สอดคล้องกันดังกล่าวมักจะก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นได้ง่าย

4. ความล้มเหลวในการสื่อสาร (Communication Failures) ความล้มเหลวในการสื่อสารมักจะเกิดจากการบิดเบือนข่าวสาร ไม่ให้ข่าวสารตามความเป็นจริง ก็จะทำให้เกิดความขัดแย้งในองค์กรได้ หรือในบางครั้งถ้าองค์กรขาดการสื่อสารระหว่างกันก็จะนำไปสู่ความเข้าใจที่ไม่ตรงกัน ก่อให้เกิดความขัดแย้งได้ง่าย

5. ความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual Difference) บุคคลที่มีภูมิหลังแตกต่างกัน มีบุคลิกภาพแตกต่างกัน หรือมีค่านิยมที่แตกต่างกัน มักจะคิดและกระทำไม่เหมือนกัน ซึ่งลักษณะดังกล่าวหลายครั้งก็มักจะเกิดความขัดแย้งระหว่างบุคคลขึ้นได้

6. ระบบการให้รางวัลไม่เหมาะสม (Inappropriate Reward System) ในองค์กรบางแห่งวางระบบการให้รางวัลไม่เหมาะสม เช่น ให้รางวัลเฉพาะผู้ที่ใกล้ชิด ไม่ได้สนใจ บุคคลที่อยู่ห่างไกล ก็จะทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้น หรือในบางครั้งผู้บริหารองค์กรให้รางวัลเฉพาะผู้ที่ทำงานหลัก สัมให้รางวัลผู้ที่ทำงานสนับสนุน ก็มักจะทำให้ผู้ที่ทำงานสนับสนุนเกิดความน้อยเนื้อต่ำใจ เกิดความขัดแย้งในองค์กรขึ้นได้

สาเหตุของความขัดแย้งที่จะพบบ่อยๆ ในองค์กร ได้แก่ (วันชัย มีชาติ, 2548, น. 163 -166)

1. การขัดแย้งของเป้าหมาย เกิดขึ้นเมื่อทิศทางของกลุ่มไม่ได้ไปในทิศทางเดียวกัน สมาชิกในกลุ่มไม่เห็นพ้องต้องกัน

2. การแย่งชิงทรัพยากร ในสภาวะปัจจุบันซึ่งองค์กรต้องทำงานภายใต้ระบบเปิด สภาพแวดล้อม มีการเปลี่ยนแปลง การแย่งชิงทรัพยากรระหว่างงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนบุคคลจึงมักเกิดขึ้น

3. การขัดแย้งกันของค่านิยมและผลประโยชน์ในองค์กรมีกลุ่มย่อย ๆ ที่มีค่านิยมและผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน

4. การขึ้นอยู่กับระหว่างกันของงาน ในองค์กรจะเป็นระบบประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ จุดที่ทำงานร่วมกันประสานงานกันอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นได้ การขึ้นอยู่กับระหว่างกันของงานมี 3 รูปแบบ คือ Pooled interdependence เป็นระบบที่ต่างฝ่ายต่างทำแต่ผลการ

ทำงานของแต่ละฝ่ายจะส่งผลกระทบต่อฝ่ายอื่น ๆ คือ ระบบการทำงานที่ต้องพึ่งพากัน ผลผลิตของหลาย ๆ หน่วยงานจะเป็นปัจจัยนำเข้าของหน่วยงานเดียวกัน การที่ต้องทำงานด้วยกันอาจนำไปสู่ความขัดแย้งได้

5. ความคลุมเครือของบทบาทในการทำงานในองค์กรฝ่ายต่าง ๆ มักจะมีขอบเขตความรับผิดชอบของตนเอง ทำให้เกิดปัญหาว่าหน่วยงานใดควรจะทำอะไร ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานได้

6. ปัญหาการติดต่อสื่อสารอาจนำไปสู่ภาวะความขัดแย้งขึ้นได้ การขาดการติดต่อสื่อสาร ทำให้คนขาดข้อมูลหรือมีข้อมูลมากเกินไป ความขัดแย้งจากการสื่อสารในองค์กร

7. ปัญหาด้านสถานภาพ การที่บุคคลในองค์กรมีสถานภาพที่หลากหลายและเป็นสถานภาพขัดกันเอง จะทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นได้ เช่น หัวหน้างาน ผู้จัดการฝ่ายผลิตอาจขัดแย้งกับผู้จัดการฝ่ายการตลาด

8. คุณลักษณะของบุคคลหรือธรรมชาติของบุคคล มีลักษณะยึดตัวเองเป็นใหญ่ หัวรั้นและเผด็จการ

9. การรับรู้เกี่ยวกับความขัดแย้ง ความขัดแย้งเป็นเรื่องของการเรียนรู้และความรู้สึกของบุคคล

10. การเปลี่ยนแปลง ความขัดแย้งอาจเกิดจากการกำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบไม่ชัดเจน บรรยากาศในองค์กรไม่เหมาะสม ปัญหาการรบกวน

ดุก (Duke, 1976 อ้างถึงในเชิง ไชยหลาก และคณะ, 2545, น. 17) ได้สรุปแนวคิดของผู้ทรงคุณวุฒิต่างๆ เกี่ยวกับสาเหตุของความขัดแย้ง โดยสรุปว่าสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความขัดแย้งไว้มีใจความสำคัญ คือ

1. ความขัดแย้ง เป็นผลมาจากการมีเจ้าของ การใช้ และการกระจายของสินค้า และทรัพยากร

2. ความขัดแย้ง เป็นผลมาจากเกียรติยศ ศักดิ์ศรี ตำแหน่ง ฐานะ และการส่งเสริมบุคลิกภาพ

3. ความขัดแย้ง เป็นผลมาจากการควบคุม หรือการชี้แนวทางให้ผู้อื่นปฏิบัติ รวมถึงการควบคุมเครื่องมือต่างๆ ของรัฐ

4. ความขัดแย้ง เป็นผลมาจากค่านิยม

5. ความขัดแย้ง เป็นผลมาจากบทบาท

6. ความขัดแย้ง เป็นผลมาจากวัฒนธรรม

7. ความขัดแย้ง เป็นผลมาจากการผู้สนับสนุนอุดมการณ์ที่ต่างกันและตรงกันข้าม

สถาบันยุทธศาสตร์สันติวิธี สำนักงานสภาพความมั่นคงแห่งชาติ (2545: น. 9 - 12) โดยประเวศ วะสี (2545, น. 15-16) ได้กล่าวถึงสาเหตุแห่งความรุนแรงในสังคมไทยมีอย่างน้อย 6 ประการใหญ่ๆ คือ 1) การขาดความยุติธรรมในสังคม 2) วัฒนธรรมและโครงสร้างอำนาจ 3) กฎหมายและอำนาจรัฐ 4) การพัฒนาสมัยใหม่ 5) การขาดความรู้และทักษะในการแก้ปัญหา ด้วยสันติวิธี 6) วิธีคิดและการศึกษา

5. ประเภทและชนิดของความขัดแย้ง

วันชัย วัฒนศัพท์ (2548, น. 11-12) คัดแบ่งชนิดของความขัดแย้ง ซึ่งได้แก่

1. ความขัดแย้งด้านข้อมูล (Data Conflict) เป็นความขัดแย้งที่เกิดจากข้อมูลที่น้อย ทำให้มีการแปลผลที่ผิดพลาด หรือมีการวิเคราะห์ออกมาด้วยความเห็นต่างกัน หรือมีปัญหาการรับรู้ข้อมูลที่แตกต่างกัน (Perception) หรือการมีข้อมูลมากเกินไปก็สามารถทำให้เกิดความขัดแย้งได้

2. ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ (Relationship Conflict) เป็นปัญหาความขัดแย้งที่เกิดจากปัญหาด้านบุคลิกภาพ พฤติกรรมต่างๆ ในอดีต อารมณ์ที่รุนแรง ความเข้าใจผิด และการสื่อสารที่บกพร่อง

3. ความขัดแย้งจากผลประโยชน์ (Interest Conflict) จะเป็นความขัดแย้งที่ทำให้เกิดการแย่งชิงผลประโยชน์ มีหรือมีไม่เพียงพอ เป็นเรื่องของทั้งตัวเนื้อหา กระบวนการ และจิตวิทยา

4. ความขัดแย้งทางด้านโครงสร้าง (Structure Conflict) เป็นความขัดแย้งที่เกิดจากการแย่งชิงอำนาจ การใช้อำนาจ การกระจายอำนาจ ปัญหาโครงสร้าง รวมไปถึงกฎ ระเบียบ บทบาท ภูมิศาสตร์ ระยะเวลา และระบบ

5. ความขัดแย้งทางด้านคุณค่า (Value Conflict) เป็นความขัดแย้งที่เกิดจากระบบความเชื่อ ความแตกต่างในค่านิยมและชนบประเพณี ประวัติของแต่ละบุคคล รวมถึงการเล็งดูที่หล่อหลอมเขาขึ้นมา

6. ประโยชน์และโทษของความขัดแย้ง

6.1 ประโยชน์ของความขัดแย้ง

ความขัดแย้งมีทั้งประโยชน์และโทษทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประเภทของความขัดแย้งและระดับของความขัดแย้ง โดยมีบุคคลหลายท่านชี้ให้เห็นว่าความขัดแย้งมีประโยชน์ในด้านต่างๆ เช่น

ค็อยท์ซ (Deutsch, 1971 อ้างถึงในเสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, 2534, น.21) ได้สรุปบทบาทที่เป็นประโยชน์ของความขัดแย้งไว้ดังนี้

1. ป้องกันความเลื่อมใส
2. เป็นตัวกระตุ้นให้บุคคลเกิดความสนใจ และเกิดความอยากรู้อยากเห็น
3. เป็นสื่อที่ทำให้ปัญหาต่างๆ ถูกนำมาตีแผ่ และหาทางแก้ไข
4. เป็นรากเหง้าของการเปลี่ยนแปลงของบุคคลและสังคม
5. ความขัดแย้งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทดสอบและประเมินผลตนเอง
6. ความขัดแย้งจะทำให้เห็นขอบเขตของกลุ่มชัดเจนขึ้น ทำให้เห็นว่าแต่ละกลุ่มมีขอบเขตเพียงใด หรือใครเป็นสมาชิกของกลุ่มบ้าง ซึ่งจะช่วยให้สมาชิกได้แสดงเอกลักษณ์ว่าตนเองเป็นสมาชิกของกลุ่มนี้

7. ความขัดแย้งภายนอกมักจะทำให้เกิดความกลมเกลียวภายในกลุ่ม

6.2 โทษของความขัดแย้ง

เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์ (2534, น. 20) ได้สรุปผลเสียหรือโทษของความขัดแย้งซึ่งสามารถสรุปได้ ดังต่อไปนี้

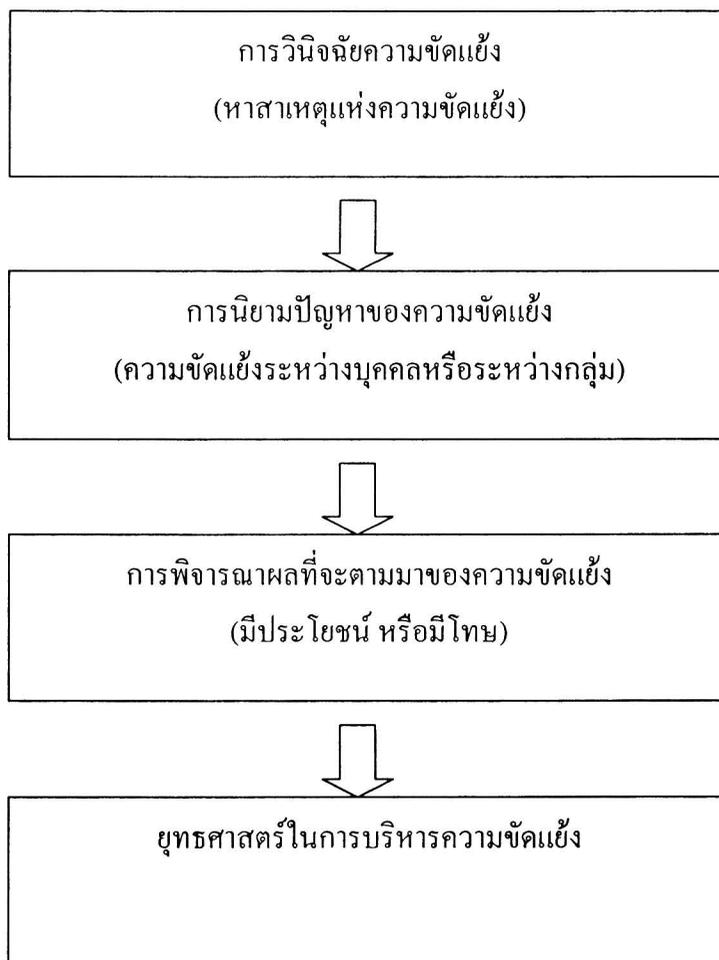
1. ขาดการยอมรับซึ่งกันและกัน ขาดความไว้วางใจ ไม่เคารพซึ่งกันและกัน บุคคลจะตั้งแง่หรือใช้เล่ห์เหลี่ยมเข้าหากัน
2. ขาดความร่วมมือ คู่ขัดแย้งต่างก็ไม่ให้ความร่วมมือในการทำงาน
3. ขาดความคิดริเริ่ม บุคคลจะทำงานเฉพาะส่วนที่ตนเองรับผิดชอบ หรือทำงานตามที่ถูกสั่งให้ทำเท่านั้น
4. การสื่อสารระหว่างบุคคลถูกบิดเบือน อาจโดยความตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ได้
5. ทำให้เกิดความเครียด สุขภาพจิตเสีย
6. ทำให้ประสิทธิภาพในการทำงานของบุคคลลดลง
7. ทำลายความสามัคคี และความกลมเกลียวในการทำงานของกลุ่ม
8. เป็นอุปสรรคต่อกระบวนการตัดสินใจ มักจะขาดข้อมูลเพื่อประกอบการตัดสินใจ จึงทำให้ต้องตัดสินใจด้วยความเสี่ยง
9. ทำทนายและส่งเสริมให้รักษาสถานภาพเดิม (status quo) ไม่ส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
10. ทำให้บุคคลหรือองค์การเกิดความเสียหาย อาจเป็นชื่อเสียง เกียรติยศ ทุนทรัพย์ ผลผลิต หรือแม้แต่ชีวิต
11. ถ้าแก้ปัญหาไม่ตีความขัดแย้งอย่างหนึ่งจะนำไปสู่ความขัดแย้งอย่างอื่นๆ อีก
12. ความขัดแย้งทำให้คนไม่พอใจที่จะทำงาน ทำให้เกิดการ “เลื่อยงาน”

13. ทำให้สูญเสียกำลังคน เมื่อบุคคลไม่สามารถที่จะทนดู และทนอยู่ร่วมงานภายใต้บรรยากาศของความขัดแย้งที่รุนแรงได้ จึงหนีไปจากองค์กรนั้น

7. การบริหารความขัดแย้ง

การบริหารความขัดแย้งมีขั้นตอนกระบวนการบริหารความขัดแย้ง (Conflict management process) ดังต่อไปนี้ (เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์ , 2534, น. 116)

ภาพที่ 1.5 กระบวนการบริหารความขัดแย้งดังกล่าวสามารถแสดงผล ดังรูป

จากผังแสดงกระบวนการในการบริหารความขัดแย้ง เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์ (2543, น. 117 - 123) ได้อธิบายกระบวนการดังกล่าว ดังนี้

1. การวินิจฉัยความขัดแย้ง

การวินิจฉัยความขัดแย้ง เป็นการพิจารณาสาเหตุแห่งความขัดแย้ง ซึ่งความขัดแย้งอาจมาจากความแตกต่างในเป้าหมาย วิธีการ หรือความแตกต่างของบุคคล ความขัดแย้งที่มีสาเหตุที่แตกต่างกัน ย่อมใช้วิธีการบริหารที่แตกต่างกัน การวินิจฉัยความขัดแย้งในกลุ่มองค์กร อาจนำ

ตารางตรวจสอบสาเหตุของความขัดแย้งมาช่วยในการวิเคราะห์ เพื่อให้ง่ายในการจำแนกต่อปัญหาความขัดแย้งดังกล่าวได้

2. การนิยามปัญหาความขัดแย้ง

การนิยามปัญหาความขัดแย้งเป็นการพิจารณาว่าธรรมชาติของความขัดแย้งเป็นความขัดแย้งระหว่างบุคคลกับบุคคล บุคคลกับกับกลุ่ม หรือระหว่างกลุ่มกับกลุ่ม

3. การพิจารณาผลที่จะตามมาของความขัดแย้ง

การพิจารณาผลที่จะตามมาของความขัดแย้งว่าเป็นไปในทางที่ดีหรือไม่ดี ผลที่จะเกิดในขณะนี้เป็นอย่างใด และผลที่จะเกิดในอนาคตเป็นอย่างใด ความขัดแย้งที่มากหรือน้อยเกินไป อาจจะทำให้เกิดผลลบ แต่ถ้าหากความขัดแย้งที่อยู่ในระดับที่เหมาะสมจะทำให้ความขัดแย้งเกิดประโยชน์

4. ยุทธศาสตร์ในการบริหารความขัดแย้ง

ยุทธศาสตร์ในการบริหารความขัดแย้ง เป็นการพิจารณาว่าจะใช้เทคนิควิธีใดในการบริหารความขัดแย้งที่เหมาะสมกับปัญหาและสถานการณ์ โดยจะต้องยึดมั่นหลักที่ว่าเพิ่มความขัดแย้งที่มีอยู่น้อย ลดความขัดแย้งที่มีอยู่มาก ทำให้ความขัดแย้งอยู่ในระดับที่พอเหมาะซึ่งจะส่งผลต่อประสิทธิภาพขององค์การ

15. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องดังกล่าวนี้ ได้มีนักวิชาการให้ความสนใจศึกษาในแง่มุมต่างๆ มากมาย อาทิเช่น

รณน สุระวิทย์ (2544, อ้างถึงใน วีระกิตติ์ หาญปริพรรณ์, 2541 : น.35) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมในเขตพื้นที่รับผิดชอบของสถานีตำรวจภูธรอำเภอเมือง จังหวัดยะลา พบว่า ปัจจัยด้านความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรมในประเด็นการให้ความสำคัญต่อปัญหาอาชญากรรมเป็นเพียงปัจจัยเดียวที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันอาชญากรรม ส่วนปัจจัยอื่น ๆ ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ ลักษณะที่อยู่อาศัย ประสบการณ์ในคดีอาชญากรรม และความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรมในประเด็นความศรัทธาของประชาชนต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ ไม่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมในพื้นที่รับผิดชอบของสถานีตำรวจภูธรอำเภอเมือง จังหวัดยะลา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ศักดิ์ดา ทองพิทักษ์ (2544, อ้างถึงใน วีระกิตติ์ หาญปริพรรณ์, 2541 : น.35)

ได้ศึกษาเรื่อง การระดมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันปราบปรามอาชญากรรม : กรณีศึกษาสถานีตำรวจนครบาลโชคชัย พบว่ารูปแบบการระดมการมีส่วนร่วมในรูปแบบด้านบวก ได้แก่ การสมัครใจเข้าร่วมในการมีส่วนร่วมเพื่อสร้างจิตสำนึกในการที่จะร่วมกันในการป้องกันปราบปรามอาชญากรรมของชุมชน เป้าหมายของผู้ระดมการมีส่วนร่วม (ตำรวจ) ร่วมให้ข้อมูลข่าวสาร ร่วมในการตัดสินใจ และร่วมกำหนดนโยบาย เป้าหมายของผู้ถูกระดมการมีส่วนร่วม (ประชาชน/ชุมชน) มีเป้าหมายลำดับแรก คือร่วมแนวคิดเป็นแนวคิดที่ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาให้กับชุมชนของตนเอง และลำดับต่อมา ร่วมในส่วนบุคคล กลุ่มประชาชนที่เป็นเป้าหมายมีการรวมกันอยู่อย่างเข้มแข็งแล้ว ทำให้ขั้นตอนการระดมการมีส่วนร่วมทำได้รวดเร็วขึ้น ระดับการระดมการมีส่วนร่วมในระดับร่วมติดตามประเมินผลมีจำนวนน้อย กลุ่มแกนนำในการระดมการมีส่วนร่วม ได้แก่ ประธานชุมชน คณะกรรมการชุมชน/หมู่บ้าน และคณะกรรมการตรวจสอบและติดตามการบริหารงานตำรวจระดับหมู่บ้าน คณะกรรมการตรวจสอบและติดตามการบริหารงานตำรวจระดับสถานีตำรวจ การระดมการมีส่วนร่วมจะต้องเริ่มในส่วนที่เป็นแกนนำของกลุ่มหรือชุมชนก่อน แล้วจึงขยายไปยังประชาชนทั่วไป บทบาทและสถานภาพของผู้ระดมระดับสูงมีผลต่อการระดมการมีส่วนร่วม ทำให้เกิดการยอมรับได้ง่าย เกิดความเชื่อมั่น คณะกรรมการตรวจสอบและติดตามการบริหารงานตำรวจระดับสถานีตำรวจ เป็นกิจกรรมมีเป้าหมายสูงในระดับกำหนดนโยบาย ระดับทางวิชาการสูง สามารถดำเนินงานได้อย่างเป็นรูปธรรม และยังสามารถสนับสนุนความพร้อมของเจ้าหน้าที่ตำรวจ ในการระดมการมีส่วนร่วมจากประชาชนส่วนอื่นๆ ได้เป็นอย่างดี ส่วนปัจจัยที่สำคัญต่อขวัญและกำลังใจของเจ้าหน้าที่ตำรวจ และความสำเร็จของการระดมการมีส่วนร่วมของประชาชน วัสดุ อุปกรณ์ และเครื่องมือเครื่องใช้ รวมทั้งงบประมาณในการระดมการมีส่วนร่วม มีความขาดแคลน แต่ได้รับการสนับสนุนร่วมมือจากภาคเอกชน จัดหาเพิ่มเติมให้โดยผ่านทางคณะกรรมการตรวจสอบและติดตามการบริหารงานตำรวจระดับสถานีตำรวจ

ชัยพร พานิชอัตรา (2543, อ้างถึงใน วีระกิตติ์ หาญปริพรรณ์, 254, น. 36)

ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในชนบทต่อการปฏิบัติงานตำรวจชุมชนและมวลชนสัมพันธ์ กรณีศึกษา หมู่บ้านหลุก ตำบลเหมืองง่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน พบว่า ในการรับรู้การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานชุมชนและมวลชนสัมพันธ์ทั้ง 5 มิติ คือ การมีส่วนร่วมคิด การมีส่วนร่วมวางแผน การมีส่วนร่วมตัดสินใจ การมีส่วนร่วมปฏิบัติงาน และการมีส่วนร่วมประเมินผลในการปฏิบัติงานชุมชนและมวลชนสัมพันธ์ จากเดิมที่ประชาชนไม่มีส่วนร่วม แต่เมื่อมีการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปฏิบัติงานชุมชนและมวลชนสัมพันธ์ โดยการวิจัย

เชิงปฏิบัติการตามหลักการของ J. Lofland ใน 6 ด้าน (มีการกระทำ มีกิจกรรม มีแบบแผน มีความสัมพันธ์ในกลุ่ม มีส่วนร่วม มีสภาพทางสังคม) และนำยุทธวิธีการเปลี่ยนแปลงมา 1 ลักษณะ คือ Persuasive Strategy (โดยการโน้มน้าวจิตใจ ซึ่งผิดถูก ให้เกิดมีทัศนคติและสร้างค่านิยมที่ดีใหม่) พร้อมกับเทคนิค F.S.C. (Future Search Conference) มาดำเนินการพัฒนาการมีส่วนร่วมโดยการฝึกอบรม โดยมีผลการประเมินหลังจากพัฒนาแล้วพบว่าประชาชนมีส่วนร่วมเพิ่มขึ้นทั้ง 5 มิติ

Raffel William E. (2001, อ้างถึงใน วีระกิตติ์ หาญปริพรรณ์, 2541, น. 35) ได้ศึกษาเรื่อง Citizen Police Academies : A communication and sociolegal Perspective พบว่ากระบวนการยุติธรรมมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีความร่วมมือจากประชาชน เพื่อลดปัญหาอาชญากรรมอย่างมีประสิทธิภาพ และการที่สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างประชาชนกับตำรวจในการเสริมสร้างทัศนคติที่ดีต่อตำรวจ คือ การจัดตั้ง Citizen Police Academy ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์ตำรวจชุมชนมวลชนสัมพันธ์จะเป็นการให้ประชาชนทราบว่า ภารกิจหน้าที่ของตำรวจต้องปฏิบัติทุกวันมีอะไรบ้าง โดยเป็นการที่ประชาชนเข้าไปเรียนรู้การบังคับใช้กฎหมายของตำรวจต่ออาชญากรรม

ยศศักดิ์ โกไศยกานนท์ (2548) ศึกษาเรื่องการพัฒนาแนวคิดยุติธรรมชุมชนสู่ระบบกฎหมายคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ พบว่าทุนทางสังคม โดยเฉพาะการยอมรับนับถือผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้อาวุโส หรือผู้สูงอายุนั้น มีความเข้มแข็งมากที่สุด ถัดมาคือวัฒนธรรมท้องถิ่น จารีตประเพณี ศาสนาและความเชื่อต่าง ๆ ที่ยังคงเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นดั้งเดิมเอาไว้ได้ ความเข้มแข็งเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น พบว่าภาคเหนือกับภาคอีสานมีความเข้มแข็งมากกว่าภาคกลางและภาคใต้มาก ส่วนความเชื่อเรื่องผีนั้นภาคเหนือและอีสานตอนบนคือจังหวัดสกลนครยังคงมีหลงเหลืออยู่และในภาคใต้นั้นมีความเข้มแข็งทางศาสนามาก ไม่ว่าจะเป็นพุทธหรือมุสลิมมีจารีตวัฒนธรรมของการอยู่ร่วมกัน โดยใช้การพบปะกัน ซึ่งเป็นจุดเอื้ออย่างหนึ่งต่อการพัฒนาแนวคิดยุติธรรมชุมชน โดยเฉพาะในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

สุภัทรา กรอุไร (2543) ศึกษาเรื่องการประណอมข้อพิพาททางอาญา พบว่าการประណอมข้อพิพาททางอาญาในประเทศไทยแบ่งออกได้ 2 กลุ่ม คือ

1. การประណอมข้อพิพาททางอาญาตามกฎหมายโดยองค์กรของรัฐ ซึ่งมีองค์กรของรัฐที่ทำหน้าที่ในการประណอมข้อพิพาท ได้แก่ ฝ่ายปกครองกระทรวงมหาดไทยได้ออกข้อบังคับว่าด้วยการปฏิบัติงานประណอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2530 ให้ปฏิบัติหน้าที่ใกล้เคียงประណอมข้อพิพาทระหว่างราษฎรในหมู่บ้าน เกี่ยวกับข้อพิพาททางแพ่งและข้อพิพาททางอาญาที่เป็นความผิดอันยอมความได้ ตำรวจเมื่อมีกรณีพิพาทในทางอาญา

เกี่ยวกับความผิดอันยอมความได้เข้าสู่กระบวนการสอบสวน โดยผู้เสียหายได้ร้องทุกข์ตามกฎหมายแล้ว พนักงานสอบสวนจะพยายามประนอมข้อพิพาทในระหว่างคู่กรณีให้ก่อน ซึ่งการประนอมข้อพิพาทดังกล่าวเป็นการพยายามที่จะไกล่เกลี่ยให้คู่กรณีระงับคดีต่อกัน อัยการ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชั้นอัยการกระทำโดยให้คู่กรณีพิพาทในความผิดทางแพ่งและความผิดทางอาญาที่เป็นความผิดอันยอมความได้ ซึ่งประสงค์จะให้พนักงานอัยการทำการประนอมข้อพิพาท ก็จะทำให้พนักงานอัยการผู้รับผิดชอบสำนวนทำหน้าที่สื่อเชิญคู่กรณีมาสอบถามความประสงค์ หากคู่กรณียินยอมพนักงานอัยการก็จะแจ้งสิทธิและพันธะทางกฎหมาย เมื่อประนอมข้อพิพาทสำเร็จพนักงานอัยการเจ้าของสำนวนก็จะจัดทำบันทึกเสนอให้หัวหน้าพนักงานอัยการพิจารณาให้ความเห็นต่อไป และศาล ข้อพิพาทที่เข้าสู่ชั้นศาลไม่ว่าจะเป็นคดีความผิดที่ยอมความได้หรือไม่ก็ตาม ผู้พิพากษาจะไม่ทำการประนอมข้อพิพาททางอาญาในชั้นนี้ สำหรับความผิดอันยอมความได้ศาลมักจะกระทำเพียงสอบถามคู่ความว่าเคยมีการเจรจาดกลงกันหรือไม่ และชี้แนะให้ได้เจรจาดกลงกันเท่านั้น ทั้งนี้ เพราะไม่มีกฎหมายให้อำนาจไว้โดยตรง แต่สำหรับศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลางมีความแตกต่างไปจากศาลอื่น โดยได้มีการออกข้อกำหนดเกี่ยวกับการประนอมข้อพิพาทว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2540 เพื่อให้การพิจารณาคดีของศาลเป็นไปอย่างรวดเร็ว

2. การประนอมข้อพิพาททางอาญาโดยกลุ่มอาสาสมัครจากชุมชนซึ่งมีโครงการที่น่าสนใจ ได้แก่ ศาลาประนอมข้อพิพาทหรือศาลหมู่บ้านซึ่งโครงการนี้เป็นนโยบายของนายเซอร์วิศศุทธลาภา ตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดกำแพงเพชร ได้ดำเนินการจัดตั้งศาลาประนอมข้อพิพาทเพื่อทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยประนีประนอมข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างประชาชนในหมู่บ้าน โดยให้ประชาชนในหมู่บ้านเข้ามามีบทบาทในการระงับข้อพิพาทด้วยตนเอง ซึ่งอาศัยค่านิยมความเชื่อของชาวบ้านในเรื่องของการเคารพนับถือในหมู่บ้านมากรูปให้เป็นระบบขึ้น และอนุญาตศาลาการหมู่บ้าน เป็นโครงการที่กระทรวงยุติธรรมได้จัดให้มีการฝึกอบรมและสัมมนาผู้นำชุมชนในท้องถิ่นให้มีความรู้ความเข้าใจในกฎหมายเบื้องต้น พร้อมทั้งฝึกเทคนิคการไกล่เกลี่ยประนีประนอม เพื่อให้สามารถประนอมและระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นของตนได้รวมทั้งส่งเสริมให้มีวัฒนธรรมที่ดีในการระงับข้อพิพาทในชุมชน

พิมลมาศ ศีลานุกาพ (2546) ศึกษาเรื่องการนำมาตรการในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้แก้ปัญหาคดีเด็กและเยาวชนที่กระทำผิด พบว่า การนำมาตรการในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้แก้ปัญหาคดีเด็กและเยาวชนเป็นกระบวนการทางเลือกใหม่ที่สามารถใช้ควบคู่กับกระบวนการยุติธรรมเดิม โดยนำมาใช้กับคดีความผิดบางประเภทที่ไม่ร้ายแรงเท่านั้น เพราะเป็นวิธีการแนวสันติ ผู้กระทำผิดจะไม่มีประวัติในการทำความผิด ชุมชน สังคม สามารถให้

อภัยได้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีความเหมาะสมที่จะนำมาใช้กับความผิดของเด็กและเยาวชน เพราะความผิดของเด็กและเยาวชนเป็นความผิดที่เกิดจากความตึกะนอง รู้เท่าไม่ถึงการณ์ ถูกผู้ใหญ่ชักนำเป็นพฤติกรรมลอกเลียนแบบ

อังคณา บุญสิทธิ์ และคณะ (2548) ศึกษาเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับวัฒนธรรมการระงับข้อพิพาทในท้องถิ่นไทย ผลการศึกษาพบว่า การระงับข้อพิพาทในท้องถิ่นไทย มีทั้งในรูปของการจัดการกับความขัดแย้งที่ทำเมื่อมีข้อพิพาทเกิดขึ้นแล้วใช้กติกาชุมชน และการป้องกันไม่ให้มีข้อพิพาทเกิดขึ้น ในรูปของการสร้างความเป็นอยู่ที่ดี การสร้างคุณภาพชีวิตที่ดี ตลอดจนการจัดสรรทรัพยากรและผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม การใช้กติกาชุมชนเข้ามาจัดการกับความขัดแย้ง ชุมชนทำโดยการระดมสมองให้ชาวบ้านหรือตัวแทนชาวบ้านทุกกลุ่มมาร่วมกันคิดร่วมกันทำ และถือเป็นข้อตกลงร่วมกันที่ทุกคนยอมรับและถือปฏิบัติ คนที่เข้ามาร่วมในกระบวนการนี้ ก็เพราะรับรู้ถึงประโยชน์ที่ตนและชุมชนจะได้รับ ยอมรับในวิถีทางนี้ และเมื่อมีการประพฤติปฏิบัติผิดไปจากข้อตกลงหรือกติกาชุมชน ก็มีบทบาทญาติให้มีการชดใช้เยียวยาความเสียหายนั้น มีกระบวนการบูรณาการเพื่อให้ทุกคนมีความสัมพันธ์ที่ดีและมีความผูกพันกับสถาบันทางสังคม มีทักษะในการอยู่ร่วมกันอย่างยอมรับและให้เกียรติกัน ในฐานะเพื่อนมนุษย์ที่เท่าเทียมกันและให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

สมิหรา จิตลดากร (2530) ได้ศึกษาเรื่อง “การสำรวจสถานการณ์ทางสังคมการเมืองและเศรษฐกิจในจังหวัดชายแดนภาคใต้” พบว่าผลของการปฏิบัติงานตามนโยบายความมั่นคงแห่งชาติของหน่วยงาน ศอ.บต. และพตท. 43 ยังไม่บรรลุตามเป้าหมายได้ทั้งหมด ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่นิยมพูดและเขียนภาษาไทย มีปัญหาเกี่ยวกับการว่างงาน ฐานะเศรษฐกิจดีขึ้นเล็กน้อย แต่โดยส่วนรวมยังถือว่าค่อนข้างต่ำ ยังมีความหวาดระแวงในสวัสดิภาพและความเป็นอยู่ไม่ไว้วางใจในตัวข้าราชการ และไม่ยอมรับรูปแบบการพัฒนาที่รัฐบาลกำหนด เมื่อประชาชนมีปัญหาเกิดขึ้น มักจะมาปรึกษากับผู้นำท้องถิ่นมากกว่าข้าราชการ

จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ และคณะ (2530) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การปกครองท้องถิ่นต่างวัฒนธรรม : สถานการณ์ในบริเวณ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้และแนวทางการแก้ไข” สรุปได้ว่า สถานการณ์ในบริเวณ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งแต่อดีตมา มีแนวโน้มและความเป็นไปได้ดีขึ้นจากจุดที่เสื่อมโทรมอย่างมาก คาดหวังว่าจะมีแรงผลักดันให้ดีขึ้นไปอีก และควรอยู่ในสภาพที่น่าพอใจอย่างมาก แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขบางประการ ได้แก่ การที่รัฐบาลไม่เปลี่ยนท่าที และนโยบายที่กระทำการได้ผลอยู่แล้ว และทำให้ต่อเนื่องจนบรรลุผล และที่สำคัญคือความไม่แน่นอนของนโยบาย ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้จากการเปลี่ยนรัฐบาลและผู้บริหารในระดับสูงหรือเกิดขึ้นจากการขัดแย้งกันเองระหว่างผู้นำของทางราชการ และโดยเหตุผลทางการเมือง

พยายามจะยกเลิกสิ่งที่ทำได้อยู่แล้ว เพื่อลดชื่อเสียงหรือผลงานของผู้ที่ได้รับความเคารพนับถือ หรือนิยมชมชอบในความคิดและสามารถจากประชาชน

วิลาศ ชูช่วย (2542) ศึกษาเรื่องสังคมกรรมทางการเมืองของชาวไทยมุสลิมใน จังหวัดสตูล พบว่าโครงสร้างสังคมในชุมชนมุสลิมเป็นรูปแบบทางสังคมที่มีเงื่อนไขทางศาสนา โดยเฉพาะศาสนาอิสลามเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิต ทั้งระดับปัจเจกชนและระดับกลุ่มบุคคล ตั้งแต่แรกเกิดจนตายจะมีศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องทุกขั้นตอน โดยกระบวนการสังคมกรรมโครงสร้างสังคมดังกล่าวมีระบบความเชื่อ ค่านิยม ทักษะคติ ปทัสถานและกิจกรรมทางสังคมที่อิงอาศัยศาสนา และจารีตประเพณีเป็นฐานรองรับ ดังนั้น กระบวนการหรือกลไกทางสังคม - วัฒนธรรมภายใต้ศาสนาอิสลามจึงเป็นปฐมฐานให้เกิดสังคมกรรม ซึ่งกลายเป็นฐานรองรับให้เกิดและพัฒนาสังคมกรรมทางการเมืองและด้านอื่น ๆ นอกจากนี้ พบว่าคุดตะฮ์วันศุกร์เป็นกลไกทางสังคม-วัฒนธรรมที่มีบทบาทอย่างมากในการเสริมสร้างบุคลิกภาพทางการเมืองหรือเอกลักษณ์ทางการเมือง

สุรพงษ์ โสธนะเสถียร (2531) ได้ศึกษาเรื่อง “ คุณลักษณะทางสังคมของชาวไทยมุสลิมและการสนองตอบต่อรัฐบาล ” ได้สรุปผลการศึกษาไว้ตอนที่หนึ่งว่าธรรมชาติของชาวไทยชายแดนภาคใต้ มีเอกลักษณ์ของความเป็นมุสลิมแบบไทยๆ ที่มีความโน้มเอียงในการมีทัศนะเชิงอนุรักษ์ แต่ก็ยอมรับความคิดใหม่ๆ ชาวไทยชายแดนภาคใต้มีจิตใจไม่แตกต่างจากชาวไทยแถบอื่น ๆ โดยเฉพาะพร้อมที่จะยอมรับและตอบสนองนโยบายของรัฐบาลทุกเรื่องที่ไม่กระทบต่อความเชื่อทางศาสนา แม้กระนั้นบางเรื่องที่ขัดต่อหลักศาสนา ชาวไทยมุสลิมก็ยังคงยอมรับหากอยู่ภายใต้การอธิบายด้วยเหตุผล ความรู้สึกที่ไม่มีมลทินในสายตาของสังคมและเพื่อนบ้าน ปัญหาสำคัญที่รัฐบาลจำเป็นต้องเร่งแก้ไข คือการสร้างความรู้สึกผูกพันต่อสถาบันต่างๆ ในทุกระดับ โดยเฉพาะควรเริ่มจากสถาบันที่ใกล้ตัวชาวบ้านมากกว่าสถาบันที่อยู่ไกล และการระดมการสร้าง ความผูกพัน ไม่จำเป็นต้องเริ่มที่ศาสนา ทั้งในแง่นโยบายและบุคลากรเพราะเป็นเรื่องเสี่ยง และไวต่อความรู้สึกของบุคคลในท้องถิ่น แต่น่าจะเริ่มที่นโยบายการพัฒนา ซึ่งขอบข่ายกว้างขวาง เช่น ด้านการศึกษา อาชีพ สาธารณูปโภค เป็นต้น โดยผ่านบุคลากรในท้องถิ่น เช่น สมาชิกสภาตำบล ส่วนเรื่องศาสนาหากรัฐบาลจะส่งเสริมก็น่าจะส่งเสริมเฉพาะด้านงบประมาณ โดยผ่านผู้นำทางศาสนา

กัญทิยา ใจกลางคูก (2543, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาถึงศักยภาพของชุมชนในการจัดการกับความขัดแย้ง พบว่า ชุมชนมีศักยภาพในการจัดการความขัดแย้งโดยใช้กลุ่มผู้นำ เครือข่ายผู้นำทั้งภายในและภายนอกชุมชน สำหรับการจัดการกับความขัดแย้งภายในชุมชน มี 2 วิธีด้วยกัน คือ แนวทางอย่างสันติ และแนวทางความรุนแรง ซึ่งการแก้ปัญหาดังกล่าวได้ผ่านกระบวนการ

แก้ปัญหาอย่างเป็นระบบเป็นไปตามขั้นตอนซึ่งผ่านกระบวนการเรียนรู้จากแหล่งความรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน

รัฐติกันต์ ปิ่นเปอะ (2543, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษา เรื่อง การจัดการแก้ไขความขัดแย้งในชุมชนชนบทภาคเหนือ ผลการศึกษาพบว่า โครงสร้างทางสังคมชุมชนชนบท มีส่วนเกี่ยวข้องที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง เกิดจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อความสัมพันธ์และเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจระบบการผลิต การบริโภค ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างการเมืองการปกครอง ที่ทำให้เกิดภาวะอำนาจทางการเมืองที่ไม่เท่าเทียมกัน ทำให้เกิดความขัดแย้งทั้งที่ปรากฏให้เห็นได้ชัดเจน และความขัดแย้งที่ไม่ปรากฏชัดเจน ลักษณะความขัดแย้งที่พบ ได้แก่ ความขัดแย้งที่เกิดจากผลประโยชน์ในชุมชนด้านการประกอบอาชีพที่แตกต่างของสมาชิกในชุมชน ระหว่างชาวบ้านกับเจ้าของโรงงาน ความขัดแย้งระหว่างสมาชิกในองค์กร ความขัดแย้งที่เกิดจากวัฒนธรรมประเพณี และความขัดแย้งระหว่างความเชื่อเดิมกับความเชื่อใหม่ ความขัดแย้งที่เกิดจากการเมืองการปกครอง อย่างไรก็ตามโครงสร้างทางสังคมไม่ได้มีส่วนก่อให้เกิดความขัดแย้งเท่านั้น แต่ได้ถูกใช้ เป็นเครื่องมือในการแก้ไขความขัดแย้ง ได้แก่ ระบบเครือญาติ ความสัมพันธ์ทางสังคม การใช้มิติอำนาจทางวัฒนธรรม คือ การที่ชุมชนมีความเอื้ออาทรกัน ถ้อยทีถ้อยอาศัย ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การเคารพนับถืออาวุโส ตลอดจนการนำกฎกติกา ระเบียบของกลุ่มที่ชุมชนช่วยกันคิดค้นขึ้นมาใช้ในการควบคุมไม่ให้เกิดความขัดแย้งหรือแก้ไขความขัดแย้งไม่มีความรุนแรงบางปลายออกไป

สันติ จิยะพันธ์ (อ้างถึงใน วันชัย วัฒนศัพท์, ถวิลวดี บุรีกุล, วิศิษฎ์ ชัชวาลทิพากร, 2546) ได้ศึกษาเรื่องความขัดแย้งในแนวคิดระหว่างรัฐกับสังคมในเรื่องสิทธิของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในประเทศไทย ซึ่งผลการศึกษาได้ชี้ให้เห็นว่า แนวความคิดระหว่างรัฐกับสังคมในเรื่องของสิทธิของประชาชนมีความขัดแย้งกัน เนื่องจากแนวความคิดของรัฐกับแนวความคิดของสังคม ในกระบวนการพัฒนาและการจัดการทรัพยากร มีความแตกต่างกัน โดยรัฐมีแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับศักยภาพของรัฐและภาคธุรกิจเอกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นักเทคนิควิชาชีพในการเป็นส่วนนำพัฒนาเศรษฐกิจสังคมเหนือภาคประชาชนและชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้ ยังมองว่าการดำเนินนโยบายการพัฒนาและการแบ่งสรรทรัพยากรเป็นเรื่องที่มีอยู่นอกเหนือปัจจัยทางการเมือง รัฐจึงมองว่าสิทธิของประชาชนควรอยู่ภายใต้ขอบเขตการควบคุมของรัฐ มิให้ขัดขวางเป็นอุปสรรคต่อแผนนโยบายของรัฐ ส่วนภาคสังคมเห็นว่าประชาชนและชุมชนในท้องถิ่นมีศักยภาพและภูมิปัญญาที่สอดคล้องกับการพัฒนา และจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น สิทธิของประชาชนและชุมชนในท้องถิ่น จึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อการ

เข้าถึงผลประโยชน์และทรัพยากรในสังคม รัฐจึงควรรับรองสิทธิของประชาชนในการพัฒนาและจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ชวลิต ศิริศักดิ์วัฒนา (2538 : บทคัดย่อ, อ้างถึงใน วันชัย วัฒนศัพท์, ถวิลวดี บุรีกุล, วิศิษฎ์ ชัชวาลทิพากร, 2546) ได้ศึกษาเรื่อง ความขัดแย้งในการเมืองท้องถิ่น : ศึกษากรณี การขยายเขตเทศบาลเมืองอ่างทอง ผลของการศึกษาปรากฏว่า ความคิดในการขยายเขตเทศบาล แม้จะเป็นหลักการที่ดี มุ่งสนองประโยชน์ของประชาชนเป็นที่ตั้งก็ตาม ในการดำเนินการตาม หลักการนี้ ยังได้รับการขัดขวางต่อต้านจากบุคคลกลุ่มผู้เสียประโยชน์ในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รวมทั้งประชาชนผู้ไม่เข้าใจในหลักการปกครองท้องถิ่น ทำให้ดำเนินการขยายเขต เทศบาล มีอุปสรรคปัญหาหลายประการ จนในที่สุดเทศบาลเมืองอ่างทองเพิ่มพื้นที่ได้อีกเพียง 2.85 ตารางกิโลเมตรเท่านั้น ซึ่งไม่สมเจตนาและเหตุผลที่เทศบาลได้ตั้งไว้ และปัญหากรณีการ ขยายเขตเทศบาลเมืองอ่างทองนี้ยังอาจจะเกิดขึ้นกับเทศบาลอื่นอีกหลายเทศบาล ซึ่งควรจะได้มี การศึกษาเรื่องนี้ให้กว้างขึ้น เพื่อผลดีของการพัฒนากระบวนการปกครองท้องถิ่นในอนาคต

มานิตย์ อินเมฆ (2543, บทคัดย่อ, อ้างถึงใน วันชัย วัฒนศัพท์, ถวิลวดี บุรีกุล, วิศิษฎ์ ชัชวาลทิพากร, 2546) ทำการศึกษาเรื่องความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการพัฒนานิคมอุตสาหกรรมของภาครัฐ ซึ่งผลการศึกษา พบว่า สาเหตุที่แท้จริงของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากการพัฒนานิคมอุตสาหกรรมประมวลได้หลายประการ ดังนี้

1. การแย่งชิงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งหมายถึงที่ดินสาธารณประโยชน์ ระหว่างรัฐกับประชาชน

2. ความวิตกกังวลของประชาชนเกี่ยวกับคุณภาพสิ่งแวดล้อม เมื่อนิคม อุตสาหกรรมเปิดดำเนินการ

3. ผลประโยชน์และการเมืองที่เกี่ยวข้อง

4. ความต้องการมีส่วนร่วมของสาธารณะในการกำหนดนโยบายการพัฒนา

สาเหตุปัญหาของความขัดแย้งยังมีความเกี่ยวพันไปถึงกระบวนการในการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งก็เป็นปัญหาที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขเช่นกัน อาทิ การ กำหนดนโยบายสาธารณะของภาครัฐ แนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมและประชาธิปไตยที่ ล้มเหลวกฎหมายที่ไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ บทบาทของรัฐที่ไม่ชัดเจน บทบาทของ NGO ที่ไม่สามารถคาดคะเนได้ บทบาทขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นที่ยังไม่เข้มแข็ง เครื่องมือทาง เศรษฐศาสตร์ที่ยังไม่เคยใช้ และที่สำคัญองค์กรอิสระที่ 3 (Third Party) ที่ยังไม่มาถึง

นอกจากนี้ บทความวิชาการที่นำเสนอแนวคิดที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับวิจัยดังกล่าว พอสังเขป คือ

1) ซอลีฮะห์ หะยีฮะมะแอ ได้เขียนหนังสือชื่อ “มโนทัศน์การศึกษาในอิสลาม” โดยนำเสนอองค์ความรู้ประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ คือ ความรู้ทั่วไปตามหลักอิสลาม กล่าวถึงอัลกุรอานว่าเป็นแหล่งแรกของการศึกษาอิสลาม และอัลฮุนนะห์ (วจนะและการประพฤติปฏิบัติของท่านศาสนทูต - รอซูล) เป็นแหล่งที่สองของการศึกษาอิสลาม ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในระบอบการดำเนินชีวิตของมุสลิมทุกด้าน ทักษะอิสลามธรรมชาติของมนุษย์มีความบริสุทธิ์จากความชั่วร้ายหรือบาปทั้งหลาย และถูกสร้างให้มีศักยภาพในตนเองและมีคุณลักษณะที่ดีงาม พร้อมจะได้รับการพัฒนาส่งเสริมให้งอกงาม เพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และเป็นบ่าวของพระเจ้าผู้ทรงสร้าง สำหรับญาณวิทยา (Epistemology) ในอิสลามมีแหล่งอ้างอิงมาจากคัมภีร์อัลกุรอานและฮุนนะห์ (พระวจนะ และการปฏิบัติของท่านศาสนทูตมุฮัมมัด (ช.ล.) ที่มีขอบเขตกว้างและไม่จำกัดอยู่กับคำถามทางด้านปัจจัยที่ทำให้เกิดความรู้และสิ่งภายนอกเท่านั้น ญาณวิทยาตามแนวคิดตะวันตกสมัยใหม่ โดยเฉพาะกลุ่มประจักษ์นิยม (เหตุผลนิยม) (อาทิเช่น John Lock, Herbertt Spencer, George Barkeley, และคนอื่น ๆ) มองความรู้ว่าเป็นการรู้จัก หรือมีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มาของความรู้เท่านั้น ญาณวิทยาในอัลกุรอาน Epistemology หรือทฤษฎีว่าด้วยความรู้ (Theory of knowledge) ในอัลกุรอาน ความรู้สามารถใช้อยู่สองประเด็นคือ กระบวนการให้ความรู้ และความรู้ในฐานะเป็นกรรม

ทั้งนี้ การบูรณาการองค์ความรู้ตามทักษะอิสลามและตะวันตกจะแตกต่างกัน คือ ตะวันตกจะมีแนวคิด Secularism (ลัทธิแยกศาสนาออกจากอาณาจักร) ที่คิดว่าความรู้ความสามารถแยกส่วนได้ (departementalised) ศาสตร์หรือความรู้ทางศาสนา มิใช่เฉพาะในโบสถ์ และต้องแยกออกจากการศึกษาทางด้านวิชาการทั่วไป ที่ครอบคลุมทั้งด้านวิทยาศาสตร์และการบริหารประเทศ แต่ในทักษะอิสลามการบูรณาการของความรู้มีลักษณะเป็นหนึ่งในว่าจะอยู่ในบริบทและสถานการณ์ใดก็ตาม ความรู้ไม่สามารถจำแนกหรือแยกส่วนออกจากกันอย่างเป็นเอกเทศได้ มโนทัศน์ความรู้ในอิสลามมีอิทธิพลเหนือชีวิตทางด้านสติปัญญา ด้านจิตวิญญาณ และด้านสังคมของมุสลิม โดยมีหลักการศึกษาคือสามารถนำมาใช้เป็นปรัชญาในการจัดการอิสลามคือ 1) เป็นการศึกษาที่ต่อเนื่องตลอดชีวิต 2) เป็นการศึกษาที่เปิดกว้างทุกคนในสังคมสามารถศึกษาหาความรู้ได้ตามความสามารถและศักยภาพที่เขามีอยู่ 3) บูรณาการครอบคลุม และสมดุล 4) คงไว้ซึ่งความดั้งเดิม 5) มีความเป็นเอกภาพ และ 6) ครุเป็นแบบอย่าง

สำหรับ คุณลักษณะของความรู้ในอิสลาม จะมีลักษณะต่างๆ ตามแนวความคิดต่างๆ กล่าวคือ

1. แนวความคิดของความรู้อิสลามที่มีลักษณะความเป็นพระเจ้า (Rabbaniah) คือ ทุกความรู้ที่มนุษย์ได้รับมามีพื้นฐานมาจากพระเจ้าผู้ทรงรอบรู้ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ที่ได้รับมาโดยตรงคือการประทานวะฮยู (ซาบูร เคารอต อินญิล และอัลกุรอาน) และที่ได้รับโดยทางอ้อมคือผ่านการวิเคราะห์และการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับโลกนี้ ความเป็นพระเจ้าในแง่การใช้หมายถึงความรู้ที่มนุษย์ได้รับมาต้องนำมาใช้ให้สอดคล้องกับหลักชะรีอะห์ (กฎหมายอิสลาม) โดยไม่มีสิ่งใดที่สร้างความสับสนคลุมเครือ ส่วนความเป็นพระเจ้าในแง่ของเป้าหมาย ความรู้หมายถึงเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของการบรรลุถึงวิชาความรู้โดยทั่วไปสอดคล้องกับหลักชะรีอะฮ์

2. แนวความคิดของความรู้ในแง่ของการเปิดกว้าง (Open) กล่าวคือความรู้ในอิสลามมิได้ถูกจำกัดขอบเขตของแหล่งที่มาจากคัมภีร์อัลกุรอาน และอัลฮุนนะฮ์ เท่านั้น และมีได้ถูกจำกัด (วัตถุประสงค์) เพื่อกิจการทางศาสนาหากแต่รวมถึงกิจการทางโลก ส่วนความหมายเปิดกว้างในการใช้ความรู้คือความรู้ที่ได้มาควรใช้ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นหมู่มุสลิมหรือไม่ใช่มุสลิม

3. แนวความคิดเกี่ยวกับลักษณะในแง่ความครอบคลุมไร้พรมแดน (Global) เป็นความรู้ที่มีประโยชน์ในความรู้อิสลามและความรู้ทางโลกจะครอบคลุมในความรู้อิสลามเป็นความรู้ที่มีการบูรณาการระหว่างกัน

4. แนวความคิดเกี่ยวกับลักษณะการบูรณาการ (Intergrated) กล่าวคือ ความรู้ของกลุ่มตะวันตก เป็นความรู้ถูกแยกออกจากกันระหว่างวิชาความรู้ทางศาสนาและทางโล แต่ความรู้ในอิสลามจะมีการบูรณาการความรู้ทั้งหมดในรูปแบบของการดำเนินชีวิตทั้งหมด ได้แก่ ความรู้ในด้านการปกครอง กฎหมาย สังคม เศรษฐกิจ การศึกษา ปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ และความรู้ในอิสลามมีความเป็นเอกภาพระหว่างความรู้กับการศรัทธาและการปฏิบัติ ความรู้ที่แท้จริงและถูกต้องจะนำไปสู่การศรัทธาที่ถูกต้อง และการปฏิบัติถูกต้อง

2) บทความวิชาการเรื่อง “อำนาจและยุทธวิธีไร้ความรุนแรง” ของชัยวัฒน์ สถาอานันท์ และคมสันต์ หุตะแพทย์ (2529) แปลมาจากงานเขียนของยีน ชาร์ป กล่าวว่า การเสริมสร้างอำนาจประชาชนว่า ความพยายามในการสร้างสังคมอุดมคติ เมื่อมองสะท้อนกลับมายังสังคมตะวันตกและระบบการเมืองสมัยใหม่ที่มักจะไม่มีส่วนร่วม ทั้งนี้ สังคมตะวันตกมีข้อบกพร่องที่ต้องแก้ไขจากปัจจัยต่อไปนี้

1. สิ่งจำเป็นของมนุษย์และการกระจายของอำนาจ กล่าวคือ นอกจากสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานทางกายภาพ มนุษย์ยังต้องการสิ่งจำเป็นทางชีววิทยา ทางจิตวิทยา ทางสังคม และแม้กระทั่งทาง “การเมือง” นอกจากนี้ ยังต้องให้ความสำคัญกับสิ่งจำเป็นทางกายภาพ ต้องไม่มีผลทางลบต่อการจัดหาสิ่งจำเป็นอื่นๆ ที่สามารถจับต้องได้น้อยกว่า หรือต่อความต้องการอำนาจเพื่อควบคุมชีวิตของเราเอง ในทางตรงข้ามความพยายามเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ควร

เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งจำเป็นอย่างครบครัน การสนองตอบความต้องการของมนุษย์ในขอบเขตที่กว้างขวางเหมาะสมจะช่วยให้เราแก้ปัญหาาระบบเผด็จการ การล้างเผ่าพันธุ์ สงคราม และระบบกดขี่ทางสังคม

แนวทางปัจจุบันในการตอบสนองความต้องการของมนุษย์ พบว่าข้อบกพร่องพื้นฐานที่สำคัญที่สุดคือ โครงการและนโยบายเกือบทั้งหมดไม่อาจเสริมสร้างอำนาจให้แก่ประชาชนเพื่อว่าพวกเขาจะได้อำนาจในการควบคุมชีวิตและสังคมของตนเอง แต่ผลของการเหยียดใน ปัจจุบันทำให้นำไปสู่การทอนอำนาจของประชาชนในระยะยาว

การตอบสนองความต้องการของมนุษย์ให้เพียงพอ จะต้องปฏิบัติดังต่อไปนี้

1) แก้ไขสิ่งที่ผิดให้ถูกต้องยกเลิกการกดขี่ และสร้างสรรค์สภาพที่ดีสำหรับชีวิตมนุษย์

2) เสริมสร้างอำนาจภายในตัวเราเองเพื่อปลดปล่อยตนเองทั้งชีวิตด้านในและชีวิตทางสังคม

3) ทำให้สังคมมนุษย์ปลอดพ้นจากความรุนแรงทางการเมือง ส่วนภารกิจจะบรรลุได้ต่อเมื่อเราไม่ย่ำรอยอดีตอีกต่อไป

2. การลงทัณฑ์และสังคม เป็นที่มาแห่งอำนาจทางการเมืองเพราะการลงทัณฑ์ด้วยความรุนแรงทางการเมืองได้รับการเสริมสร้างจนเป็นสถาบัน และเป็นเงื่อนไขจำเป็นสำหรับจัดการปัญหาร้ายแรงต่างๆ เช่น ปัญหาเผด็จการ การทำสงครามล้างเผ่าพันธุ์และระบบการกดขี่ทางสังคม ทุกสังคมจำเป็นต้องมีการลงทัณฑ์ ซึ่งหมายถึงการลงโทษ การกักขัง และวิธีการต่างๆที่ใช้ในการลงโทษ ขัดขวางหรือเปลี่ยนพฤติกรรม บุคคล กลุ่ม สถาบัน หรือรัฐ ดังนั้น การลงทัณฑ์ถูกใช้ในฐานะวิธีการสุดท้ายที่จะใช้อำนาจในความขัดแย้งที่แหลมคม ซึ่งมีได้รับการแก้ไขภายใต้เงื่อนไขที่ยอมรับได้ ประชาชนและสถาบันจึงใช้การลงทัณฑ์เพื่อสร้างแรงกดดันและความขัดแย้ง การลงทัณฑ์อาจจะอยู่ในรูปแบบที่รุนแรงหรือไร้ความรุนแรงก็ได้

3) บทความวิชาการเรื่อง “อารยะขัดขืน” ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2541 : 29-73) ได้ถกเถียงการแปลความหมายของ civil disobedience จากมุมมองของสันติวิธี โดยเปลี่ยนแปลคำจาก “คื้อแพ่ง” เป็น “อารยะขัดขืน” บทความนี้พยายามเสนอว่า civil disobedience หรือ “อารยะขัดขืน” เป็นเรื่องของการขัดขืนอำนาจรัฐ ทั้งเป้าหมายและวิธีการเป็นหัวใจของ civil disobedience โดยชัยวัฒน์ได้นำเสนอมาคาดคิดเกี่ยวกับอารยะขัดขืนในสังคมไทยและได้วิเคราะห์บทความคลาสสิกเกี่ยวกับปรัชญาอารยะขัดขืน 3 ชิ้นได้แก่ “ไครโต” ของโสกราตีส (469–399 B.C.) แต่งโดยเพลโต (428–348 B.C.) เรื่อง “ด้านอำนาจรัฐ” ของเฮนรี เดวิด ธอโร (1817– 62) และ “จดหมายจากคุกเมืองเบอร์มิงแฮม” (1963) ของมาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ (1929–68) เพื่อ

ชี้ให้เห็นว่าการตั้งคำถามทางปรัชญาเอาทับพื้นฐานสังคมการเมือง (โดยโสทรภักดิ์ใช้คำว่าปัจเจกชนมีความสามารถที่จะเลือกดำเนินชีวิตตามมโนธรรมสำนึกของตนในการจำกัดอำนาจรัฐ (ของธอโร) และการผลักดันให้สังคมการเมืองเป็นไปตามอุดมคติแห่งความเสมอภาค (ของคิง) ล้วนเป็นการ “ขัดจีน” กฎหมายเพื่อทำให้สังคมก้าวไปสู่ความมี “อารยะ” ทั้งสิ้น

ความเข้าใจเกี่ยวกับ *civil disobedience* ในสังคมไทยแบ่งเป็น 2 พวก คือ พวกแรกระวังการให้ความสำคัญกับ *civil disobedience* โดยมีประเด็นปัญหาถกเถียงในกรอบกฎหมาย 3 ข้อ คือข้อแรก เป็นการเข้าใจว่าสังคมไทยเป็นสังคมที่ “มีขี้มีแปะ” ซึ่งบางคนไม่เห็นด้วย และควรตั้งคำถามว่ากฎหมายในสังคมไทยทำหน้าที่อะไรยิ่งกว่า ข้อสอง การใส่ใจกับ *civil disobedience* เหมือนกับการเหมารวมว่ากฎหมายที่มีอยู่ “ดีในระดับหนึ่ง” ซึ่งน่าจะตั้งคำถามว่าจะมีวิธีการแยกแยะกฎหมายส่วนใดรับได้และรับไม่ได้ได้อย่างไร ข้อสาม การใส่ใจกับ *civil disobedience* เป็นการเล่นแต่รูปแบบการเรียกร้องว่าจะรุนแรง -ไม่รุนแรง ทำให้หลงลืมและละเลยการมองภาพรวมในระดับโครงสร้างของระบบกฎหมายและระบอบการปกครอง มุ่งหาข้อถกแถลงร่วมกันจนไม่ได้ตั้งคำถามถึงกติกากฎของการอยู่ร่วมกันว่าใครร่าง ใครได้ประโยชน์ ส่วนพวกที่สองเห็นว่าต้องใส่ใจกับอารยะขัดจีน เพราะเป็นสิทธิของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ดังนั้น รัฐกระทำผิดที่ฉวยโอกาสปราบปรามเอาผิดกับชาวบ้านตามกฎหมาย สิทธิที่สำคัญเช่นนี้ควรผลักดันให้กำหนดแนวทางของการคือแฟงต่อกฎหมาย เช่นเดียวกับนักวิชาการที่เห็นว่าสิทธิที่จะไม่เชื่อฟังรัฐ เป็นช่องทางการเคลื่อนไหวเรียกร้องของคนธรรมดาในระบอบประชาธิปไตย เป็นการเคลื่อนไหวทางสังคมของประชาสังคมในรูปแบบใหม่

สำหรับในทัศนะของชัชววัฒน์เน้นความเห็นกลุ่มสองที่มุ่งพิจารณาประเด็นบริบทของอารยะขัดจีนในแนวเดียวกับงานเขียนของประภาส ปิ่นตอกแต่ง ที่อาศัยกรอบงานเขียนของสมชาย ปรีชาศิลป์ และไชยรัตน์ เจริญสินโอสถ กล่าวคือประการแรก การอธิบาย *civil disobedience* หรือเรียกว่าสิทธิในการไม่เชื่อฟังรัฐของประชาชนเป็นสิ่งมากกว่ากฎหมาย โดยอาศัยทฤษฎีประชาธิปไตยแบบเข้มข้น (radical democratic theory) การกระทำดังกล่าวเป็นการสร้าง/เรียกร้องสิทธิใหม่ๆ ที่ถูกเก็บกดปิดกั้นไว้ เพื่อผลในการสร้างกระแสประชาธิปไตยให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และแก้ไขกฎหมาย อันเป็นการกระทำที่อ้างอิงบรรทัดฐาน กฎเกณฑ์ความถูกต้อง ความยุติธรรมเพื่อคัดค้านกฎหมายหรือนโยบายของรัฐที่ไม่ถูกต้องชอบธรรม ซึ่งคานธีได้ชี้ให้เห็นว่าการที่ไม่ได้ทำตามกฎหมายนั้น เพราะต้องการที่จะทำตามในสิ่งที่สูงกว่ากฎหมาย นั่นคือการทำตามในคำสั่งแห่งความรู้สึกผิดชอบชั่วดี สังคมไทยที่ผ่านมามีประวัติศาสตร์การคือแฟงเพราะว่าเมื่อใดที่รัฐหรือผู้ปกครองเกิดเลื่อมทรมานจะเกิดกบฏชาวนาและไพร่ รวมถึงสาเหตุที่เกิดการคือแฟง

ต่อกฎหมาย เพราะระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทนไม่ถูกยอมรับเพราะไม่สามารถแก้ปัญหาสังคม จึงทำให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคมที่สะท้อนออกมา

ในมาฆาคติข้อแรก ชัยวัฒน์กล่าวว่าปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงที่ล้มระบบการปกครองแบบเผด็จการ ดังกรณี เอลซ์ลวาดอร์และกัวเตมาลาในปี ค.ศ. 1944 มิใช่อารยะขัดขืนแต่เป็นการลุกฮือของพลเรือน เพราะมันกำเนิดในบริบทการเมืองที่ห่างไกลจากประชาธิปไตย โดยชัยวัฒน์ ได้อ้างคำอธิบายของ John Rawls (1921-2002) เกี่ยวกับแนวคิด *civil disobedience* ซึ่งแบ่งความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดนี้ไว้เป็น 2 พวก คือ พวกที่เข้าใจแนวคิดนี้อย่างกว้าง เช่น ธอโร และดิง กับพวกที่มุ่งนิยามแนวคิดนี้อย่าง “จำกัด” (restrict) เช่น Rawls ได้นิยาม “*civil disobedience*” ว่าหมายถึง “การกระทำทางการเมือง ซึ่งมีลักษณะเป็นสาธารณะ (public) สันติวิธี (nonviolent) และมีมโนธรรมสำนึก (conscientious) ที่ขัดต่อกฎหมาย (contrary to law) ปกติเป็นสิ่งที่ทำโดยมุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกฎหมาย (in the law) หรือในนโยบายของรัฐบาล” การเข้าใจฐานะอารยะขัดขืนว่าเป็นประชาธิปไตยทางตรง ถือเป็นเหตุผลส่วนหนึ่งที่เสนอให้มีการรับรองการคือแพ่งต่อกฎหมายอันถือเป็นสิทธิตามกฎหมายที่มีประเด็นปัญหาในทางปฏิบัติการทางการเมืองกับปัญหาทางทฤษฎีระหว่างความเป็นรัฐกับอารยะขัดขืน ทั้งนี้ ปัญหาในทางปฏิบัติการทางการเมืองในทัศนะของ John Rawls มองอารยะขัดขืนว่ามีลักษณะ ดังนี้

1. เป็นการละเมิดกฎหมาย หรือตั้งใจจะละเมิดกฎหมาย
2. ใช้สันติวิธี (nonviolent)
3. เป็นการกระทำสาธารณะโดยหวังให้ฝ่ายรัฐรับรู้ล่วงหน้า
4. ประกอบด้วยความเต็มใจที่จะรับผลทางกฎหมายของการละเมิดกฎหมาย

ดังกล่าว

5. ประพฤติกระทำไปเปลี่ยนแปลงกฎหมายหรือนโยบายของรัฐบาล
6. มุ่งเชื่อมโยงกับสำนักแห่งความยุติธรรมของผู้คนส่วนใหญ่ ในบ้านเมือง
7. มุ่งเชื่อมโยงกับสำนักแห่งความยุติธรรมซึ่ง โดยหลักแล้วเป็นส่วนหนึ่งของ

กฎหมายและสถาบันทางสังคม

มาฆาคติข้อที่สอง ชัยวัฒน์ ได้ถกเถียงคำอธิบายแนวคิด “สิทธิในการไม่เชื่อฟังรัฐของประชาชน” ของไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร โดยอิงทฤษฎีประชาธิปไตย “เข้มข้น” (radical democratic theory) ซึ่งเห็นว่าสิทธิการไม่เชื่อฟังรัฐของประชาชนเป็นขบวนการทางสังคมรูปแบบ “ใหม่” (new social movement) และถือเป็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนโดยตรง เป็นตัวสร้างสิ่ง “ใหม่ ๆ” ให้เกิดขึ้นในสภาพที่ระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทนดำรงอยู่เป็นที่พึงของ

ประชาชนไม่ได้ การคือแฟ่งต่อกฎหมายจึงเป็นรูปแบบการเคลื่อนไหวทางการเมืองแบบใหม่เป็น ประชาธิปไตยทางตรง (direct democracy)

มายาคติข้อที่สาม คือข้อเสนอของสมชายที่เสนอให้รับรองการคือแฟ่งต่อกฎหมายให้เป็นสิทธิตามกฎหมาย ชัยวัฒน์อ้างอิงงานของ John Rawls ที่ได้เสนอลักษณะสำคัญ 7 ประการของ *civil disobedience* ชัยวัฒน์ได้ชี้ว่าจุดหมายของ *civil disobedience* ที่ว่าเพื่อปลุกมโนธรรมสำนึกของสาธารณชน เกิดจากการรับผลของการละเมิดกฎหมายต่างหาก เพราะการเห็นภาพที่ “พลเมืองดีๆ” จงใจละเมิดกฎหมายจนต้องรับโทษตามกฎหมาย จะปลุกมโนธรรมสำนึกของสาธารณะให้ตั้งคำถามกับตัวกฎหมายหรือนโยบายที่เป็นเหตุให้ “พลเมืองดีๆ” ต้องกระทำการอารยะขัดขืน ดังนั้น ข้อเสนอของสมชายที่ให้รับรอง *civil disobedience* ไว้ในกฎหมายเท่ากับเป็นการลดทอนพลังอำนาจในทางมโนธรรมสำนึกและความหมายทางการเมืองของ *civil disobedience* ดังนั้น ชัยวัฒน์ เห็นว่าต้องยอมให้อารยะขัดขืนทำงานอยู่ในสังคมนการเมือง โดยอยู่นอกอำนาจการรับรองของรัฐ เพื่อให้ยังคงการละเมิดกฎหมายด้วยอารยะวิธีในการเปลี่ยนแปลงแก้ไขสิ่งที่ไม่ถูกต้องในสังคมนการเมือง

4) บทความวิชาการเรื่อง “มุสลิมศึกษา : สังคมศาสตร์ทวนกระแส และความ เป็นอื่น ” ของชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2541) ได้กล่าวถึง ความสำคัญในการศึกษาของมุสลิมศึกษาว่าเป็นการศึกษาชาวมุสลิมในบริบททางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ ซึ่งอาจเป็นสังคมมุสลิมหรือไม่ก็ได้ เป็นการให้ความสำคัญกับแผนพฤติกรรม ความเชื่อ การปฏิบัติ ศนทางศาสนาและทางสังคมอย่างที่เป็นมนุษย์สามัญ แต่อิสลามศึกษาเป็นการให้ความสำคัญกับสถานะศักดิ์สิทธิ์และศรัทธาของชาวมุสลิม โดยการศึกษามุสลิมศึกษาต้องให้ความสนใจมิติของมนุษย์ 3 ระดับ คือ ระดับแรก แง่บุคคล ระดับที่สอง ปัจจัยในระดับโครงสร้าง ระดับที่สาม คือ ปัจจัยทางวัฒนธรรมของชุมชนมุสลิม

บทความนี้ ยังได้กล่าวถึงข้อจำกัดของผู้ศึกษามุสลิม สำหรับผู้ศึกษาที่มีไม่มุสลิม แม้จะมีความรู้ศาสนาอิสลามและเข้าใจภาษาอาหรับ ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจนคือความเป็นอื่นที่ผู้ที่มีไม่มุสลิมจะไม่ศรัทธาต่อพระเจ้า และศาสนทูตของพระองค์ สิ่งที่ผู้ศึกษาที่มีไม่มุสลิมทำได้ก็คือ การลดช่องว่างระหว่าง “ความเป็นอื่น” ของตนกับชุมชนของมุสลิมที่ตนศึกษา แต่ความเป็นอื่นของผู้ที่เป็นมุสลิมต้องประสบคือควรที่จะกำหนดระยะห่างที่เหมาะสม (Comfortable distance) เพื่อจะได้สัมผัสกับชุมชนมุสลิมในฐานะ “ผู้ถูกศึกษา” เพื่อจะได้เห็นภาพเป็นจริงในทางสังคมศาสตร์ชัดเจน

อย่างไรก็ตาม การเสนอให้ศึกษามุสลิมศึกษาเพื่อให้พิจารณากิจกรรมทางวิชาการ มีความแตกต่างกับอิสลามศึกษา เพราะมีวัตถุประสงค์ต่างกัน การสร้างสรรค์ ศรัทธาให้มั่นคง

การตอบปัญหาเกี่ยวกับบทบัญญัติทางศาสนาเป็นเป้าหมายของอิสลามศึกษา และเป็นวิถีชีวิตจิตวิญญาณของชาวมุสลิม ส่วนการศึกษาสังคมมุสลิมและผู้คนมุสลิมถูกกำหนดโดยสภาพแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และเศรษฐกิจ การเมือง ฉะนั้น เป็นหน้าที่ของสังคมศาสตร์ที่ต้องอาศัยวิธีวิทยาอย่างสังคมศาสตร์ทวนกระแสโดยเอามนุษย์ที่เป็นมุสลิมเป็นศูนย์กลางการศึกษา กระบวนการนี้อาจเกิดปัญหา “ความเป็นอื่น” ทางออกก็คือต้องยอมรับและเคารพในความเชื่อทางศาสนาอิสลามของพวกเขาอย่างจริงใจ

5) บทความเรื่อง “บูรณาการทางสังคมกับปัญหาความมั่นคงของรัฐ: ข้อสังเกตว่าด้วยกรณีจังหวัดภาคใต้, ประเทศไทย. ในรอยร้าวในสังคมไทยบูรณาการกับปัญหาความมั่นคงของชาติ” ของชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2531) ได้นำเสนอประเด็นการแก้ปัญหาพื้นที่ภาคใต้ในอดีตของประเทศไทยผ่านการกำหนดนโยบายด้านความมั่นคงในพื้นที่ชายแดนใต้ที่พยายามดำรงอำนาจรัฐไทยโดยสร้างภาพการบูรณาการให้ประชาชนชาวมุสลิมบางกลุ่มเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองและกระบวนการทางการเมือง โดยรัฐพยายามผสมผสานใช้อุดมการณ์รัฐนิยมและวัฒนธรรมตลอดจนปฏิรูปกฎหมายให้สอดคล้องกับหลักการของศาสนาอิสลาม สำหรับมาตรการการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การศึกษาและการปฏิรูประบบราชการ ชัยวัฒน์ได้ตั้งคำถามหลายข้อว่าประชาชนมุสลิมในพื้นที่ได้รับความมั่นคงจากมาตรการเหล่านี้หรือไม่ บทความนี้จึงเป็นการพยายามตั้งคำถามเกี่ยวกับแนวทางการบูรณาการในฐานะการสร้างความมั่นคง โดยคำถามจะเริ่มจากความหมายการบูรณาการ ทิศนะของชาวมุสลิมต่อบูรณาการชนิดนี้ รวมถึงพิจารณาว่าปัญหาการก่อการร้ายในภาคใต้เป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ มีสาเหตุทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์เช่นไร ซึ่งการบูรณาการทางสังคมของรัฐไทยในสายตาของรัฐไทยเป็นการรวมชาติในการพัฒนาการเมือง อันหมายถึงการรวมถึงชนกลุ่มน้อยที่มีความแตกต่างเข้ามาอยู่ในหน่วยงานการเมืองด้วยกัน จุดสำคัญในการสร้างรัฐชาติจำเป็นจะต้องมีการผสมกลมกลืนให้สมาชิกของประชาคมการเมืองมีความจงรักภักดีต่อหน่วยการเมืองเดียวกันคือการเปลี่ยนถ่ายความภักดีและความรู้สึกว่าคุณเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมในระดับรองไปสู่ความภักดีต่อสถาบันการเมืองในระดับรัฐชาติ

ปัญหาการบูรณาการของรัฐไทยส่งผลกระทบต่อชนกลุ่มน้อยคือมาเลย์มุสลิมซึ่งนับถือศาสนาอิสลามที่อาศัยในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส ในสมัยจอมพลป.พิบูลสงครามการบูรณาการของรัฐไทยเริ่มเข้มข้นมากขึ้นด้วยการพยายามแปรพุทธศาสนาให้กลายเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองของชาติ และพยายามบีบบังคับให้ชาวมุสลิมทำความเคารพต่อพระพุทธรูปในโรงเรียน การห้ามไม่ให้คลุมฮิญาบของครูผู้หญิงมุสลิมคนหนึ่ง ในโรงเรียนแห่งหนึ่งในจังหวัดนนทบุรี การรับเจ้าหน้าที่ข้าราชการเฉพาะคนไทยพุทธเท่านั้น เป็นต้น กรณีตัวอย่างดังกล่าวในทัศนะของมุสลิม

การกระทำเช่นนี้ของรัฐเป็นการทำลายอัตลักษณ์วัฒนธรรมมุสลิม เพราะอิสลามคือวิถีการดำเนินชีวิตของมุสลิม นอกจากนี้ยังทำให้ชาวมุสลิมไม่ไว้วางใจต่อรัฐไทย

ในทัศนะของหน่วยราชการจังหวัดชายแดนภาคใต้มีปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงของชาติ สรุปได้ 4 ประการ คือมีความแตกต่างด้านสังคมจิตวิทยาไปจากจังหวัดอื่นๆ ทั้งในด้านโครงสร้างสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ภาษาและศาสนา การสูญเสียอำนาจทางการเมืองและการปกครองในอดีตทำให้เกิดขบวนการโจรก่อการร้าย เจ้าหน้าที่ของรัฐไปพัวพันกับผู้มีอิทธิพล และผลประโยชน์ด้านป่าไม้ ที่ดินและแร่ สุดท้ายคือความไม่สงบจากโจรจีนคอมมิวนิสต์มลายา ดังนั้น ความมั่นคงในทัศนะของส่วนราชการคือการทำที่ผู้คนในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ปรับโครงสร้างทางสังคมของตนให้มารับบูรณาการทางสังคมที่รัฐเป็นผู้กำหนดให้ สำหรับความคิดเรื่อง “ความมั่นคง” ในสายตาของชาวมุสลิม หมายถึง ความมั่นใจในความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนของตนกับราชการส่วนกลาง ที่ต้องมีปัจจัยทางเศรษฐกิจ – สังคม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ของชาวมุสลิม ต้องเป็นที่ยอมรับและเข้าใจในสายตาของฝ่ายราชการ อาจกล่าวได้ว่า ปัญหาความไม่มั่นคงในสี่จังหวัดภาคใต้เป็นผลส่วนหนึ่งที่มาจากนโยบายของรัฐบาลกลางในกระบวนการสร้างบูรณาการทางสังคม งานวิจัยของ ดร.อุทัย ดุลยเกษม สรุปว่าการที่รัฐบาลกลางพยายามจะสร้างบูรณาการและการประสานกลมกลืนกับชาวมุสลิม ผ่านกระบวนการทำให้ทันสมัย คือ การขยายฐานการศึกษาใหม่ การขยายองค์กรราชการ ตลอดจนการขยายการควบคุมชุมชนมุสลิมและการทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจทันสมัย ล้วนกระตุ้นให้เกิดความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างชาวมุสลิมมาเลย์กับรัฐบาลกลางมากขึ้น

ในทางทฤษฎี สังคมกับรัฐเป็นความคิดสองชนิดที่แตกต่างกัน ทุกสังคมจะต้องมีกลุ่มคนย่อย ๆ โดยมีวัฒนธรรมย่อยของตนเอง ในขณะที่รัฐต้องมีองค์กรซับซ้อนทางการเมือง จุดที่น่าสนใจคือความเป็นเอกภาพของรัฐในความหมายขององค์กรทางการเมือง ไม่จำเป็นต้องหมายถึงความเป็นเอกภาพทางสังคม

บูรณาการในความหมายนี้ เป็นเพียงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนในหมู่ผู้คนภายในองค์กรทางการเมืองอันเดียวกัน ประเด็นสำคัญอยู่ที่ความสัมพันธ์และแก่นของความสัมพันธ์อยู่ที่การกระทำร่วมกันเพื่อเสริมสร้างผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน การจะสร้างบูรณาการหมายความว่า ศักดิ์ศรีความสำคัญ และความแตกต่างของชุมชนต่างๆ จะต้องเป็นที่ยอมรับ การยอมรับความแตกต่างจะนำไปสู่การไว้วางใจซึ่งกันและกัน อันจะมีผลโดยตรงต่อความมั่นคงของรัฐซึ่งตรงกับสำนักพุทธาฆมนตรีที่สรุปไว้ว่า นอกจากต้องยอมรับในความแตกต่างของกันและกันและเปิดโอกาสให้ทั้งสองศาสนาปฏิบัติไปตามความเชื่อจากคำสอนของศาสนา วิธีนี้เท่านั้นจะรักษาความมั่นคงของสังคมไว้ได้

6) บทความวิชาการเรื่อง “ความเจ็บของอนุสาวรีย์ลูกปืน : คชขงญอ-นราธิวาส” ของชัชวัฒน์ สถาอานันท์ (2547) เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่องความรุนแรงกับการจัดการความจริง: ปัตตานีในรอบกึ่งศตวรรษ เหตุผลที่ชัชวัฒน์ได้เลือกศึกษากรณีความรุนแรงจากเหตุการณ์กบฏคชขงญอที่เกิดขึ้นในจังหวัดนราธิวาส ปี พ.ศ. 2391 เพราะเป็นเหตุการณ์การจลาจลที่มีการปะทะครั้งใหญ่ระหว่างฝ่ายราชการตำรวจกับชาวบ้านมลายูมุสลิม ในขณะที่สุรินทร์ พิศสุวรรณ เห็นว่ากรณีกบฏคชขงญอเป็นสัญลักษณ์ของจิตใจต่อต้านทำลายอำนาจรัฐ และเป็นแรงบันดาลใจของขบวนการสูเอกราชของชาวบ้านมลายูมุสลิมทางภาคใต้ตลอดมา โดยความเห็นของนักประวัติศาสตร์ผู้ต่อสู้เพื่อความเป็นอิสระของปัตตานีในอดีตถือเป็นโศกนาฏกรรมของชาวมลายูในการเรียกร้องความเป็นธรรมและความอิสระภาพ ด้วยเหตุนี้ ชัชวัฒน์ได้พยายามทำความเข้าใจกับความเจ็บที่เกิดขึ้นกับกรณีกบฏคชขงญอและตัวอนุสาวรีย์คชขงญอ โดยเริ่มต้นอภิปรายปัญหาความสำคัญของอนุสาวรีย์ในฐานะวัตถุบรรจุความทรงจำร่วม หรือในฐานะอุปกรณ์จัดการกับความจริง และกล่าวถึงตัวเหตุการณ์คชขงญอจากเอกสารทางวิชาการ และการสัมภาษณ์คนที่อยู่ในเหตุการณ์ในพื้นที่นั้น และจะวิเคราะห์ตัวอนุสาวรีย์กบฏคชขงญอภายใต้บริบทความทรงจำ เพื่อทำความเข้าใจความรุนแรงในโศกนาฏกรรมถูกจัดการผ่านความเจ็บของอนุสาวรีย์อย่างไร

ปัญหาหนึ่ง คือสังคมการเมืองแต่ละแห่งไม่ใช่เป็นเนื้อเดียวกัน ปัญหาความทรงจำเป็นสิ่งที่ถกเถียงกันมากระหว่างกลุ่มที่เห็นว่าสังคมประเทศต้องเดินต่อไป และอีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่าสังคมการเมืองต้องเผชิญหน้ากับอดีต ต้องค้นหาความจริง การจดจำอดีตเป็นสิ่งจำเป็นมีคุณค่าเพื่อทำให้ประชาธิปไตยเข้มแข็งและเพื่อความพร้อมรับผิดของผู้เกี่ยวข้อง

ในวงวิชาการมีงานวิจัยที่กล่าวถึงอนุสาวรีย์ 3 ชิ้นคือชิ้นแรกของนิธิ เอียวศรีวงศ์ เขียนบทความเรื่อง “สงครามอนุสาวรีย์กับรัฐไทย” สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเมืองไทยสมัยใหม่โดยวางอนุสาวรีย์ในบริบทประวัติศาสตร์และธรรมเนียม การจัดสร้างอนุสาวรีย์ในสมัยต่างๆ แยกอธิบายสัญลักษณ์ภูมิสถาปัตย์ และพิธีกรรมเกี่ยวกับอนุสาวรีย์ โดยชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการของรัฐไทยผ่านการปะทะกันของสำนักเกี่ยวกับรัฐไทยสองกระแส คือฝ่ายสมบูรณาญาสิทธิราชย์และฝ่ายรัฐชาติ งานวิจัยชิ้นที่สองของมาลินี คุ้มสุภา ได้ศึกษานัยทางการเมืองของอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยโดยตรงและได้ข้อสรุปที่แตกต่างจากของนิธิ กล่าวคือ มาลินีเห็นว่าความหมายของอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยมิได้อยู่ตั้งแต่แปรเปลี่ยนตลอดมา ตั้งแต่ปีที่ก่อสร้าง พ.ศ. 2482 – 2540 โดยให้ความสำคัญกับชื่อ การใช้พื้นที่ งานเขียน และภาพของอนุสาวรีย์ในประวัติศาสตร์การต่อสู้ในทางการเมืองของสังคมไทย มาลินีเห็นว่าอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยเปลี่ยนความหมายจากเดิมที่มุ่งสื่อถึงประชาธิปไตยไทยผ่านการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 มาเป็นกระบวนการประชาธิปไตยที่ประชาชนทั่วไปเข้ามามีส่วนร่วม นอกจากนี้ ยังเกิดขึ้นจากการ

สร้างหรือการเปลี่ยนแปลงรูปของอนุสาวรีย์เป็นองค์ความรู้ และทำให้ความรู้อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยเป็นที่ยอมรับในสังคมการเมือง งานวิจัยชิ้นที่ 3 ของสายพิณ แก้วงามประเสริฐ ได้สนใจศึกษาอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี เพราะเป็นอนุสาวรีย์ของคนสามัญชน และเป็นผู้หญิง ซึ่งปรากฏขึ้นหลังเหตุการณ์กบฏบวรเดช พ.ศ.2436 ในทัศนะของสายพิณ คิดว่าผู้นำท้องถิ่นสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีเพื่อยืนยันความจงรักภักดีของโคราชที่มีต่อกรุงเทพฯ โดยอนุสาวรีย์และวีรกรรมของท้าวสุรนารีถูกนำมาใช้เพื่อประโยชน์ทางการเมือง โดยมีสารที่สื่อไม่ว่าเป็นความเท่าเทียมของชายและหญิง การต่อสู้ทางการเมืองของฝ่ายสมบูรณาญาสิทธิราชย์กับฝ่ายประชาธิปไตยที่ประสบผลสำเร็จในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ตลอดจนสร้างความมั่นคงให้กับรัฐบาลในการปลุกกระแสความคิดชาตินิยมในหมู่ประชาชน ส่วนกรณีกบฏคชงูซึ่งเป็นงานวิจัยของปิยนดา บุนนาคในเรื่อง “ การศึกษานโยบายของรัฐบาลไทยต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ” ได้จัดวางกบฏคชงูในบริบทการขึ้นสู่อำนาจของจอมพลป.พิบูลสงคราม ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2491 ที่มีท่าทีผ่อนปรนนโยบายของรัฐบาลมีต่อชาวไทยมุสลิม อย่างไรก็ตาม ก็มีเหตุการณ์จลาจลเกิดขึ้นในจังหวัดนราธิวาส เมื่อวันที่ 26-27 เมษายน พ.ศ. 2491 มีการปะทะกันและมีคนเสียชีวิตจำนวน 100 คนขึ้นไป ซึ่งจากความเห็นของคณะกรรมการของรัฐบาลและทัศนะของชาวบ้านในพื้นที่คชงูมีความเห็นพ้องกันว่า เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นเพราะความบังเอิญและเข้าใจผิด เหตุการณ์คชงูเป็นการต่อสู้ของผู้คนในปัตตานีต่อรัฐไทย แต่ในมุมรัฐไทยกลับสร้างความทรงจำทางประวัติศาสตร์ของไทยต่อกรณีการจลาจลที่คชงู โดยสร้างอนุสาวรีย์ลูกกระสุนปืน ซึ่งข้างในบรรจุกระดูกของตำรวจไทยไม่ทราบชื่อเสีย เพื่อประกาศให้ที่สาธารณะรู้ว่าเหตุการณ์ในครั้งนี้ เป็นเหตุการณ์ซึ่งตำรวจทางทหารไทยได้สร้างวีรกรรมกล้าหาญเพื่อปกป้องประเทศไทยโดยการยิงต่อสู้กับชาวบ้านมลายุมุสลิม ดังนั้น ชัยวัฒน์ เห็นว่าเหตุการณ์กบฏคชงู เป็นการพุดใน 2 เรื่อง คือ เรื่องที่หนึ่ง การปรากฏของอนุสาวรีย์ลูกปืน เป็นการพุดอะไรบางอย่างด้านเดียว และเป็นเพียงความจริงด้านเดียวของรัฐ และเรื่องที่สอง ปัญหาความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ ซึ่งชัยวัฒน์คิดว่ากบฏคชงูไม่ใช่เป็นความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ แต่ตัวอนุสาวรีย์คชงูเป็นสัญลักษณ์แห่งความรุนแรง การใช้รูปลูกกระสุนปืนเป็นรูปร่างของอนุสาวรีย์สะท้อนการดำรงอยู่หรือกระทั่งความชอบธรรมของการใช้ความรุนแรง โดยเฉพาะในมือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ดังนั้น กบฏคชงูที่มีรูปลูกปืนเป็นการสะท้อนความเจ็บเกี่ยวกับความจริงพร้อมกับการตั้งเสียงแสดงความชอบธรรมให้กับความรุนแรงที่รัฐเป็นผู้แสดง

7) บทความวิชาการเรื่อง “ความรุนแรงกับการจัดการ “ความจริง : ปัตตานีในรูปกิ่งศครวย” ของชัยวัฒน์ สถาอานันท์ เริ่มต้นพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างการจัดการกับ “ความจริง” หนึ่ง ๆ ที่ถูกจัดการบนสมมติฐานว่าชนิดของตัว “ความจริง” จะมีผลเป็นตัวกำหนดวิธีการ /

กระบวนการจัดการอยู่ด้วย เพราะไม่ทุกวิธีการจะเหมาะกับเรื่องต่างๆ เสมอกัน ชัยวัฒน์ ได้ตั้งคำถามการวิจัย 2 ประการ คือ 1) ผู้คนในสังคมการเมืองไทยอยู่กับ “ความจริง” ด้วยวิธีการใด? เพราะ “ความจริง” หลายเรื่อง จำเป็นต้องได้รับการจัดการเพื่อให้อยู่กับสังคมได้ โดยไม่รบกวนรากฐานของสังคมมากนัก และ 2) ความรุนแรงส่งผลให้แบบวิธี (mode) ในการ “อยู่กับความจริง” ของสังคมไทยเป็นอย่างไร เปลี่ยนแปลงหรือไม่ ในรูปแบบใด?

บทความนี้ชัยวัฒน์ได้ศึกษากระบวนการจัดการ “ความจริง” เกี่ยวกับความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสามจังหวัดภาคใต้ ในรอบ 50 ปีผ่านกรณีศึกษาสำคัญ 4 กรณี คือ 1) กบฏดุซงญอในนราธิวาสเมื่อปี 2491 2) กรณีหะยีสุหลงหายตัวไปที่ทะเลสาบสงขลาเมื่อปี 2497 ซึ่งเชื่อกันว่าถูกเจ้าหน้าที่รัฐสังหารและนำไปถ่วงน้ำ 3) กรณีการสังหาร 5 ศพที่สะพานกอตอ นราธิวาส ตามมาด้วยการประท้วงที่ศาลากลางจังหวัดปัตตานีซึ่งเกิดระเบิดขึ้น ผู้ประท้วงเสียชีวิต 13 คน เมื่อปลายปี 2518 ถึงต้นปี 2519 และ 4) เหตุระเบิดใกล้ที่ประทับของในหลวงและพระราชินีที่ยะลา เมื่อปี 2520 ซึ่งเหตุผลที่ชัยวัฒน์เลือกเหตุการณ์ 4 กรณีดังกล่าว เพราะเป็นปรากฏการณ์ที่ “ผิดธรรมดา” ซึ่งถูกทำให้กลายเป็นสิ่ง “ปรกติ” กรณีแรกเป็นการต่อสู้ระหว่างชาวมลายูมุสลิมกับฝ่ายเจ้าหน้าที่รัฐไทย กรณีที่สอง เป็นการหายตัวไปของหะยีสุหลง ผู้นำปัตตานีที่สำคัญที่สุดในครั้งศตวรรษที่ผ่านมา ซึ่งข้อเสนอดังกล่าว 7 ประการของหะยีสุหลงได้กลายเป็นเอกสารประวัติศาสตร์ที่แสดงจุดยืนความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างปัตตานีกับสยามที่โดดเด่นชัดเจน กรณีที่สาม มีผู้ประท้วงจำนวนมากที่สุดในประวัติศาสตร์ปัตตานีเข้าร่วมด้วย กรณีที่สี่ เกิดขึ้นกับบุคคลผู้เป็นสถาบันผูกโยงคนที่แตกต่างหลากหลายเข้าไว้ด้วยกันในสังคมไทย

บทความนี้ใช้วิธีการศึกษาคือวิธีวิทยาดวงตาค้างคาบ โดยได้ข้อค้นพบเกี่ยวกับแบบวิธีการจัดการ “ความจริง” ของทั้ง 4 กรณีแตกต่างกันไป ดังที่ ชัยวัฒน์ กล่าวไว้แต่แรกว่าตัว “ความจริง” นั้นมีผลในการกำหนดวิธีการจัดการด้วยเช่นกัน กรณีทั้งสี่ล้วนมี “ความจริงเชิงข้อเท็จจริง” ในความสัมพันธ์ระหว่างปัตตานีและรัฐบาลไทยที่กรุงเทพฯ ในลักษณะเป็น “ปัญหาที่ไม่ลงตัว” (problematic) และแต่ละภาคส่วนในสังคมการเมืองล้วนพยายามผลิต “ความจริง” ของคนโดยผ่านสถาบันผลิต “ความจริง” ที่แตกต่างกันไป โดยบรรจุไว้ในอนุสาวรีย์ลูกปืนในกรณีดุซงญอ ผ่านการทำงานของมูลนิธิในกรณีหะยีสุหลงหายตัวไปโดยเขียนออกมาเป็นนวนิยายในกรณีสังหาร 5 ศพที่สะพานกอตอ หรือในรูปแบบข่าวหนังสือพิมพ์รายวัน ในกรณีระเบิดใกล้ที่ประทับ ซึ่งมีข้อสำคัญในกรณีความรุนแรงที่แตกต่างกันทั้งสี่จะมีแบบวิธีที่ “ความจริง” ถูกจัดการเหมือนกันคือโดยการ “บอก” บางส่วน และขณะเดียวกันการ “บอก” ก็ได้ไป “บัง” บางสิ่งเอาไว้ด้วย เช่น กรณีดุซงญอมีการสร้างอนุสาวรีย์ลูกปืนไม่มีจารึกบอกเล่าความเป็นมาใดๆ ในสถานีตำรวจที่นราธิวาส ทำให้เห็นเป็นเรื่อง “ปรกติ” ที่สถานีตำรวจจะใช้ลูกปืนเป็นอนุสรณ์ความรุนแรง

ส่วนกรณีการสูญหายของหะยีสุหลงถูก “บอกความจริง” ผ่านข้อมูลนิหะยีสุทรง และเอกสารสามัญของมูลนิธิโดย “บังไว้” เบื้องหลังการทำงานสาธารณะประโยชน์โดยเฉพาะงานเปิดตัวมูลนิธิที่ทูลเชิญสมเด็จพระเทพรัตนฯ เป็นองค์ประธาน ส่วน “ความจริง” กรณีสังหาร 5 ศพ ถูก “บอก” โดยที่ “บังไว้” เบื้องหลังนวนิยายเรื่อง ซื่อ โกะะ แซกโก ผู้เขียนพยายามทำให้เรื่องแต่งนี้ “สมจริง” โดยเล่าถึงเรื่องราวต่างๆ เช่นคนบริสุทธิ์ที่เป็นชาวบ้านมลายูมุสลิมถูกทำร้าย/ฆ่าตายโดยเจ้าหน้าที่รัฐมากมาย ด้วยมูลเหตุของโครงสร้างความไม่เป็นธรรม ความเกลียดชังผู้คนที่แตกต่างจากตน การแสวงหาผลประโยชน์ของเจ้าหน้าที่ และการใช้อำนาจราชการเบียดเบียนสามัญชน เป็นต้น โดยแทบไม่เอ่ยถึงกรณีสังหาร 5 ศพเลย เพราะเป็นส่วนหนึ่งของโศกนาฏกรรมสามัญที่เกิดขึ้นที่แห่งนี้นานมาแล้ว หรือแม้แต่ “ความจริง” กรณีระเบิดใกล้ที่ประทับซึ่งเป็นเรื่องไม่ธรรมดาที่สุดเรื่องหนึ่งถูก “บังไว้” ด้วยเรื่องอุบัติเหตุรถมอเตอร์ไซด์ชนขบวนพระที่นั่ง ขณะที่ในหลวงทรงมีพระราชจริยาวัตรปรกติผ่านข่าวหนังสือพิมพ์รายวันช่วงปลายเดือนกันยายน 2520 ซึ่งอาศัยแถลงการณ์รัฐบาลอีกที ชัยวัฒน์ ตั้งข้อสังเกตว่าในบรรดาสถาบันที่ทำหน้าที่บอก “ความจริง” ทั้งสี่คืออนุสาวรีย์ มูลนิธิ นวนิยาย และข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์นั้น นวนิยายได้ทำหน้าที่บอก “ความจริง” รอบด้านที่สุดและตรงไปตรงมาที่สุด เพราะเมื่อเทียบกับอนุสาวรีย์ซึ่งถูกจำกัดด้วยความเป็นถาวรวัตถุ มูลนิธิถูกกำกับด้วยกฎหมาย ข้อบังคับ จารีตทางศาสนา และประวัติศาสตร์ ข่าวหนังสือพิมพ์ถูกจำกัดเสรีภาพภายใต้ระบอบเผด็จการนั้น สถานะความเป็น “เรื่องแต่ง” (fiction) ซึ่งมักถูกมองว่า “ไม่จริง” อยู่แล้ว ทำให้ปลอดภัยที่จะบอกกล่าวเรื่องราวที่ “เป็นจริง” ได้ อย่าง “สมจริง” มากกว่าเรื่องที่ถูกมองว่า “จริง” ตั้งแต่ต้น รวมทั้ง ขบวนการแต่งนวนิยาย คือการใช้จินตนาการทำให้มีพื้นที่ในการบอก “ความจริง” ได้มากกว่า

8) บทความวิชาการเรื่อง “ข้างศพทารก วิพากษ์ความรุนแรงทางวัฒนธรรมในสังคมไทย” ของชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2539) ได้พยายามทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยว่าเกิดอะไรขึ้น โดยตั้งคำถามเกี่ยวกับความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับเด็กในรูปแบบต่าง เช่น การถูกล่วงละเมิดทางเพศ ถูกฆาตกรรมเป็นผลมาจากลักษณะบางอย่างทางวัฒนธรรมในสังคมไทย ที่ให้ความชอบธรรมกับความรุนแรงต่อเด็ก จึงทำการศึกษาค้นคว้าด้วยการพิเคราะห์วิธีวิทยา (methodology) ที่จะนำมาใช้โดยเฉพาะทฤษฎีสันติภาพเชิงวิพากษ์ (critical peace theory) ที่มีความสนใจแนวคิดเรื่อง ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม (cultural violence) รวมทั้ง ขอบเขตการศึกษานี้ได้นำเสนอข้อมูลเชิงประจักษ์เกี่ยวกับการทารุณเด็กในสังคมไทยที่ปรากฏอยู่ให้ชัดเจน เพื่อพิจารณาร่องรอยความรุนแรงทางวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่ในความคิดความเชื่อของสังคมไทย และรวมถึงการวิเคราะห์กรณี “ข้างศพทารก” เพื่อชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างความรุนแรงทางวัฒนธรรมและความทารุณโหดร้าย โดยทดลองนำเสนอวิธีเผชิญและลดทอนพลังโหดร้ายของความรุนแรงทางวัฒนธรรม

สังคมไทย จากแง่มุมของการวิจัยสันติภาพโดยได้นำเสนอแนวคิดชั้นความรุนแรง (layers of violence) ของ Johan Galtung ที่ได้แบ่งความรุนแรงออกเป็น 3 ระดับ คือ ความรุนแรงทางตรง/ชั้นบุคคล (direct/personal violence) ความรุนแรงชั้นโครงสร้าง (structural violence) และความรุนแรงชั้นวัฒนธรรม (cultural violence) ส่วนแนวคิดความรุนแรงชั้นโครงสร้าง Galtung เสนอเพื่อชี้ให้เห็นว่ามีความรุนแรงอยู่อีกหลายชนิดที่ปราศจากผู้ก่อที่เป็นตัวบุคคล แต่แหล่งกำเนิดความรุนแรงกลับอยู่ที่ระบบ โครงสร้าง หรือสถาบันของสังคม ในสังคมมีการเอาเปรียบทางสังคมเกิดขึ้นทำให้เกิดกลุ่มคนที่มีอำนาจเหนือคนส่วนใหญ่ เรียกว่า “topdogs” และใช้โครงสร้าง / สถาบันในการพุงสถานะแห่งความเหนือกว่านั้นไว้ให้นานที่สุด ปล่อยให้ผู้คนที่ถูกเอาเปรียบดำรงชีวิตอยู่อย่างทุกข์ทรมาน โดยไร้ทางออก ด้วยการทำลายโอกาสรับรู้ข่าวสารข้อมูล และผลักให้ผู้เสียเปรียบไปอยู่ชายขอบทำให้พวกเขาแตกกระจัดกระจายไม่อาจรวมกันได้

ส่วนแนวคิดความรุนแรงในชั้นวัฒนธรรม Galtung ได้ขยายการศึกษาวิจัยเรื่องความรุนแรงออกไปอีกกว้างจากความรุนแรงทางตรง บุคคล และเชิงโครงสร้างนั้น Galtung ให้ความหมายความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมว่าเป็นส่วนเสี้ยวของปริมณฑลเชิงสัญลักษณ์ที่ใช้ในการดำรงชีวิต (เช่น ศาสนา อุดมการณ์ ภาษา ศิลปะ เป็นต้น) ที่ทำหน้าที่ให้การสนับสนุนรองรับความรุนแรงทั้งชนิดทางตรงและเชิงโครงสร้าง ส่วนเสี้ยวของวัฒนธรรมนี้ทำให้ผู้คนรู้สึกถึงความรุนแรงใหญ่ๆ ทั้งสองประเภทนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องหรืออย่างน้อยก็ “ไม่ใช่เรื่องผิดร้ายแรงอะไร” ทั้งนี้เพราะ Galtung เห็นว่าการคิดคำนึงเรื่องความรุนแรง ประกอบด้วยเรื่องสำคัญ 2 มิติ 1) การใช้ความรุนแรง และ 2) กระบวนการให้ความชอบธรรมต่อการใช้ความรุนแรงดังกล่าว กระบวนการพิจารณาในการศึกษาเรื่องความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมจึงเน้นสนใจที่รูปแบบและวิธีการที่ความรุนแรงชนิดต่างๆ ถูกทำให้กลายเป็นเรื่องชอบธรรมและยอมรับได้ในสังคมโดยรวม

บทความดังกล่าวนี้ ชัยวัฒน์ได้นำกรอบทฤษฎีมาวิเคราะห์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับเด็กไทยโดยเริ่มสะท้อนภาพกว้างผ่านสถิติความรุนแรงทางตรงที่เกิดขึ้นกับเด็กไทยช่วง 2535 - 2539 มีเด็กไทยที่เป็นเหยื่อความรุนแรงทางตรงรูปแบบต่างๆ ทั้งการทารุณทางกาย ทางใจ ทางเพศ ถูกใช้แรงงานอย่างหนัก ถูกทอดทิ้ง และกลายเป็นโสเภณีเด็ก ซึ่งชัยวัฒน์ได้ให้ภาพข้อมูลเชิงคุณภาพว่าเด็กไทยพบกับความรุนแรงอย่างไรบ้าง ภาพแสนโหดที่เด็กไทยเผชิญอยู่ชัยวัฒน์เห็นว่าการกระทำรุนแรงต่อเด็กเหล่านี้เป็นแบบแผนพฤติกรรมที่ชัดเจน โดยมีบางส่วนเสี้ยวของวัฒนธรรมไทยให้ความชอบธรรม เขาจึงได้นำไปสู่การอภิปรายเรื่องราวในวรรณคดีขุนช้าง - ขุนแผน ตอนขุนแผนฆ่าท้องนางบัวคลีภรรยาของตนเพื่อนำบุตรออกมาอย่างสดทำเป็น “กุมารทอง” ซึ่งชัยวัฒน์เห็นว่าขุนแผนเป็นแบบอย่างที่ดีดำรงอยู่ในวัฒนธรรมความเชื่อของคนไทย และสร้างความชอบธรรมให้กับความโหดร้ายที่เกิดขึ้นกับเด็กไทย เพราะมีวัฒนธรรมบางส่วนมองเด็กเป็น “สิ่งของ”

เป็นอุปกรณ์ใช้สอยสำหรับรองรับอารมณ์ทางเพศ ถูกหุบตีอย่างทารุณ ใช้แรงงานอย่างไร้ปราณี ถูกนำไปค้าประเวณี เด็กจึงถูกทำให้เป็นสินค้า (commoditization of children) ที่เป็นเพียง “วัตถุทางเพศ” (sex objects) เท่านั้น และจากส่วนเลี้ยวของวัฒนธรรมไทยในบทความนี้ชัยวัฒน์ได้นำเหตุการณ์ตัวอย่างจริงที่เป็นความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมกลายเป็น “ที่มา” ของความรุนแรงทางตรง โดยพิจารณากรณีเนรแอ รักษาจิตร ประกอบพิธีไสยศาสตร์อย่างศพทารก เพื่อเอาน้ำมันจากศพเด็กมาทำยาเสน่ห์ และนำศพไปทำกุมารทองแล้วถูกจับสึกและจำคุก 1 ปี ซึ่งทางชัยวัฒน์ใช้สามเหลี่ยมความรุนแรงอภิปรายกรณีนี้โดยเริ่มจากประเด็นที่ว่าเนรแอนำศพทารกมาจากไหน ศพเด็กนั้นเป็นศพที่พบข้างๆวัด มีชาวบ้านให้มา หรือไม่เช่นนั้นก็มีศิษย์พบอยู่ข้างถังขยะ ชัยวัฒน์เห็นว่าหากมีการซื้อขายเด็กจริง ไม่ว่าจะเป็นอย่างใดหรือในสภาพศพ เท่ากับเป็นการลดความเป็นมนุษย์ของเด็กกลายเป็นสินค้าที่ซื้อขายได้ ซึ่งสะท้อนความรุนแรงเชิงโครงสร้างในสังคมไทยไม่ติดกับการใช้แรงงานเด็กหรือโสเภณีเด็กเช่นกัน แต่หากพบศพเด็กถูกทิ้งไว้ข้างกองขยะก็สะท้อนถึงความไม่ยุติธรรมทางสังคมที่ทำให้แม่คนหนึ่งต้องนำลูกมาทิ้ง รวมทั้งสะท้อนความรุนแรงทางตรงที่ผู้ทิ้งกระทำต่อเด็กหรือต่อศพเด็ก อย่างไรก็ตาม ชัยวัฒน์ ทิ้งท้ายว่าการที่สังคมส่วนใหญ่ยอมรับไม่ได้กับพิธีกรรมทารุณนี้ นับเป็นก้าวสำคัญของการเสริมสร้างสันติวัฒนธรรมให้แข็งแกร่งเพื่อต้านทานความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมนี้ก้าวต่อไปคือ การเสริมเมตตากรุณาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสันติวัฒนธรรมให้เข้มแข็งขึ้นพร้อมไปกับลดทอนพลังอำนาจของความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม ด้วยการวิพากษ์วิจารณ์อย่างจริงจังควบคู่ไปกับธำรงรักษาความสามารถที่จะเห็นและได้ยินภาพและเสียงร้องของเด็กที่ได้รับทุกข์ในสังคมไทย

9) งานวิจัยของมุฮัมหมัด รอฟีจือซอ เรื่อง กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ และการจัดการความขัดแย้งในชุมชนมุสลิม : ศึกษากรณี ชุมชนบ้านสลาม จังหวัดปัตตานี มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดและรูปแบบสัมพันธภาพในการผูกโยงสมาชิกในชุมชนที่ต่อต้านการดำเนินการกิจกรรมป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งร่วมกัน 2) เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการป้องกันปัญหาความขัดแย้งในชุมชนมุสลิม และ 3) เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในชุมชนมุสลิม และ 4) เพื่อศึกษาผลการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งอย่างสันติวิธีของชุมชนมุสลิม เสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนา นโยบายสาธารณะ และสร้างทางเลือกที่เหมาะสมสำหรับสังคมไทยโดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ โดยนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกที่มีพื้นฐานปรัชญาความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ที่สอดคล้องกับประเพณีวัฒนธรรม ศาสนากับการแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี ในการอธิบายการป้องกันอาชญากรรม และการจัดการปัญหาความขัดแย้งมาประยุกต์ใช้ในสังคมชุมชนมุสลิม โดยนำหลักคำสอนของทาง

ศาสนาอิสลามมาใช้เป็นแนวทางในการประสานสัมพันธ์ภาพระหว่างคูกรณี เพื่อให้สามารถคืนสู่สังคมและการอยู่ร่วมกันด้วยการเยียวยาความรู้สึกร่วมกันของคูกรณี

งานวิจัยนี้เป็นการใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีกรอบแนวคิดคือในชุมชนมีการป้องกันความขัดแย้งโดยนำแนวคิดระบอบชีวิตอิสลามในฐานะทุนทางสังคมและแนวคิดพฤติกรรมชุมชนซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมจัดการปัญหาต่างในชุมชนและเห็นว่ากิจกรรมคุตบะฮวันศุกร์ที่สมาชิกในชุมชนต้องเข้าร่วมสามารถนำมาใช้ในการป้องกันความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ใช้การวิจัยเชิงมานุษยวิทยาเป็นวิธีการทำความเข้าใจลักษณะ โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม ตลอดจนกิจกรรมต่างๆที่ผูกโยงความสัมพันธ์ต่างๆ ของสมาชิกในชุมชนเพื่อป้องกันความขัดแย้ง

ขอบเขตการศึกษา คือ กำหนดพื้นที่บ้านสลาม หมู่ที่ 8 ตำบลนาประดู่ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ส่วนด้านเนื้อหาจะเน้นการจัดการความขัดแย้งในระดับบุคคล เป็นเรื่องความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลที่ขัดต่อบรรทัดฐานของชุมชน หรือพฤติกรรมที่ขัดแย้งกับกฎหมายเป็นความขัดแย้งในลักษณะที่มีการละเมิดสิทธิของคูกรณีในด้านร่างกายและทรัพย์สิน คือ ความผิดเกี่ยวกับร่างกาย เช่น การทำร้ายร่างกาย การทะเลาะวิวาท และการฆาตกรรม ฯลฯ ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน เช่น การลักทรัพย์ การทำลายทรัพย์สิน และ ความผิดเกี่ยวกับเพศ เช่น ข่มขืน อนาจาร ฯลฯ ปัญหาความสัมพันธ์ในครอบครัวระหว่างสามีและภรรยา ข้อพิพาทเรื่องที่ดินหรือมรดก และด้านระยะเวลา ได้กำหนดการศึกษาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนรอบ 6 ปี คือ ปี 2540 - 2546 ที่ผ่านมา อย่างไรก็ตาม จากการลงพื้นที่ทำวิจัยจะพบความขัดแย้งที่เกิดขึ้นและได้รับการไกล่เกลี่ยเพียง 3 กรณี คือ ลักทรัพย์ ข้อพิพาทในเขตที่ดิน และความสัมพันธ์ในครอบครัว สะท้อนความเห็นว่าการใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยโดยบุคคลที่สามเป็นทางออกที่เหมาะสมในชุมชนมุสลิม

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง มี 3 กลุ่ม คือ 1) ผู้นำชุมชน 2) คูกรณีที่มีความขัดแย้งเพื่อทราบถึงลักษณะความขัดแย้งที่เกิดขึ้น กระบวนการสลายตัวของความขัดแย้ง และความรู้สึกร่วมกันที่เกิดขึ้นจากกรณีความขัดแย้ง 3) สมาชิกในชุมชนโดยทั่วไป เพื่อทราบถึงทัศนคติต่อผลลัพธ์ของการจัดการความขัดแย้งว่าเป็นอย่างไร

ผลการศึกษาพบว่า 1) ชุมชนมุสลิมที่มีโครงสร้างทางสังคมที่มีความเชื่อมโยงอ้างอิงอยู่บนพื้นฐานของหลักคำสอนทางศาสนาอิสลาม เป็นที่มาของการรวมตัวก่อตั้งเป็นชุมชน โดยมีหลักศรัทธาและหลักปฏิบัติเป็นกรอบกำหนดวิถีชีวิตชุมชน 2) ชุมชนมุสลิมใช้อิบาดะฮเป็นการประกอบคุณงามความดี เพื่อถวายแด่พระเจ้าผู้เป็นเจ้ามาใช้ในการผูกโยงความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนบนพื้นฐานความเป็นพี่น้องในอิสลาม เพื่อป้องกันความขัดแย้ง และ 3) ชุมชนมุสลิมมีมุขาวาระฮ เป็นกระบวนการปรึกษาหารือเรื่องราวต่างๆ เพื่อหาทางออกหรือแนวทางสำหรับการ

ดำเนินกิจกรรมในชุมชน รวมทั้งการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ โดยมีสภาชุรอ หรือ สภามุชวาเราะฮ คอยให้คำปรึกษาบนพื้นฐานบทบัญญัติของศาสนาอิสลามเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งเป็นกระบวนการวิธีเชิงสมานฉันท์ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในชุมชนมุสลิม

โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนมุสลิม มีความเชื่อมโยงอ้างอิงอยู่บนพื้นฐานของหลักคำสอนทางศาสนาอิสลามอย่างแนบแน่น ชุมชนที่มีอิหม่าม คอเต็บ บิหล่าน และคณะกรรมการมัศยิดจะมีบทบาทในการดูแลปกครองชุมชน แต่การมีผู้นำทางการที่เป็นตัวแทนของรัฐ หรือทำหน้าที่ประสานงานราชการ มีผลกระทบต่อโครงสร้างผู้นำชุมชนที่เป็นกลไกเดิม และมักมีความขัดแย้งเกิดขึ้น ส่วนการดำเนินการกิจหรือขับเคลื่อนสมาชิกในชุมชนจะใช้สภาที่ปรึกษาชุมชน (สภาชุรอ) คอยให้คำปรึกษาหรือคำแนะนำต่างๆ โดยทุกคนต้องมาร่วมมือกันคิดและแก้ปัญหาบนพื้นฐานของบทบัญญัติของทางศาสนาอิสลาม หรือเรียกว่า สภามุชวาเราะฮ โดยทั้งนี้ มัศยิดเป็นศูนย์กลางในการบริหารจัดการความขัดแย้งในชุมชนมุสลิม ศูนย์กลางในการพัฒนาและส่งเสริมกิจกรรมของชุมชน เป็นศาลสถิตเพื่อพิจารณาไกล่เกลี่ยคดีความขั้นต้นในชุมชน และเป็นสถานที่ประชุมปรึกษาปัญหาและทางออกในเรื่องต่างๆ ของชุมชน

สำหรับ ผลการดำเนินงานของหน่วยงานราชการในประเทศไทย และต่างประเทศ พงจะสรุปสาระสำคัญ คือ

สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ได้นำแนวคิดยุติธรรมชุมชน มาใช้ในรูปแบบตำรวจชุมชนสัมพันธ์ เพื่อให้บุคคลหรือกลุ่ม เกิดการรวมกลุ่ม มีความสัมพันธ์ผูกพัน ร่วมมือประสานการปฏิบัติงาน

สำนักงานอัยการสูงสุด ได้นำแนวคิดยุติธรรมชุมชนมาใช้เมื่อมีการจัดตั้งสำนักงานคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ ของประชาชน เช่นการจัดทำโครงการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและประโยชน์ของประชาชน โดยกำหนดให้มีหน้าที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงกรณีมีเหตุอันควรให้มีการคุ้มครอง สิทธิเสรีภาพและประโยชน์ ของประชาชนตามประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ตลอดจนให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน และเผยแพร่ความรู้เบื้องต้นทางกฎหมายแก่ประชาชน และการจัดทำโครงการระดมข้อพิพาทระดับหมู่บ้าน โดยให้มีองค์กรระดับหมู่บ้านเช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยและระดมข้อพิพาทระหว่างชุมชนในหมู่บ้านเอง

กรมคุมประพฤติ ได้ดำเนินการเกี่ยวกับยุติธรรมชุมชนในรูปแบบและโครงการต่างๆ เช่น โครงการอาสาสมัครคุมประพฤติ ที่เน้นบทบาทของภาคประชาชน ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาอาชญากรรม และร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ในการแก้ไขปัญหาการฟื้นฟูผู้กระทำผิดในชุมชน ถือว่าเป็นการดำเนินงานในลักษณะร้องขอจากรัฐ หรือโครงการพลังเครือข่ายยุติธรรม

ชุมชนแก้ปัญหาเสพติด ที่มีวัตถุประสงค์หาต้นแบบชุมชนที่สามารถจัดการปัญหาเสพติด โดยมีแนวคิดการดำเนินงานบนพื้นฐานการแก้ปัญหาแบบครบวงจร ทั้งการป้องกัน ปราบปราม บำบัดรักษา พื้นฟูสงเคราะห์ ช่วยเหลือ ติดตามเฝ้าระวัง โดยใช้ชุมชนเป็นแกนหลัก เป็นต้น

กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ในการประยุกต์แนวคิดยุติธรรมชุมชน จะมี 2 ส่วน คือ การกำหนดให้มีคณะกรรมการสงเคราะห์เด็กและเยาวชน และการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในรูปแบบการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชน

นอกจากนี้ ผลการดำเนินงานของศูนย์ดำรงธรรมจังหวัดชายแดนภาคใต้เมื่อ ปี พ.ศ. 2550 ในงานภารกิจรับเรื่องร้องทุกข์ ส่วนใหญ่จะเป็นประเภทการร้องเรียนที่เกี่ยวข้องกับการร้องขอความช่วยเหลือส่วนตัว เยียวยา และด้านสาธารณสุข โภค ร้องขอความเป็นธรรม และร้องพดติกรรมเจ้าหน้าที่ของรัฐ เป็นต้น ส่วนการพัฒนาประสิทธิภาพ ศูนย์ดำรงธรรมจังหวัด และศูนย์อำนวยความสะดวก เป็นธรรมอำเภอ ได้จัดสถานที่สำหรับรับเรื่องราวยุติธรรมเป็นสำนักงานส่วนหน้า มีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงเพื่อทำหน้าที่รับเรื่องราวยุติธรรม โดยได้จัดอบรมเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ ปรับทัศนคติของเจ้าหน้าที่ ดังกล่าว นอกจากนี้ ยังมีการพัฒนาเครือข่ายการรับเรื่องราวยุติธรรม การพัฒนาประสิทธิภาพการไกล่เกลี่ยประนีประนอมข้อพิพาทตามแนวทางสันติวิธี โดยใช้วิธีการขยายระบบและช่องทางการรับเรื่องราวยุติธรรม ให้ไปใกล้ชิดประชาชนและสามารถยุติปัญหาได้ที่ ระดับหมู่บ้าน ตำบล หรือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้ง การจัดตั้งคณะกรรมการรับเรื่องราวยุติธรรมในระดับจังหวัด และอำเภอ มีหน้าที่เป็นผู้กลั่นกรองและตรวจสอบเรื่องราวยุติธรรมให้ความเป็นธรรมกับผู้ร้องและผู้ถูกร้อง โดยยึดหลัก เป็นธรรม โปร่งใส ตรวจสอบได้ ซึ่งอาศัยกลไกการสร้างความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการรับเรื่องราวยุติธรรมที่อยู่บนหลักการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้านและผู้มีความรู้ กระทำโดยได้ต่างกระทำการตามบทบาทที่ได้รับมอบหมาย เช่น ศูนย์ยุติธรรมชุมชน เป็นผู้ให้ความรู้และคำแนะนำ ด้านกฎหมายแก่ประชาชนในตำบล และอาจดำเนินการประนีประนอมข้อพิพาท หรือไกล่เกลี่ยข้อพิพาทร้องทุกข์ที่มีมากขึ้น

ดังนั้น กระทรวงยุติธรรมได้พยายามส่งเสริมบทบาทของประชาชนตามหลักยุติธรรมชุมชน ด้วยการส่งเสริมการจัดให้มีการรวมตัวเป็นเครือข่ายที่เรียกว่า “เครือข่ายยุติธรรมชุมชน” และได้ส่งเสริมให้เครือข่ายภาคประชาชนมีบทบาทที่เป็นรูปธรรมหลายประการ เช่น

- บทบาทในการช่วยเหลือให้คำแนะนำและแก้ปัญหาในเบื้องต้นกับผู้ที่ถูกละเมิดสิทธิและเสรีภาพ หรือต้องการคำแนะนำเบื้องต้นทางด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม
- บทบาทในการลดข้อพิพาท ความขัดแย้งในชุมชน
- บทบาทในการป้องกันอาชญากรรมในชุมชน

- บทบาทในการแจ้งข่าวแจ้งเบาะแสและให้ความร่วมมือในงานด้านนิติ
วิทยาศาสตร์

- บทบาทในการเฝ้าระวัง แจ้งข่าว แจ้งเบาะแสทางคดีความ หรือกระทำความผิด
กฎหมายใด ๆ

- บทบาทในการให้โอกาส แก่ไข พิ้นฟู ช่วยเหลือ สงเคราะห์ผู้กระทำความผิด

- บทบาทในการจัดการให้ความช่วยเหลือดูแลผู้ที่ได้รับความเสียหายและ
ผลกระทบจากอาชญากรรม

- บทบาทในการจัดตั้งและดำเนินการใน “ศูนย์ยุติธรรมชุมชน” เพื่อเป็นจุด
เชื่อมโยง ของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมในพื้นที่

- บทบาทในการเป็นแนวร่วมของกระบวนการยุติธรรมที่จะร่วมกับหน่วยงาน
ในกระบวนการยุติธรรมในการดำเนินกิจกรรมรูปแบบต่าง ๆ ที่เป็นการเสริมสร้างความยุติธรรม
ความเป็นธรรม และความสงบสุขในชุมชน

ทั้งนี้ การดำเนินงานของเครือข่ายยุติธรรมชุมชน เป็นการดำเนินงานที่ประชาชน
หรือกลุ่มบุคคล หรือองค์กรที่มีความสนใจ และสมัครใจที่จะแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และ
ประสานความร่วมมือในการป้องกัน เฝ้าระวัง ปัญหาอาชญากรรม ตลอดจนเข้ามามีส่วนร่วมใน
การแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน หรือหมู่บ้านของตนเอง ร่วมกับภาครัฐ และรวมตัวกัน
จัดตั้งเป็น ศูนย์ยุติธรรมชุมชนขึ้น โดยมีหน่วยงานของภาครัฐ เป็นผู้สนับสนุนในเรื่องแนว
ทางการดำเนินงาน แนวทางในการแก้ไขปัญหา ตลอดจนงบประมาณสนับสนุนในการดำเนินงาน
บางส่วน ซึ่งการดำเนินงานของเครือข่ายยุติธรรมชุมชน และศูนย์ยุติธรรมชุมชนนี้ จะมีลักษณะ
เปรียบเทียบเหมือนกัน การแก้ไขปัญหาสาเหตุในรูปแบบของศูนย์ชุมชนบำบัด (Therapeutic
Community) ในประเทศไทย ศูนย์เคย์ทอป (Detop) ของประเทศสหรัฐอเมริกา และศูนย์
คอมมูนิตี อิน คอนโทร (Community in Contro) ของประเทศอิตาลี ที่ประชาชนในชุมชน
หมู่บ้านจะรวมตัวกันแก้ไขปัญหาสาเหตุภายในหมู่บ้านของตนเอง ตั้งแต่ให้ผู้ที่มิประสบการณ
ในการติดยาเสพติด แต่ผ่านการบำบัดรักษาจนหายเป็นปกติแล้ว มาเล่าประสบการณ์ให้แก่
ประชาชนในชุมชน หมู่บ้านได้รับฟังและรวมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนหมู่บ้าน
ซึ่งการดำเนินงานจะมีทั้งการป้องกัน การเฝ้าระวัง การบำบัดรักษาเพื่อให้ชุมชนในหมู่บ้านของ
ตัวเองรอดพ้นจากปัญหาสาเหตุ โดยภาครัฐจะเป็นผู้ให้การสนับสนุนอบรมแนวทางในการ
ดำเนินงาน แนวทางในการแก้ไขปัญหา ตลอดจนงบประมาณบางส่วน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจจะศึกษานวัตกรรมการจัดการความรู้ด้านกระบวนการ ยุติธรรมชุมชน เพื่อสนองตอบต่อการแก้ไขปัญหาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ต่อไป จึงขอเสนอ แนวคิดในการขับเคลื่อนยุติธรรมชุมชนต่อไปในงานวิจัยนี้ คือ

1. การใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community Base) คือการส่งเสริมสนับสนุนภูมิปัญญาชาวบ้านให้ดำรงอยู่ เกื้อกูลกันเช่นในอดีต ส่งเสริมการพึ่งพาตนเอง ให้ความสำคัญต่อบทบาทของครอบครัว มุ่งให้เกิดการช่วยเหลือตนเอง ช่วยเหลือชุมชน หมู่บ้าน ให้ชุมชน หมู่บ้าน แก้ไขปัญหาของตนเองเพื่อความสงบสุขในชุมชนและหมู่บ้าน จึงเป็นหน้าที่ของภาครัฐที่จะต้องให้การอบรมชาวบ้านให้มีความรู้ และเห็นความสำคัญของการรวมกลุ่ม ในอันที่จะเป็นประโยชน์ต่อการรักษาความสงบสุขในพื้นที่ชุมชน และหมู่บ้านของตัวเอง รวมทั้งช่วยป้องกันปัญหาอาชญากรรม และปัญหาความขัดแย้งต่างๆ เพราะจะสอดคล้องกับแนวคิดศาสนาอิสลามของชุมชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ว่าคนในพื้นที่หรือมุสลิมจะเชื่อมั่น ไว้ใจกับแนวทางการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยผู้นำหรือคนในพื้นที่เป็นสำคัญ และโดยเฉพาะในประเด็นของยุติธรรมชุมชน เพราะยุติธรรมชุมชน มีเป้าหมายสุดท้ายเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชน จึงจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลที่มีขอบเขตของพื้นที่แน่นอนในการประเมินผลทั้งก่อนและหลังการดำเนินงานว่าบรรลุเป้าหมายหรือไม่

2. ส่งเสริมพัฒนานโยบาย “การอำนวยความสะดวกเป็นธรรมเชิงรุก” ให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปเข้ามามีส่วนร่วม ในกิจกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท แก้ไขปัญหาความไม่เป็นธรรม ผลักดันให้มีเครือข่ายยุติธรรมชุมชน และผลักดันให้มีการจัดตั้งศูนย์ยุติธรรมชุมชนเพิ่มขึ้น ให้ผู้นำทางศาสนา ผู้นำท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ตลอดจนส่งเสริมสนับสนุนให้มีการดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนเคลื่อนที่ เพื่อให้บริการแก่ประชาชนแบบถึงครัวเรือน กล่าวได้ว่า ยุติธรรมชุมชน มุ่งเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ปัญหของชุมชนโดยชุมชน ยุติธรรมชุมชนจะพยายามทำทุกวิถีทางเพื่อส่งเสริมให้สมาชิกชุมชนมีโอกาพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ผ่านทางกระบวนการแก้ปัญหของชุมชน โดยเชื่อว่ากระบวนการมีส่วนร่วมจะทำให้สมาชิกของชุมชนเกิดความรู้สึกถึง “ความเป็นชุมชนเดียวกัน” เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน และหวงแหนชุมชน

การทำงานร่วมกันแบบยุติธรรมชุมชนจะจัดให้มีเวทีสาธารณะสำหรับชุมชน เช่น การประชุมชุมชน เพื่อให้หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา องค์กรชุมชนท้องถิ่นทั้งหลาย สมาชิกของชุมชนได้พบปะแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ความคิดเห็น ความวิตกกังวล และความห่วงใยต่อชุมชน ข้อมูลเหล่านั้นสามารถที่จะให้คำตอบได้ว่า ทางออกสำหรับปัญหาของ

ชุมชนควรทำอย่างไร ยุติธรรมชุมชนเน้นทั้งการแก้ปัญหาความสงบเรียบร้อยที่ต้องกระทำเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตชุมชน และผลที่จะเกิดตามมาจากการแก้ปัญหานั้น ๆ

3. ควรดำเนินการโดยยึดหลักประสิทธิภาพ คือความรวดเร็ว ถูกต้อง โปร่งใส และเป็นธรรม สร้างความพึงพอใจสูงสุดแก่ผู้มาใช้บริการ สร้างความเป็นธรรมกับทุกฝ่าย ทั้งประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนและผู้ที่ถูกกล่าวหา ไม่เป็นการบั่นทอนขวัญและกำลังใจ แก่ข้าราชการที่ประพฤติและตั้งใจปฏิบัติงานดี โดยใช้กรอบแนวคิดของธรรมาภิบาลกับการเสริมสร้างอำนาจความยุติธรรมในพื้นที่ชายแดนภาคใต้

4. พัฒนาเสริมสร้างทักษะความรู้ ความสามารถ ปลุกฝังทัศนคติ ค่านิยม อุดมการณ์ ด้านการอำนาจความเป็นธรรม ตลอดจนความรู้ ความเข้าใจในวิถีชีวิต สังคม ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น รวมทั้งภาษามลายูให้แก่ข้าราชการระดับผู้ปฏิบัติงาน ผู้บริหารที่ปฏิบัติงานในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยใช้แนวคิดการจัดการความรู้เนื่องจากยุติธรรม ชุมชนถือเป็นนวัตกรรมด้านการกระบวนการยุติธรรมซึ่งต้องอาศัยการจัดการเพื่อเข้าถึง และแลกเปลี่ยน สังคมเพิ่มประสบการณ์การเรียนรู้เพื่อประสิทธิภาพในการดำเนินงานยุติธรรมชุมชนที่มีชาวบ้าน นักปราชญ์ ผู้นำชุมชนต่างๆ และท้องถิ่นมาร่วมมือร่วมคิดหาทางออกที่ทุกฝ่ายเห็นพ้องว่าควรเป็น ควรปฏิบัติ โดยเห็นถึงความสำคัญใน “ศักยภาพของชุมชนในการจัดสวัสดิการเพื่อสมาชิกของชุมชนโดยชุมชน” (Collective Efficacy) และเห็นว่าชุมชนเป็นของสมาชิกชุมชนทุกคน กระบวนการทัศนียุติธรรมชุมชนจึงไม่ทอดทิ้ง “ประสบการณ์” ที่สมาชิกแต่ละคนของชุมชน มีอยู่ หากแต่จะรวบรวมเอาประสบการณ์มาจัดระเบียบให้สามารถทำงานร่วมกันเพื่อให้เกิดผล โดยรวมต่อชุมชนของพวกเขาเอง

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนกับงานกระบวนการยุติธรรมชุมชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ จะต้องปรับแนวทางบนพื้นฐานแนวคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ ซึ่งให้ความสำคัญกับการพูดคุยปรึกษาหาทางออกร่วมกันของคนในชุมชน หรือผู้นำ ผู้มีความรู้เป็นต้น การกระจายอำนาจให้ชุมชนจัดการเป็นกระบวนการทัศนียุติธรรมชุมชนที่เปลี่ยนรูปแบบการทำงานเป็นแนวระนาบ ต้องพึ่งพาการทำงานร่วมกันแบบเป็นหุ้นส่วนกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องรวมทั้งชุมชน เพื่อให้เกิดกระบวนการยุติธรรมทางเลือกที่ชุมชนมีอำนาจในการเข้าไปจัดการปัญหาอาชญากรรมและสภาพการณ์ที่ไม่พึงปรารถนา